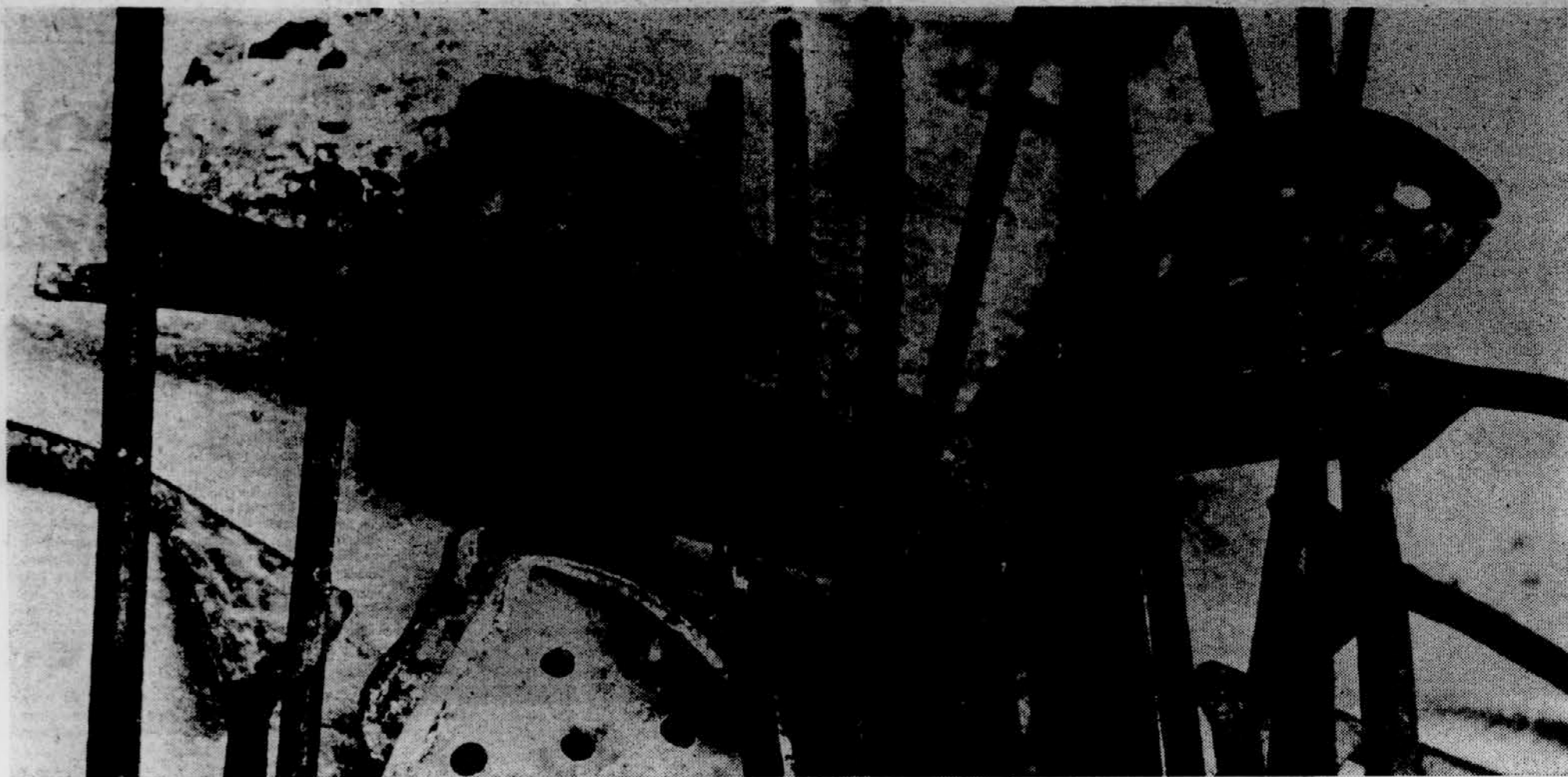

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

- IGOR GRUDEN
IZGUBLJANJE TAL
POD NOGAMI
Gospodarstvo onkraj meje
- VIKTOR SIREC
TUDI POKOJNINE
SE BORJO ZA REFORMO
Beograjska panorama
- BOZIDAR PAHOR
CHRISTOPHER SOAMES
Portret tedna
- IVAN FRANKO
KITAJSKA
V ATOMSKEM KLUBU
Vojaško-politični komentar
- DUSAN DOLINAR
DE GAULLE UTIRA POT
STRAUSSU?
Reorganizacija zahodne Evrope
- HORST OGRIS
GLEDALIŠKA PRIZADEVANJA
Pismo z Dunaja
- PRIMOŽ ŽAGAR
»KO ZACVETI
DIVJA ČESNJA«
Nela Eržišnik je tudi dramatik
- MARIJAN TRSAR
IVAN SELJAK-ČOPIČ
Naši sodobni slikarji in kiparji
- JOZE SNOJ
EVROPA IN MI
KOT NEUSLIŠANI LJUBIMCI
»Kongres« Primoža Kozaka
v italijanski
- BREDA POGORELEC
O CASOPISNEM JEZIKU
- BOZIDAR BORKO
PREŠEREN V UKRAJINSKINI
Odmivi slovenske literature
v slovenskem svetu
- RASTKO MOCNIK
STUDENTI IN REVOLUCIJA
Perč pogovor
- MARLIJA NAMORS
VEDETI PRAVOČASNO -
IN OZDRAVITI
Pomen in organizacija boja
proti raku
- MORTON SOBELL TRDI:
NISEM BIL VOHUN
Tretji obtoženev v procesu proti
Rosenbergovima na prostosti
- MARIJAN SEDMAK
TOVARIŠ MINISTER
NIMA SREČE...
S poti po Kazahstanu (1)
- LADISLAV KIAUTA
TRETJIČ: ŠAMPETOV MOST
Odlomek iz nagajnega dela

STOJAN KERBLER: ORODJE

Besedo imajo kmetje

Od očitkov do predlogov

Izmenjava mnenj o kmetijstvu in gozdarstvu

Uredništvo »Dela« je prejelo precej pisem, ki opozarjajo, da kmetje veliko razpravljajo o odnosih s kmetijskimi in v gozdnogospodarskimi organizacijami ter o pripravi novih predpisov. Vseh pisem ne moremo objaviti, ker ni dovolj prostora, nekatera mnenja pa se v njih tudi ponavljajo. V nekaterih pismih najdemo hkrati odgovore na mnenja in trditve v drugih, kar kaže, da tudi kmetje mislijo različno, oziroma da je v nekaterih krajih šel razvoj dalje kot drugod. Zaradi tega so tudi odlomki iz pisem razvrščeni po vsebini.

Namen sestavka lahko opišemo z besedami iz pisma kmetov-zadružnikov, v katerem se sicer niso upali podpisati, češ da imajo slabe izkušnje. Razen drugega so napisali: »Če bi družba res rada zvedela resnico, nam boste gotovo pomagali, saj je v časniku »Dela« bilo zapisano, da je list ljudska tribuna. To bi bilo treba upoštevati posebno sedaj, ko pripravljajo nove zakone in odloke. Dokler se razprave o njih ne sprostijo, ne moremo pričakovati večjih uspehov v kmetijstvu.«

Siroko javno razpravo o analizi gospodarjenja z gozdovi je že napovedal član izvršnega sveta skupščine SRS inž. Franc Radevec v odgovoru kmetu, objavljenem v »Delu« dne 14. febr. v rubriki »Pogovor z bralci«. Za razpravo pripravljajo gradivo. Gotovo ne bo napak, če nekateri odlomke iz pisem, ki smo jih prejeli, že zdaj objavimo.

Kako naj dokazemo, da smo člani družbe?

Kmet Vine Steržaj z Rakeka je napisal: »Kmet ni bil od leta 1948 nikoli tako brez perspektiv kot zdaj. Vso povojno dobo se je skušal prilagoditi spreminjajočim se razmeram in sprejemal nasvete od gojenja lanu, oljarka, ribeza, semenskega krompirja, mleka, pitanja živine in drugega. A vedno je nasankal. V zadnjem času pa slišimo celo očitke, da smo togi, starokopitni, nerazgledani in o nekem namišljenem ponosu notranjskih kmetov. Očitajo nam, da prideloval ne znamo prodati, ker smo pre malo podjetni.« Take očitke vračaja z opisovanjem težav, ki jih je imel lani pri prodaji. Sklenil je: »Če bi hotel približno opisati vse, bi bilo za cel časopis. Tako se je dogajalo in se še dogaja. Vem pa, da to ni v skladu z načeli socializma in še manj humanizma. Stvari pa ne bo možno pravično urediti

brez ustreznega števila kmečkih zastopnikov v skupščinah.«

Podobno meni 11 kmetov — podpisnikov pisma iz občine Radlje ob Dravi — stvari pa ocenjujejo nekoliko širše. Med drugim so zapisali: »Sedovi povojnega razvoja so vidni povsod — nova naselja v mestih, hidrocentrale, ceste — dokler nas pot ne zanese med kmečki živelj. Razloček je velik posebnost v hribih, kjer životari veliko občanov, ki pa niso sami krivi za svojo revščino. V Sloveniji prevladujejo gorata območja. Prebivalci so sodelovali v narodnoosvobodilni vojni in povojni graditvi — ostali pa so praznih rok, ko da niso člani sedanje skupnosti. V gospodarstvu iščejo rezerve. Sprašujemo, zakaj ne vidimo ogromnih rezerv tudi v zemljiških mnogih občanov? Zakaj kmeti ne vidi nihče — razen pri dajatan — ali ga noče upoštevati? Kako naj kmetje sploh dokazemo, da smo člani sedanje družbe? Svojih poslancev nimamo, ker smo vedno volili nekmete. Kdo naj nas zastopa? Imamo najrazličnejše organizacije in združenja, a kmečko prebivalstvo nima nobene organizacije. Sit pa lačnemu ne verjame.«

Na zboru kmetov na Uncu, ki je bil 9. februarja, zbralo pa se je 42 ljudi iz krajev Unea, Rakek, Ivanjeselo in Slive, so postavili stvari še bolj konkretno. Soglasno so sprejeli sklep, ki se začne: »Kmetje smo se zbrali na pomenek in protest v času, ko naša družba išče poti in koncepte za sanacijo vsega kmetijstva, ki je posebno pri nas na robu propada.«

P o pisem raznih težav, ki jih na nekaterih mestih imenujejo tudi zapostavljanje in izkoriščanje kmetov, so zahtevali »... opustitev ali popravilo vseh zakonov, ki posegajo v korist kmetov, sprejeti pa so bili v obdobju etatiistične miselnosti. V vseh političnogospodarskih ustanovah, kjer se odloča o usodi kmetov in kmetijstva — uvrščeno je tudi gozdarstvo — naj bo ustrezno število kmetov. Tako zastopstvo naj bi

segalo do sekretariata za kmetijstvo (ki ga zdaj nimamo). Kmetje se ne strinjajo z nobeno sedanjo obliko kooperacije, ker z vsemi želijo pri kmetih le žeti, njim pa ničesar dati. Uveljaviti bo treba take oblike socialističnega sodelovanja, ki bodo pravične in sprejemljive za vse sodelavce. Vse to je treba urejati sporazumno s kmeti in z njihovimi predstavniki, ki morajo kmete o vsem obveščati.«

V pismu uredništvu so sporočili, da so tako pismo izročili tudi poslancu Antonu Gorniku, ki je prišel na njihov zbor.

Obnoviti kmetijske zadruge

Kmetje, odgovorni skupščine občine Ptuj, imajo še konkretne predloge za izboljšanje nekaterih stvari v kmetijstvu. Menijo, da le z zakoni in odloki ni moč odpraviti vseh sedanjih težav kmetov. Pomagati si morajo tudi sami. V pismu, ki so ga poslali skupščini v Ptuj in v vednost časopisu, med drugim pravijo: »Na podeželju pogrešamo kmetijske zadruge in njihovo nadgradnjo preko občine do republike.« Zahtevajo, naj bi razširili kooperacijo med kmeti in kmetijskim kombinatom ter podjetjem Ferutina ali »naj v oddaljenih krajih obnovijo kmetijske zadruge in jim vrnejo temeljna sredstva, ki so jih bivši zadružniki ustvarjali dolga leta z velikim trudom in žulji.«

Tako dobivajo kritike in predlogi vse določene oblike. Nekaj bo treba storiti. Kaj, pa bodo menda morali odločiti predvsem kmetje. Družba jih lahko le podpira.

Se spodbuden dotek iz poročila o zboru kmetov na Uncu. Zapisali so: »Dogovorili smo se, da bomo imeli podobne sestanke vsako prvo nedeljo v mesecu. Razširili jih bomo po vsej cerkniški občini.«

Prav bo, če se bodo pogosto sestajali in pomenili, zakaj nepoučeni ljudje lahko hudo pretiravajo, kar pa jim ne mora koristiti. Prava beseda najde najustreznejše mesto. Včasih so sicer izjeme, ki pa jih je treba kmalu odpraviti. Tako že ugotavljajo na kmetijsko industrijskem kombinatu »Pomurka« v Murski Soboti, čeprav so pred letom dni trdili, da so uvedli najboljšo kooperacijo s kmeti.

Visok standard, vendar ne na račun drugih

V pismu iz Radelj — 11 podpisnikov — so opisane še nekatere razmere v gozdarstvu.

»Hribovska kmečka posest je razdeljena približno na eno četrtino pašnikov, travnikov in njiv ter tri četrtine gozdov. Kmetje so močno odvisni od gozda, kmetijska zemljišča so jim le za dopolnilne sredstva za preživljanje. Gozdovi so bili njihovi od propada fevdalizma. Kot lastniki so jih čuvali in negovali s prorojenim čutom za varčevanje. Plačevali so davke. Zdal pa gozdarji z njihovimi gozdovi monopolno podjetje »gozdo gospodarstvo«, ko da sami niso več sposobni. Menda v imenu demokracije in samoupravljanja. Kmet prejema za les le simbolično ceno. Gozdar in vsi drugi, ki se službeno sprehajajo v njegovem gozdu, pa prejema za osmurno dnevno delo lepe osebnе dohodka. Nismo nevoščljivi sodržavljanci zaradi njihovega življenjskega standarda, saj je cilj socializma prav višji standard. Svojega standarda pa si ne bi smeli zviševati na račun drugih občanov.«

Bolj spodbudno je pismo Jožeta Pintarja z Bleda. Prosil je, naj ga objavimo v imenu velike večine gozdnih posestnikov v radovljiški občini. Dali so mu naslov: »Konkretni predlog gozdnih posestnikov radovljiške občine za spremembo republiškega zakona o gozdovih«. Predlog je utemeljen s uvodnimi besedami: »Sedanji zakon o gozdovih je po odporu prisadetih gozdnih posestnikov edinstven v povojni zakonodaji v gozdarstvu. Izvajati ga za začeli s silo in je zvečal socialne, gospodarske in politične probleme na vasi, konkretno pri kmetih, gozdnih posestnikih, ki so bili med narodno osvobodilno vojno moralna, materialna in udarna sila naše revolucije. Po oseboodbitvi smo kmetje veliko prispevali za obnovo domovine. Fideleži in les smo prodajali pod ceno, da smo podpirali razvoj drugih, za družbo takrat pomembnejših dejavnosti. V takratnem neenakopravnem položaju smo pričakovali, da bo pozneje družba to uredila in nam po prežvelem obdobju admini-

strativnega socializma z ekonomskimi cenami omogočila obstoj in nadaljnji razvoj. Toda ne. Republiški zakon o gozdovih ne le, da ne priznava lastniku-proizvajalcu ekonomskih cen lesa, ampak nam jemlje celo pravico razpolaganja z našim lesom, s tem pa tudi lastniško pravico, ki nam jo jamči ustava. Lastništvo in gospodarjenje sta neoljčljivo povezana.«

Po tako ostri oceni razmer nadaljuje: »Odpor proti sedanjemu republiškem zakonu o gozdovih se je tako stopnjeval, da so že uradno napovedane spremembe, ki pa še niso pripravljene. V organizacijo gozdnega gospodarstva se kmetje ne bomo spuščali, ker se ravnamo po načelu nevmešavanja. Želimo pa poudariti, da upravičeno zahtevamo, naj bo zaposlenih manj ljudi, a strokovno sposobnih, ki bodo z znanjem in s pridnostjo preprečevali neupravičeno trošenje družbenih sredstev.«

Enakopravno sodelovanje v gozdovih

K predvidenim spremembam predlagamo: sodelovanje z gozdnim gospodarstvom kot enakopravni partnerji. Samoupravljanje brez tujeja vmešavanja (diktriranega samoupravljanja). Gospodarjenje v zasebnih gozdovih je treba urediti z zakonom tako, da bodo zaščiteni koristi družbe. Družbeno kontrolno naj opravi ustrezna organizacija, stroške pa bodo krili v ustreznih oblikah lastniški gozdov. Z odkazanimi drevmi za posek naj razpolaga lastnik.«

Pismo se končuje: »Za družbo bo koristno, če bo lastnik gozda dobil les plačan po dejanski vrednosti, kot jo ima na svetovnem trgu. Ekonomska cena je namreč gonilna sila, ki bo spodbujala kmečko prebivalstvo k sodelovanju v gozdni in kmetijski proizvodnji na enakopravni podlagi z delitvijo presežne vrednosti po vložnem delu.«

Nekaterim ostrim kritikam, ki izvirajo iz nezadovoljstva, sledijo resni predlogi, čeprav še niso dovolj izpolnjeni. Taki predlogi niso brez podlage. Spomnimo se le kooperacije v zasebnih gozdovih pred petimi ali šestimi leti. V minulih letih so kmetje že večkrat pokazali, da se ne branijo vsakega sodelovanja ali skupnega gospodarjenja, ampak želijo pri tem le ustrezne pravice. Vsaka stvar, ki le malo diši po prisiljenju, pa zbujajo v njih odpor. Sedanje gospodarske težave tak odpor še zvečujejo.

Jože Pintar je hkrati odgovoril kmetom-zadružnikom, ki so zapisali: »Predlagamo, naj bo posek do 18 kubikov brez vsake takse (iz pisma ni moč razumeti, ali mislijo le biološko amortizacijo ali vse stroške), kar bo več, pa po 20 din od kubika. Tudi sin ali brat naj bi dobil od doma toliko lesa, kolikor ga potrebuje, če zida hišo, in zanj ne bi bilo treba plačati takse.« Lastniki gozdov v radovljiški občini so jasno predlagali, da bodo stroške za strokovno službo in kontrolo sami pokrili. Želijo pa odločiti, kako bodo zbirali potrebna sredstva in kako gospodarili z njimi. Ničesar ne pričakujejo zastoj od družbe.

O smiselnosti sedanjih stroškov v zasebnih gozdovih pa je Vine Steržaj zapisal: »Gozdarji knjižno dokažejo, da jih je hektar pogozdovanja stal 12.000 din (novih). Kmetje pa bi radi pogozdovali za pol manjšo ceno, pa nam ne dajo.«

Iz nekaterih pisem sklepamo, da bi bila možna še cenejša oblika pogozdovanja in nege gozdov.

Kmetje iz občine Radlje so sklenili svoje pismo: »Bo morala kdo pripomnil, da po zadnji vojni še noben kmet ni prišel »na boben«. To je sicer res. Kdo pa je pripravil v sedanjih razmerah kupiti njegovo posest? Kdo bo morda še pripomnil, da so kmetje zastali in imajo nizko delovno storilnost. Tudi to je res. Tega pa niso krivi le kmetje, ampak tudi družba, ki se je premočno zmenila zanje. Po taki logiki, kot je veljala v odnosih do kmetov, bi tudi zaostale republike v naši državi morali pustiti v njihovi zaostalosti.«

Taka presoja — kolikor je resnična — ne bi smela pasivizirati kmetov, da bi čakali le na pomoč številnejšega zastopstva v skupščinskih in občinskih organih. Resni predlogi nekaterih kmetov za spremembe v zadružništvu in gozdarstvu potrjujejo, da v sedanjih razmerah na trgu ne pričakujejo od posestev in odbornikov, da bi odpravili vse težave. Zdrževati bo treba vse sile in sredstva. Uredil JOŽE PETEK

Socializem in demokracija

Zdal se še marsikje po svetu sprašuje, ali sta pojma socializem in demokracija sploh združljiva. Vendar postaja vedno bolj jasno, da socialistična družba, ki je cilj vseh socialističnih gibanj, sploh ne more obstajati brez najširše in neposredne demokracije, še več — takšna (in prav nobena druga) demokracija je pravzaprav celo prvi pogoj socializma. Neposredno demokracijo omogoča šele proces opuščanja vseh drugih oblik političnega posredništva, zakaj merimo jo lahko samo s stopnjo političnega vpliva najširših množic na družbene pogoje njihovega lastnega obstoja. Zato je treba odločno zavrniti ideje, da so politične oblike, ki so nastale v revoluciji in neposredno po revoluciji in kakih državni hkrati že sam, edini in nedotakljivi vrhunec demokracije ne le tam, temveč tudi povzore, ki obvezuje vse druge. Svoj smisel, pomen in namen imajo samo dotlej, dokler so zato, da utirajo pot oblikam neposredno po revoluciji in kakih državni prenehajo opravljati to funkcijo, ki je ena temeljnih, nujno zapadejo v birokratizacijo in vladanje v imenu množic — vendar ne za množice.

Zato pravzaprav niti ni kdove kako čudno, da se pogovorov za okroglo mizo mednarodnega kolokvija na temo Socializem in demokracija niso udeležili ravno predstavniki tistih držav, kjer na probleme demokracije gledajo približno tako, kot sem malo prej zapisal — ne glede na to, ali pri tem na vsa usta izjavljajo ali ne, da so za demokracijo; še več, da jo še imajo. Na srečo to ni motilo drugih udeležencev, urednikov marksističnih in socioloških revij z Vzhoda in Zahoda, jugoslovanskih revij za družbena vprašanja in nekaterih uglednih marksističnih publicistov, ki so se zbrali v Ljubljani na povabilo uredništva Teorije in prakse ter beograjskega Socializma, da razpravljajo o neposredni demokraciji in socializmu, političnem sistemu v socialistični državi ter o vlogi partije in progresivnih sil v boju za socializem.

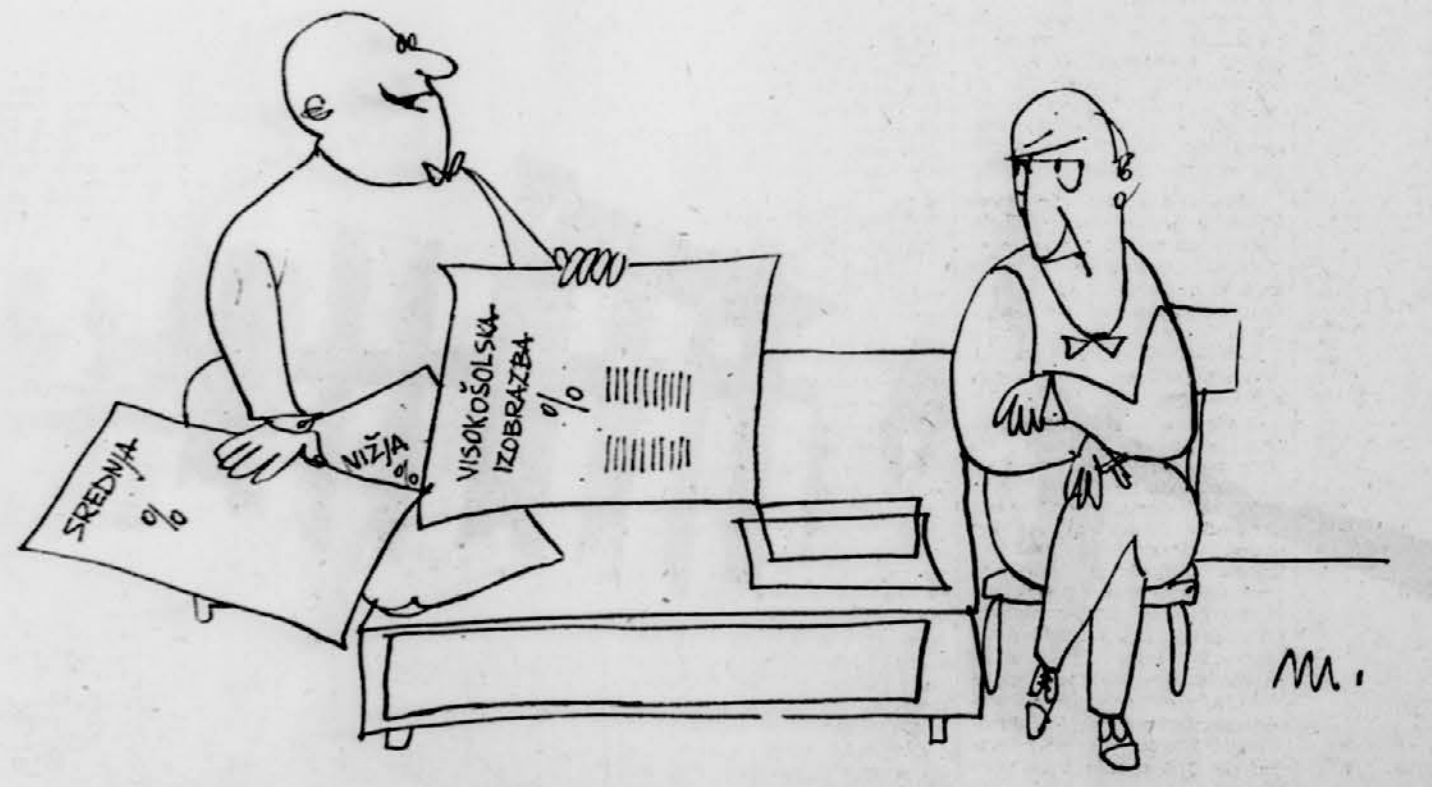
Razvečljivo je, da je pobuda za takšno sročanje ljudi, ki ne le teoretično, ampak tudi v praktični sodelujejo pri porajanju najbolj aktualnih in po možnosti čim bolj ustreznih oblik družbenega življenja in sedanjem razrušanem in razcepjenem svetu, prišla z naše strani, čeprav to nikakor ni nenavadno. Vprašanje socialistične demokracije, zagotovitve čim bolj neposrednega odločanja in sodelovanja na vseh področjih družbenega stvaranja, razpršitev politične moči med čim več ljudi je pri nas živo vprašanje dneva. To je tudi vprašanje, na katerega so poskušali odgovorjati kongresi zveze komunistov republik in na katero bo odgovarjal tudi bližnji deveti kongres Zveze komunistov Jugoslavije. Tako lahko rečemo, da se je na enem področju vključil prav v predkongresne priprave tudi kolokvij Socializem in demokracija, še posebej, če bosta prireditelja poskrbela, da bo z njegovo vsebino čimprej seznanjena tudi širša javnost. Vendar ne gledam na predkongresne priprave kot na geslo dneva, še zato ne, ker kongres ne bo prelomnica (če bi bil, bi se reklo, da smo do njega počeli vse narobe), ampak predvsem mejnik na poti. Kako pomemben — to je odvisno od kongresa samega.

Teme, ki jih je obravnaval kolokvij, so bile osvetljene z izkušnjami v najrazličnejših družbenih sistemih. Podobna vprašanja so — nekeje manj, drugod bolj — pereče prisotna skoraj povsod, ne glede na to, kdo ima v rokah oblast. Odgovorj namreč so kaj različni in živelj bi v utvarah, če bi si zamislili, da bomo v vrsti vprašanih naleteli na enotne odgovore. Bolj pomemben je razloček v njihovi aktualnosti, ki jo poudarja prav razloček sistemov, iz katerih posamezni sodelujoči izhajajo. Načlaga, ki je ponekod lahko še zahteva dneva, je drugje samo ena od točk v programu nadaljnega razvoja ali pa celo šele boja za oblast. Pluralizem mnenj, idej, pogledov in teorij je pridel od izraza v največji meri, pa čeprav se vsi strinjajo v tem, kaj je prvi cilj socialističnega gibanja. Za gibanje namreč gre; razloček je namreč v tem, kolikšen del poti je še kdo prehodil in po kakšni poti je moral hoditi. Vendar pa pestro, zanimivo in poučno sočtenje mnenj je samo po sebi lahko oplenitveni temeljno delo.

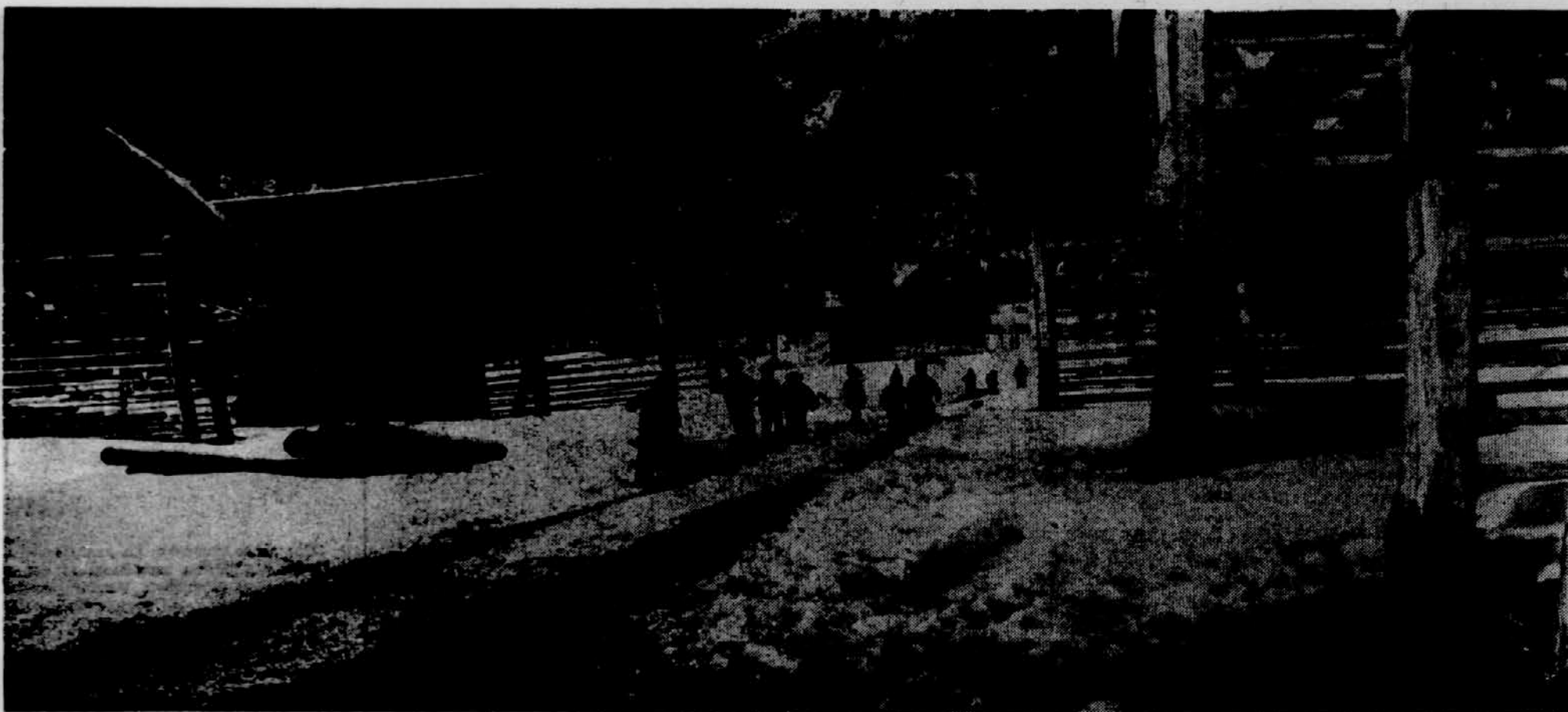
Vprašani, ki se nanašajo na probleme demokracije in socializma, je zelo pestra vrsta. Eno od pomembnejših, zlasti za nas, je: kako zagotoviti preščanje neposredne demokracije v celotni sistem političnega odločanja, ker se sveda ne moremo zadovoljiti s tako imenovano »priljubno demokracijo, demokracijo političnega odločanja v »nižjih« celicah družbe, v delovnih organizacijah, lokalnih skupnostih itd. Tisti hip, ko bi privolili v takšno stanje, ki ga sicer že poskušamo preprečiti, in izjavljali, da smo s tem dosežili svoj cilj, bi bila to farsa, ki bi pomenila nedotakljivi monopol političnega odločanja državnih in partijskih vrhov. Vendar se je na simpoziju dovolj jasno pokazalo, da je to, kar je za nas in tudi v naši teoriji že del prehojene poti, kje drugje lahko šele začel, pa zato nič manj vreden, čeprav je morda cilj še vedno za vse skoraj enako oddaljen.

MATIJA MURKO

MILAN MAVER: PREMIK

— V kadrovske strukturi smo zabeležili naravnost fantastičen napredek; znaj so z osnovnošolsko izobrazbo v glavnem samo še vodilni

VLASTIJA: ZIMA V BOHINJU

Gospodarstvo onkraj meje

Izgubljanje tal pod nogami

Govori predsednik Slovenskega gospodarskega združenja Stanko Bole

OD NASEGA STALNEGA TRZASKEGA DOPISNIKA

Slovinci v Italiji so narodnostna skupnost, živeča v drugonarodnostni državi, na njenih vzhodnih mejah. Živijo na območju, kjer se ob odprti meji stika dvoje različnih družbenoekonomskih sistemov in čez katero peljejo gospodarske poti med evropskim vzhodom in zahodom. V luči vseh teh specifičnih dejstev se odkriva pomembnost gospodarskega položaja Slovencev kot materialne podlage njihove nacionalne ohranitve na eni in kot pomembnega činitelja v uresničevanju svojstvenih gospodarskih nalog, ki jih ima dežela Furlanija - Julijska krajina v gospodarskem življenju Italije. Prav ta vprašanja so bila pobuda za pogovor z enim izmed slovenskih gospodarstvenikov in predsednikom Slovenskega gospodarskega združenja STANKOM BOLETOM.

Kakšno je mesto Slovencev v gospodarstvu dežele - Furlanije - Julijske krajine? V katerih gospodarskih panogah so zastopani in kakšne spremembe je slovensko gospodarstvo doživljalo od fašizma danes?

Kljub vsem tudi za gospodarstvo Slovencev hudim posledicam fašističnega obdobja in prvih povojnih let ne gre podcenjevati dežela Slovencev v gospodarstvu dežele Furlanije - Julijske krajine. Seveda bi bil naš delež večji, če ne bi bili v minulosti uničeni gospodarski temelji slovenskega gospodarstva, vse od številnih denarnih zavodov, močnih združenj organizacij do raznovrstnih gospodarskih podjetij. Obsežnost in pomembnost našega gospodarstva takoj po prvi svetovni vojni in obseg škode, ki nam je bila prizadejana, je izčrpano, pa čeprav ne povsem popolnoma, orisal razvalitelj slovenske trgovske šole v Trstu dr. Vladimir Turina v zadnji številki tržaškega Živalca.

Slovenskemu človeku pa je z izredno poštrevnostjo in novimi pobudami uspelo vsaj delno obnoviti svoje gospodarstvo. Zlasti je bilo mnogo uspešnih pobud na področju zunanje trgovine (predvsem v trgovanju z Jugoslavijo, Avstrijo in nekaterimi vzhodnimi državami). Slovinci so se v večji meri pojavili tudi v blagovnem prevoznstvu in apediterstvu in zadnja leta vnovič v nas tradicionalni dejavnosti - v gostinstvu. Slovenski gostilničarji so začeli modernizirati obrate in igrati ustrezno vlogo v izletniškem turizmu na Tržaškem, Goriskem, v Slovenski Benečiji in Kanalski dolini. Seveda pa ostajata še naprej temeljni gospodarski panogi notranja trgovina na drobno in debelo ter obrtnost. Obe panogi pa sta žal v krizi. Majhni trgovski obrati ne morejo konkurirati sodobnim veletrovinam koncernov, ki s koncentracijo kapitala zmanjšujejo življenjski prostor mali, klasični trgovini. Krizo v nekaterih panogah obrtnosti pa povzroča na Tržaškem kriza tradicionalne ladjedelniške dejavnosti in spreminjena sestava pomorskega prometa skozi tržaško pristanišče. Najbolj odvisni pa smo sedaj v industriji. Težnje deželnega programiranja in perspektive gospodarskega sodelovanja, predvsem s sosednjima Slovenijo in Hrvaščino, odpirajo nove možnosti tudi na področju industrije. Slovenska narodnostna skupnost pa je preko svojega delavstva že pomembno in tradicionalno prisotna tudi v industriji.

Med vzroki za razmeroma počasno obnovo našega gospodarstva je treba še posebej omeniti premajhno učinkovitost šestih naših denarnih zavodov. Imajo preskromna denarna sredstva, hkrati pa so teritorialno in funkcionalno zelo omejeni. Tak položaj še posebej zavira uspešen razvoj trgovanja s tujino. Zato upravičeno pričakujemo od naših oblasti, da bodo denarnim zavodom omogoile uspešnejšo vključitev v gospodarska dogajanja.

Industrializacija na škodo slovenskega človeka

Kakšne spremembe prinašajo v slovensko gospodarstvo procesi industrializacije in urbanizacije. Pri tem mislim predvsem na posledice stalnega razlašanja zemlje slovenskih ljudi v mestni okolici?

Slovenski človek živi v urbanističnih centrih v manjšini, v veliki večini pa živi v sklenjenem pasu od miljskih hribov čez Krns, Gorisko, Nadško dolino do Kanalske doline. Torej tem je gospodarstvo problematično. S Slovenci naseljeno zaledje je hkrati skrajno obratno državno in deželno področje, z vsemi negativnimi posledicami, ki jih tak periferni položaj povzroča gospodarskemu življenju. In naposled: sicer pozitivni razvoj urbanizacije in industrializacije gre zaradi izrazito slovenske okolice velikih mest predvsem na škodo slovenskega človeka. Sirjenje industrije, rast novih naselij in izgradnja infrastrukture jemlje slovenskemu človeku zemljo, njegovo življenjsko podlago. V tem je globina in težava sedanjega položaja, ki združuje v sebi dvoje nasprotujočih si občutij: hkrati, ko se aktivno zavzemamo za obči napredek deželnega gospodarstva, z bolečino ugotovljamo, da prav ta napredek hromi gospodarske temelje dela slovenskega prebivalstva.

Zato upravičeno pričakujemo, da bodo deželna in lokalne uprave pokazale polno razumevanje za hkratno urejanje naših vprašanj. Menimo, da bi moral obravnati naš položaj kot nacionalni problem. Ob upravičenih kritikah obsega razlašanja in višine odškodnine postavljamo pristojnim dvoje vprašanj: kaj so pripravljene storiti za tisti del prebivalstva, ki z zemljo izgublja svojo tradicionalno materialno podlago, in kam namerjavajo preusmeriti tisti del aktivnega kmečkega prebivalstva, ki nenadoma ostaja brez zemlje?

Naše slovenske stanovske in nekatere politične organizacije venomer postavljajo ta vprašanja, vendar je dokončna rešitev zunaj njihovih moči. Dežela in deželni programatorji so dolžni upoštevati to stanje in poiskati ti primerne rešitve. V kvalitetno pomoč pa bi jim moral biti, formalno sicer že ustanovljeni, urad za manjšino pri predsedstvu deželne vlade, ki bi moral po našem mišljenju imeti tudi poseben odbor za gospodarska vprašanja, pod vodstvom slovenskega funkcionarja in s sodelovanjem priznanih strokovnjakov in gospodarstvenikov. Svojitvenost gospodarskega položaja tukajšnjih Slovencev pa prav tako imperativno zahteva vključitev strokovnjakov in gospodarstvenikov slovenske narodnosti v vodstva trgovinske zbornice ter organizmov, ki sicer uravnavajo gospodarski razvoj dežele. Med ta vprašanja sodi tudi naša zahteva po ustanovitvi tehničnih industrijskih šol in višjih tehnično-industrijskega zavoda, ki bi usposabljal nove generacije za sodobno obrtniško in industrijsko dejavnost. Naposled upravičeno pričakujemo, da bodo ljudje, ki z razlašanjem izgubljajo vir dohodka, imeli prednost pri zaposlovanju na novih delovnih mestih, ki nastajajo z izgradnjo obratov na razlašeni zemlji.

Za obstoj na skrčenih kmetijskih površinah pa je rešitev seveda le v nadaljnji specializaciji in modernizaciji monokulturnega kmetijstva, ki ga na Tržaškem predstavljajo predvsem vrtnarstvo, oveličarstvo ter ponekod še živinoreja in vinogradništvo.

Ovire koristnim pobudam

Kaj pomenijo odprte meje in večje povezovanje s sosednjimi deželami za gospodarstvo vaše dežele in posredno torej tudi za gospodarstvo slovenskega človeka? Kakšno je mesto slovenskih gospodarstvenikov in njihovega združenja v pobudah in razvijanju tega sodelovanja?

Predsednik deželne vlade dr. Berzanti je v novoletnem intervjuju za RTV Ljubljana zelo nazorno orisal izreden pomen odprtih meja in gospodarskega sodelovanja med obmejnimi območji ter med sosednjima državama za prebivalstvo in gospodarstvo naše dežele. Dodal pa je, da so še neizčrpane možnosti novih pobud. Zakaj geografsko-gospodarskega sodelovanja in njihova gospodarska komplementarnost prirodno zahtevata najširše in trajno sodelovanje. Po razburkanosti dobi je bilo za tako sodelovanje tudi na naši strani ustvarjeno nujno politično razpoloženje. Pripravljenost se je tudi ob stalnih pobudah gospodarstvenikov in tukajšnjih gospodarskih združenj izrazila v več srečanjih gospodarstvenikov iz obeh sosednjih dežel: v pogovorih med slovenskimi gospodarstveniki in gospodarstveniki Trsta in Ljubljani in v Trstu, podobni stiki slovenskih gospodarstvenikov z goriskimi in videnskimimi kolegi, nedavni obisk tržaškega župana inž. Spaccinija v Kopru in Ljubljani. Gospodarstveniki s velikim zanimanjem pričakujemo napovedan obisk predsednika slovenskega izvršnega sveta Staneta Kavčiča v naši deželi.

Za ureničenje vseh koristnih pobud in akcij pa je treba odpraviti na obeh straneh še nekatere ovire. Mi pričakujemo in podpiramo čimprejšnjo sklenitev sporazuma med Jugoslavijo in Evropsko gospodarsko skupnostjo. V tej zvezi zahtevamo tudi pozitivno tolmachenje ugodnosti, ki jih nudi EGS za obmejno območje.

V vsa ta dogajanja se je, po svojih močeh in zavedajoč se življenjskega pomena dobrih gospodarskih odnosov s sosednjo Slovenijo oziroma Jugoslavijo, aktivno vključevalo tudi Slovensko gospodarsko združenje. Od prvih začetkov ssem je združenje kot edina tovrstna slovenska strokovna organizacija usmerjala slovenske gospodarstvenike v gospodarsko sodelovanje s sosednjo deželo. Na drugi strani pa je bilo združenje v središču vseh akcij in pobud za povečanje te izmenjave, za odprtost mej, za razvoj obmejne trgovine ter meddržavnega in mednarodnega trgovanja.

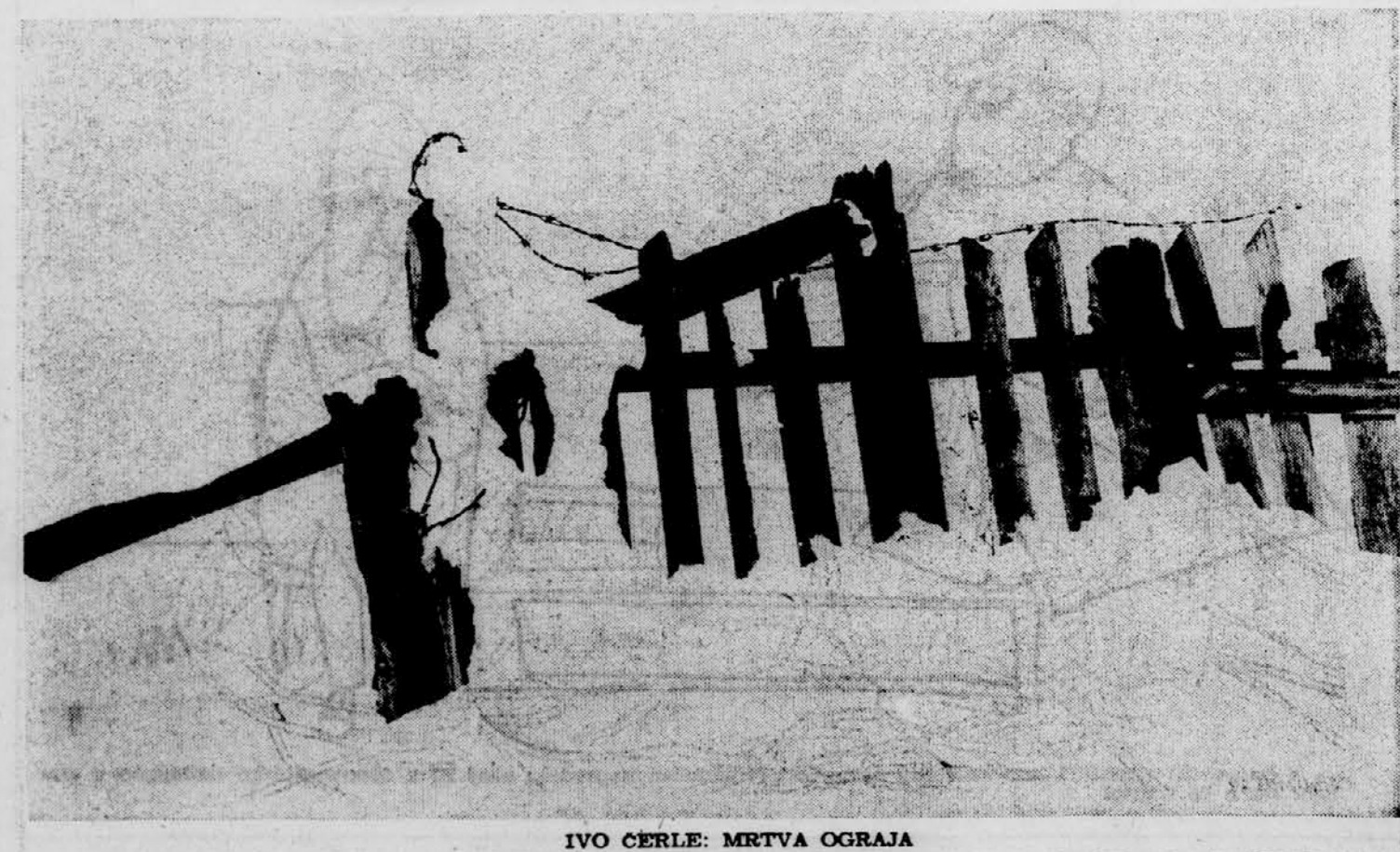
Stagnacija obmejne izmenjave

Zadnja pobuda slovenskih gospodarstvenikov za razvijanje gospodarskega sodelovanja z Jugoslavijo je bila uresničena v nedavnem pogovoru z ministrom za zunanjo trgovino Colombom, ko se je mudil v našem

mestu. V posebni spomenici in pogovoru smo povzeli konkretne predloge za trsanje novih možnosti gospodarskega sodelovanja: nujnost sklenitve sporazuma med Jugoslavijo in EGS, zagotovitev cestnih priključkov na bodočo slovensko avtomobilsko cesto, skupna ureditve dveh najpomembnejših mejnih prehodov v Gorici in na Ferietičih ter carinskih avtoportov z vsemi potrebnimi funkcionalnimi carinskimi službami in infrastrukturami. Že pred tem pa je nujna uveljavitev neprekinjene carinske službe na vseh mednarodnih mejnih prehodih. Čimprej, če je možno še pred turistično sezono, prekvalificirati nekatere mejne prehode na Tržaškem in Goriskem v kategorijo mednarodnih prehodov. Nič manj pomembna pa je izpolnitev železniškega omrežja ter telekomunikacijskih zvez, o katerih je bilo govora na nedavnem tržaškem sestanku. Pozdravljamo odločitve, da bo še pred spomladno turistična konferenca tres sosednjih dežel.

V zadnjem času pa nas skrbi obmejna trgovinska izmenjava, ki poteka po dveh obmejnih računih. Kriza te izmenjave v minulnem letu je v nasprotju z vitalnimi interesi obmejnih območij. Zato se slovenski gospodarstveniki upravičeno sprašujemo, kje so vzroki za stagnacijo obmejne izmenjave? Po našem mnenju je napačno tolmachenje, da obmejni računi v pogojih večje liberalizacije v meddržavnem merilu izgubljajo svoj pomen. Odgovor na zastavljeno vprašanje pričakujemo že od bližnjega sestanka gospodarskih delegacij Italije in Jugoslavije v Rimu. Vsekakor pa je treba izkoristiti olajšave in ugodnosti, ki jih EGS daje za sklenjanje specifičnih sporazumov za obmejno območje. Po drugi strani pa je treba pospešiti medsebojne pogovore zainteresiranih gospodarskih krogov z obeh strani meje za večjo učinkovitost veljavnih organizmov in instrumentov, ki urejajo obmejno blagovno izmenjavo. Na koncu naj izrazim željo, da bi letos s skupnimi napori dosegli čim večje uspehe v gospodarskem sodelovanju med našo deželo in Slovenijo oziroma med Italijo in Jugoslavijo.

IGOR GRUDEN

IVO CERLE: MRTVA OGRAJA

Panorama

Tudi pokojnine se borijo za reformo

Najbolj razviti republiki sta iznenada oviri

Vse bolj zaostrena rasprava o pokojninskem sistemu oziroma o političnem stališču 6. kongresa ZSJ za skrajšanje pokojninskega staža za 5 let nazazuje vse širši kompleks problemov, ki jih je treba reševati v gospodarstvu in drugih dejavnostih, da bi se potem lahko razmere v pokojninskem zavarovanju uredile. Zaradi tega postaja litacija okrog odstotkov za ugodnejše predčasno upokojevanje tako imenovanih starišnih generacij vse bolj groteskna, konfrontacijska sveta ZSJ z ZIS pa izumetničena. Kaže se namreč razpoloženje, ki dopoveduje, da zdaj ni več razlogov za forurnsko reševanje problemov, najmanj pa na ravni federacije, čeprav tudi ti forumi morajo reči svojo besedo in pojasniti svoja stališča. Taka konfrontacija je namreč vedno preveč črna, ker obsega velika območja - vso Jugoslavijo in v njej republike, medtem ko je gospodarstvo že toliko diferencirano, da takšne velike polarizacije ni.

Dejstvo, da je bilo nazadnje pet izvršnih svetov oziroma republiških vlad enakega mnenja o odstotku predčasne upokojevanja in proti radikalnemu skrajševanju pokojninskega staža, kaže zaskrbljenost nad lahkomišelnim odločanjem o velikih gmotnih sredstvih, vsekakor pa tudi solidarnost z republikama Slovenijo in Hrvaščino, ki sta v najtežjem položaju in ne zmoreta pokojninskega sistema, ki pa ni bil prilagojen diferenciranemu gospodarstvu v gospodarstvu, niti ni imel izdatnejšega samoupravljanja. Tako je nastal vtis, da sta ti dve najbolj razviti republiki ovira za uresničenje sklepa šestega kongresa ZSJ o skrajšanju pokojninskega staža. Pomisleki temeljijo na dejstvu, da so druge republike, razen Črne gore, v taksem položaju, da nimajo skrbi s pokojninskimi skladi ali pa so te zelo majhne, saj dve nista niti povečali prispevne stopnje, Srbija pa je to stopnjo za pokojninsko zavarovanje povečala le za 1 odstotek. Če to, da ima Slovenija stopnjo 12,9 in Hrvaška 14,5, kaže o razmerjih med aktivnimi zavarovanci in upokojenci, ki se sčujeta okrog številke 30 upokojencev na 100 aktivnih zavarovancev - za vso republiko. Takšno razmerje imajo morda samo še nekatera koncentrirana industrijska naselja, kot Beograd, ki ima tudi 100.000 upokojencev na nekaj nad 300.000 zaposlenih, vendar ima Beograd veliko zaledje, v katerem je razmerje povsem drugačno.

Če se torej ustavimo pri tej ugotovitvi in jo poskušamo obrazložiti, moramo ugotoviti, da je nezaskrbljenost za pokojninske sklade logično večja tam, kjer so prispevne stopnje pod 10 odstotki, in da je na teh območjih iz teh razlogov razumljiva večja težnja po reševanju gospodarskih in drugih problemov preko pokojninskega zavarovanja oziroma upokojevanja. Prav to pa vzbuja vtis, da so do kongresnega sklepa s sindikatov privedle takšne izkalkulacije, ki računajo z varovanjem podjetij ne pa zavarovanjem ljudi. Vsiljuje se mi vtis, da na kongresu niso zastopali stališča o hitri upokojevanju prav neposredni proizvajalci, temveč njihovi predstavniki, ki niso iz te, temveč iz vodilnih krogov. Nazadnje nakazujejo to tudi volilne priprave, ko vidimo v kandidaturah, da je zastopanih zelo malo neposrednih proizvajalcev. Prav do istega sklepa je prišel tudi eden izmed senatorjev sveta ZSJ, ki je obiskal nekaj delovnih organizacij, da bi doživel to razpoloženje. Pri tem je - med drugim - ugotovil, da delavci zelo pozorno spremljajo zaplete okrog pokojninskega staža in zelo logično razmišljajo in računajo o stažu in upokojitvi.

Značilno je namreč, da delavci iz najbolj ogroženih delovnih organizacij in panog ne razmišljajo o pokojninih, temveč o osebnih dohodkih in možnostih poboljšanja svojega stanja in gospodarjenja svojih delovnih organizacij. Oni namreč pravijo, da bodo kljub vsem eventualnim ugodnostim raje počakali na povečanje osebnih dohodkov in se šele potem upokojili, kajti bojijo se nezavidnega položaja upokojencev, ki se kaže v stopnjevanem siromaštvu, zoper katero se prav zdaj borijo vsi forumi in vse strukture. To pa pomeni, da jim trenutne koristi ne pomenijo dovolj in da čakajo na kompletne spremembe v pokojninskem sistemu. Nasprotno pa delavci, ki zdaj čutijo kulmi-

nacijo osebnih dohodkov (grafična industrija, elektrogospodarstvo, zunanja trgovina itd.) komaj čakajo na možnost ugodnega pokojninskega staža in zelo logično razmišljajo o delitvenih razmerjih in vsaj stagnacijo osebnih dohodkov, kar je v relativnem poljanju in računajo o stažu in upokojitvi.

Preurjenost sklepanje o razpoloženju delavcev je torej lahko zelo tvegano in tak se je pokazal tudi sklep kongresa sindikatov. Generaliziranje razmer je k temu še veliko pripomoglo in zelo zaostroilo situacijo zlasti v nekaterih srbskih mestih. Znova je torej treba poudariti dejstvo, da je diferenciacija gospodarjenja takšna, da ne polarizira območij in republik, temveč delovne organizacije in družbenopolitične skupnosti, ki slabo in nedosledno gospodarijo, in nimate problemov upokojevanja in razpisovanja. Naj za primer navedem EI Nis, kjer že nekaj let zaporedoma stipendirajo tisoče študentov in radikalno spreminjajo strukturo zaposlenih in napredujejo na vsej fronti gospodarjenja. Nasproti Mašinske industrije Nis, kjer so pred kakim letom še vedno plačevali kakih tisoč delavcev za brezdelje (vse leto), ker so preveč sledili občinski politiki, ki je težila za zaposlovanjem za vsako ceno. To pa je politika, ki se že nekaj časa kaže v upokojevanju zaposlenih oziroma reševanju gospodarskih problemov v pokojninskem in drugih sistemov (tudi izobraževanjem, ker mlade rinejo vse dalje v šole, da jim ne bi postali problem nezaposlenosti).

O vsem tem je mogoče še veliko govoriti, vendar je najbrž najbolj bistvena ugotovitev, da se okrog pokojninskih zadev zadnje čase polarizirajo in konfrontirajo sile, ki so za sledno in učinkovito gospodarsko in družbeno reformo, in tiste, ki za to niso. Zaradi tega tudi ne moremo govoriti toliko o zahtevah delavcev, kolikor o ljudeh, ki zastopajo v delovnih organizacijah takšna ali drugačna stališča, ter ljudeh, ki se niso priložili do spoznanja o pomenu ekonomizacije gospodarjenja, niti o vlogi in smislu samoupravljanja, pa so naslednji krogom, ki so zavestno proti temu. Tu gre tudi za dolgoročno mero starih navad, ki smo jih podedovali iz prejšnjega direktivnega gospodarjenja, vemo pa, da se marksisti kadri v pomanjkanju direktiv izgubljajo, tako da niso več ustvarjalna samostojna sila v svoji oči družbi, se pa še močno oklepajo svoje nekdanje tutorske vloge. Zaradi tega tudi ne moremo govoriti o tem, da gre samo za sindikalne zahteve, zlasti zato, ker se v nekaterih občinah tudi sindikalni funkcionarji ne ravnavajo po načelih svoje organizacije, temveč jo samo zlorabljajo.

Da bi bili kar najbolj objektivni, moramo pri tem priznati tudi pomembno vlogo časa, ki je spremenila mnoga pojmovanja od kongresa sindikatov sem, zlasti pa predkongresna razpoloženja, saj so se potem zvrstili mnogi dogodki.

Na dnevnem redu našega življenja so ostale premmoge odprte stvari, ki jih je treba rešiti. Sem sodijo zanesljive, velike gospodarjenje, zaposlovanje, modernizacija in drugo, kar smo že deklarirali in kar smo premalo vztrajno uresničevali. Bitka za napredek se torej mora prenesti povsem na teren delovnih organizacij in samoupravnih skupnosti. To zelo jasno dokazujejo pokojninske razprave, ki kažejo, da v tej bitki ni več bistveno samo gospodarstvo, temveč vse tisto, kar predstavlja družbo, zato ne smemo več razpavljati samo o povezanosti vseh sistemov in njihovi samoupravi avtonomnosti, ki jo lahko krepimo le z družbenimi močmi. Tu je treba bistriti spoznanja in vztrajati pri načelu, da je mogoče zahtevati od vse skupnosti samo toliko, kolikor ji prispevamo, in toliko, kolikor je v interesu enakomernejšega razvoja te celovite skupnosti. Prav med pokojninskimi razpravami pa se kažejo nasprotno težnje: naj bi družba reševala probleme slabega gospodarjenja tudi tam, kjer za to ni nobenih razlogov več, in sicer ne glede, s katerimi namenski skladi, kot je bilo včasih, ko smo prav zaradi tega osromasili sklade pokojninskega zavarovanja v prid gospodarstvu, ne da bi tako bistveno koristili razvoju gospodarstva, ki bo zdaj moralo plačevati svoje prejšnje grehe tudi na tem področju.

VIKTOR SIREC

Vojaško-politični komentar

Kitajska v atomskem klubu

Zadnja atomska poskusna eksplozija na Kitajskem je bila lani 27. decembra na atomskem poskusnem poligonu pri Lob Noru v provinci Sinkjang. Čeravno je že minilo od tega že skoraj dva meseca, pa naj bo ta dogodek vseeno vzrok za bežen pregled atomske poti sedanje Kitajske pa hkrati izhodišče za splošno oceno stanja in značilnosti kitajskega atomskega razvoja.

O Kitajski je sicer dokaj napisanega, vendar je velikokrat težavno reči, kaj zaveva dejstva in resnične podatke, kaj pa so domneve, ugibanja in nepreverjene informacije. Zanesljivih virov in podatkov o tej deželi je sila malo in je zato Kitajska navzlic sodobni tehniki, ki zmanjšuje razdalje in približuje (prostor) dežele, relativno oddaljena in neznanca. To toliko bolj velja, kadar gre za močno zavarovane atomske skrivnosti. Kljub temu je o kitajskih atomskih programih, uspehih in neuspehih precej napisano, pokazalo pa se je, da so bila mnoga predvidevanja napačna. Do sedaj se je kitajski atomski program praviloma odvijal dosti hitreje, kot so predvidevali razni ugledni strokovnjaki in politiki po svetu. Zaradi tega bi bilo sedaj, ob novi pomembni eksploziji H bombe, strniti doslej znane, objavljene in precej verjetne podatke, da bi iz njih poskušali videti značilnosti, sedanje stanje in perspektive kitajskega atomskega razvoja.

Zelo nagel razvoj

Prva kitajska atomska bomba je eksplodirala 16. oktobra 1964. To je bila obogatena plutonijeva bomba (eksploziv plutonij - Pu²³⁹), po moči enaka oni nad Hirošimo - 20 kiloton (KT-1000 t TNT), ter je eksplodirala na stolpu - tako kot prva ameriška bomba 1945. leta. Že 13. maja 1965 je eksplodirala druga tudi 20-kilotonska bomba, vendar je bila operativna in so jo vrgli iz letala. Najbolj plodno je bilo 1966. leto: 9. maja je eksplodirala bomba velike moči - okrog 200 kt, 27. oktobra istega leta je poizkus oziroma eksplozija že opravljena z raketo srednjega dometa. To leto se je končalo z eksplozijo 300 kt močne bombe (28. decembra). Leto 1967 je bilo manj uspešno. Opravili so le dva poizkusa, od katerih je bil eden neuspešen. Kitajci so uradno objavili samo enega, medtem ko so na Zahodu registrirali dva poskusa. Pomembno je, da so v tem letu opravili poizkus z vodikovo bombo: 17. junija je eksplodirala prva vodikova bomba, močna okoli 3 megatone (MT = 1 milij. t TNT); 24. decembra pa so - po zahodnih virih - napravili prav tako poizkus z vodikovo bombo, ki pa se ni posrečil, ker je eksplodirala samo atomska bomba, ki je svžigalnike za termonuklearni eksploziv, iz neznanih vzrokov pa ni prišlo do termonuklearne reakcije. Kitajci tega eksperimenta niso registrirali in so po njihovem mnenju do sedaj opravili sedem, po zahodnih virih pa osem poizkusov, vstevši zadnjega.

Prav zaradi neuspeha in ne tolikih poizkusih v 1967. letu so bila številna ugibanja in trditve, da je kulturna revolucija zavrla izpolnjevanje atomskega programa. Tem trditvam pa se je težko pridruživati, ker ne upoštevajo, da je 1967. eksplodirala prva vodikova bomba, kar je pomenilo izreden napredek navzlic neuspelemu poizkusu v decembru. Da pa program dokaj uspešno in tudi nemoteno izpolnjujejo, je potrdila tudi zadnja eksplozija vodikove bombe 27. dec. lani. Tudi ta bomba je bila menda močna okrog 3 NT in je eksplodirala visoko v zraku. Glede eksplozij vodikovih bomb pa se razlikni viri ne ujemajo v tem, kako so te eksplozije (17. 6. in 24. 12. 1967 ter 27. 12. 1968) opravljene oziroma kako so bombe lansirali: v ozračje, kjer je potem eksplodirala. Po nekaterih trditvah so že prvo vodikovo bombo 17. junija 1967. l. vrgli iz letala, zadnja pa naj bi že izstrelili z raketo srednjega dometa. Drugi pa temu oporekajo in menijo, da je eksplodirala na stolpu ali pa je bila dvignjena z baloni ter podobno. Kaže, da zanesljivih podatkov o tem ni. Vprašanje je pomembno zaradi operativnosti te bombe. Ali bomba lahko prenašajo z letalom na raketo? Naj omenim, da je prva ameriška vodikova bomba eksplodirala na stolpu in je bila težka okoli 60 ton. Torej glede kitajske H bombe ni zanesljivega odgovora, vendar vse kaže, da so jo transportirali precej visoko v ozračje.

Vse preseneča predvsem zelo hiter razvoj Kitajske kot atomske sile. To velja posebej za vodikovo bombo. Kitajci so izvedli prvi poizkus z atomsko bombo 19 let za ZDA, 15 let za SZ, 12 let za Veliko Britanijo in 4 leta za Francozi. Uspešen poizkus z vodikovo bombo pa so opravili Američani 7 let po svoji prvi atomski eksploziji, Rusi po 4 letih, Angleži po 5 letih, Kitajci pa so potrebovali za to le tri leta. Napredek je bil torej hitrejši kot pri drugih članicah atomskega kluba.

Korenine uspehov so globoke

Vse kaže, da so pri večini atomskih eksplozij uporabili za atomske eksploziv oplemenjeni plutonij, iz česar izhaja, da je Kitajska izvečine usmerjena v ta eksploziv. Po udarimo naj še, da so že drugo atomsko bombo vrgli iz letala, tretjo pa z raketo. To pomeni, da je bila kaj kmalu operativna in tehnično dognana, tako da je bila uporabna. Tudi to dejstvo potrjuje, da so kitajski atomski koraki veliki.

Kitajska je še po 3 letih po končani vojni in revoluciji pričela s atomskim programiranjem in njegovim uresničevanjem. Že 1962. leta je bil med Kitajsko in SZ sklenjen sporazum o sodelovanju in tehnični pomoči na tem področju. Po tem sporazumu so Kitajci oskrbovali Kitajsko s tehnično opremo in ji oskrbovala Kitajsko s tehnično premo in ji nudila tehnično strokovno pomoč. Čeravno je to sodelovanje trajalo komaj 10 let, lahko trdimo, da je v tem obdobju ustvarjena pomembna znanstvena in tehnična baza. Zreštil so številni znanstveniki, ki so si ravnar drugega pridobili v SZ dragocene izkušnje. Več tisoč kitajskih strokovnjakov je šlo skozi Dubno in druge jedrske inštitute ter ustanove. Zraven tega so bili tedaj sgrajeni številni eksperimentalni, energetični in proizvodni reaktorji. Skratka, korenine kitajskih atomskih uspehov so globoke, saj segajo daleč pred 1952. leto. Segajo celo v predvojno obdobje, v klasično in pionirsko obdobje atomskega veka, v katerem so sodelovali tudi nekateri kitajski strokovnjaki. Med njimi je vsekakor najpomembnejši direktor kitajskega atomskega programa in oče kitajske atomske bombe - Cien Sen Cien, ki je bil skupaj z ženo učenec Joliot-Curieja. Na drugi strani pa je tu tudi slaviti profesor dr. Cien Hsue Sen, študent z ameriških univerz in priznan ameriški atomski strokovnjak ter sodelavec, ki so ga 1955. leta deportirali iz ZDA v Honkong in od tam na Kitajsko.

Menda je ironija prav v tem, da je kitajskemu atomskemu »kudežu« dokaj pripomogel ves atomski svet. Po »Nouvel Observateur« iz 1968. leta je bilo od 25 vodilnih kitajskih atomskih fizikov 13 iz ZDA, 7 iz Velike Britanije, 3 iz Francije in 1 iz Zahodne Nemčije. Če je to res, potem so tako rekoč vsi prišli na Kitajsko kot strokovnjaki iz drugih dežel. Seveda pa ne gre podcenjevati izrednih naporov, same Kitajske. Morda to najbolje ilustrira podatek prej omenjenega časopisa. Po njem je Kitajska imela 1949. leta (ob končani revoluciji) 150.000, 1955. 600.000 a 1966. leta že več kot milijon studentov. Zdej imajo Kitajci številne atomske strokovnjake vseh vrst; med njimi so tudi Japonci, Angleži, Nemci, Italijani in drugi.

Ze iz navedenega izhaja, da so razen lastnih domačih zmogljivosti maksimalno angažirali tudi tuje vire. O tem je marsikaj napisanega, toda vmes so ugibanja in senzacionalizem, npr. o akcijah obveščevalne službe ter raznovrstnih podzemskih organizacij, o kitajskih trgovcih na vseh celinah itd. Mnogi viri pa vendar kažejo na to, da so Kitajci uporabili ogromno denarja za uvoz raznovrstne specialne opreme in strateških pripomočkov potrebnih za proizvodnjo atomskega orožja. Fota in načini oskrbe iz tovrstne trgovine pa so zelo različni in čudni. Po indijskih virih od 2 milijard dolarjev, kolikor daje Kitajska na leto za uvoz, večina gre za uvoz strateškega materiala, med katerim je atomski najpomembnejši. Glavni uvozniki pa so Japonska, Zahodna Nemčija in Svica. Ta primer samo dokazuje,

da pred trgovino, pravišnje pred dolarjem, pedajo mnoge strateške ovire.

Kaj je in kaj morebiti bo Kitajska?

Verjetno je to vprašanje pogumno in pretenciozno postavljeno. Ze za mnoge bolj odprte driske, kot je Kitajska, s težavo zanesljivo trdimo, kje so in kaj bodo na atomsko-raketnem področju. To je tudi pomljivo, ker gre vendar za največje skrivnosti. Glede na vse to bi na vnaprej zastavljeno vprašanje poskušali odgovoriti z navajanjem nekaterih podatkov, ki jih imajo za prave.

Najprej, kakšne so materialna, tehnična in znanstvena baza. Kar zadeva znanstveni in tehnični kader ter dosežke, so Kitajci že verjetno dokaj daleč. To potrjujejo navedeni podatki, predvsem pa dosežani uspehi. Za proizvodnjo atomskih (pa tudi vodikovih) bomb laže, da ni več velikih znanstvenih in tehnoloških ovir. Če so, so prej gnotne kot druge. S približno 75 milijardami narodnega dohodka so kitajske možnosti omejene. Le-te poskušajo povečati z večjimi napori. Kitajci imajo precej uravnotežene, saj so njo v letih 1952-1962 oskrbovali tudi SZ v sameno za tehnično opremo in pomoč. Nahajališča in rudniki so v provinci Sinkjang na območju mest Jarkand in Aksu ter v Mandžuriji pri Canganu. Morebiti so rudniki in nahajališča tudi drugod, ker so naši podatki že zastareli. No, razpored jedrskih naprav se nekako ujema s temi nahajališči rude.

Po »Daily Telegraph« imajo zdej Kitajci 4 središča za proizvodnjo jedrskega eksplozivnega uranija (U²³⁵) in plutonija (Pu²³⁹). V treh »proizvajajo« v jedrskih reaktorjih plutonij, v enem pa uranij. En reaktor v provinci Kanau je pričel delati 1968. leta in daje kakih 200 kg Pu²³⁹ na leto. Drugi v sosednji provinci Cingaj je pričel 1968. leta »proizvajati« termonuklearni eksploziv. Tretji je v notranji Mongoliji pri mestu Patou, ki daje menda okrog 10 kg Pu²³⁹ na leto - predvsem v raziskovalne namene. Menda je čenaprave v Lančou - tovarena, ki po metodi plinske difuzije daje oplemenjeni Pu²³⁹. Ker je seka difuzije daje oplemenjeni Pu²³⁹. Ker je separacija izotopa U²³⁵ (ki ga je v rudi okrog 0,7%) zelo zamotana in porabi ogromno električne energije, ki je Kitajska nima dovolj, prevladuje mnenje, da so napravili korak naprej ter prišli do cenejše in enostavnejše metode separacije. Po navedenih virih je letna produkcija Pu²³⁹ v tem centru okrog 100 kg. Razen navedenih centrov pa imajo še okrog 10 eksperimentalnih reaktorjev v raznih krajih Kitajske. To priča, da sta tehnična baza in tovrstna tehnologija zelo razviti. Osrednji poizkusni atomski poligon, na katerem so bile opravljene vse dosedanje eksplozije, so v puščavi Lop Nor - provinca Sinkjang, v severozahodnem delu države, ne ravno daleč (za kitajske razdalje) od sovjetske meje. Precej ugibajo, kolikšne zaloge atomskih bomb bi Kitajska lahko imela. Indijski obrambni minister je v izjavi 10. dec. lani menil, da letna proizvodnja znaša okrog 40 bomb in da bi jih imeli sedaj okrog 120 s povprečno močjo 20 kt. Inštitut za strateške študije v Londonu pa sodi, da bi mogli imeti kakšnih 70 bomb. Če vzamemo, da so ti podatki o proizvodnji eksploziva verjetni in ker za eno bombo porabijo nekaj manj kot 10 kg Pu²³⁹, potem je indijska presoja o zmogljivosti 40 bomb na leto zelo verjetna. In kako je z »nosilci« atomskega orožja, kaj sama atomska bomba ni dovolj za izkaznico v članstvo atomskih sil? Nedvomno ima Kitajska letala, ki lahko nosijo atomske bombe. Vendar so letala zastarela in neprimerna (spričo sodobne obrambe) za atomski napad zoper moderno oborožena nasprotnika (npr. ZDA). Zato so se Kitajci lotili izdelave in proizvodnje raket. Obče je mnenje, da imajo že rakete srednjega dosega - okrog 3.000 km - za katere pa se še ne ve, ali so operativne in koliko jih imajo. Nemalo izvedencev pa sodi, da imajo prototip medcelinske rakete dosega okrog 9000 km (približna razdalja Kitajske - ZDA), ki jo bodo morebiti že letos preizkusili. Po oceni ameriških strokovnjakov bi že 1975. l. lahko imeli kakih 100 medcelinskih raket. Prav tako sodijo, da bi že 1972. l. Kitajska lahko imela prvo podmornico, oboroženo z raketami, podobnimi »Polaris«.

Očitno je, da je Kitajska zdej - v primerjavi s svojimi azijskimi sosedji - že popolna atomska sila. Nadaljnji cilj je, postati to tudi do super sil - SZ in ZDA. Zato pa je najprej treba izpolniti vodikovo bombo in dobiti medcelinske rakete, hkrati pa povečevati »zaloge« vsega atomskega orožja. V to smer gredo in bodo verjetno šli kitajski napori. Le-te pa navzlic omejenim možnostim ni podcenjevati - bližnja minuloost je to pokazala. Kitajski tiger iz papirja torej dobiva zobe.

IVAN FRANKO-IZTOK

Portret tedna

Christopher Soames

Septembra lani je prišel v Pariz novi britanski veleposlanik. Ze od marca so krožile po Londonu govorice, da bo takratni zunanji minister George Brown poslal v Pariz nekoga, ki je prepričan »Evropejce« in ki bo znal spretno zagovarjati stvar Britanije tam, kjer je bila najbolj potrebna zagovora - pri de Gaulleu. To so bili začetki prave britanske ofenzive na evropsko trdnjavo in kakor med vojno je pot k zmaji držala čez Normandijo naravnost v Pariz. Britansko laburistično vodstvo na čelu z Wilsonom je naposled dokončno sprejelo svetovno vero in pomotelo iz svojih vrst najhujše krivoverce, med njimi finančnega ministra Jenkinsa, ki so trdili - in še trdijo - da si bo Britanija opelila prste in polomila zobe, če bo silila v Evropsko gospodarsko skupnost. Kot dokaz so navajali dva de Gaulleova veta na britansko prošnjo za sprejem: tistega iz leta 1963 in leta 1967. Toda Wilson in njegovi sodelavci so z vero novih spreobrnencev vztrajno zatrdjali, da ne bodo ustrašili nobenih težav ne bali nobenih žrtev, da bi vdrli v Evropo.

V tistem razpoloženju optimistične odločnosti, ki se je kmalu sprevrgla v obupano odločnost spričo generacije neupogljivosti, je George Brown poslal v Pariz konservativnega politika in Churchillovega zeta Christopherja Soamesa. Soames ni skrival želje, da bi rad navezal dvogovor s predsednikom de Gaullem. Pred tem je obiskal vse člane francoske vlade in jim razlagal britansko stališče. Jezil se je na skisane britanske diplomate, posebno na lorda Gladwyna, ki so venomer tamali, kako hudoben je stari de Gaulle in kako neprijetna je francoska sredina. Novi britanski veleposlanik se je vrjel na delo z verno in voljo človeka, ki je že dolgo prepričan, da sodi Britanija v Evropo in nikakor drugam. Njemu ni bila pomembna sprememba kakov Wilsona, ker je bil že davno spreobrnjen. Vabil je novinarje in odhajal celo v provinco, da bi Francosce prepričal o razumnosti in pravičnosti britanske stvari. Soames je nadvse primerna oseba za to nalogo, ker že dolgo pozna Francijo in Francoze. Takoj po vojni je bil kot mlad oficir imenovan za pomočnika vojaškega atašea v britanskem veleposlanstvu v Parizu. Pred to diplomatsko službo pa je bil oficir za zvezo pri tujski legaciji prav takrat, ko se je začela končna Montgomeryeva ofenziva proti Romnelu pri El Alameinu. Soames je bil ranjen in odlikovan z vojnimi križcem. Bojeval se je tudi v Italiji in nato v Franciji.

Vse je kazalo, da bo mladi in nadarjeni Christopher Soames, ki izhaja iz britanske »establishment«, tiste težko opredeljive vrhne plasti, ki udaje tona britanski politiki in še marsičemu drugemu, končal svojo kariero kot vojak. Kot sin ugledne družine je sveda hodil v šolo v Etonu in ker se je odločil za vojaški poklic, je odšel potem v Sandhurst, vojaški Oxford ali Cambridge. Toda leta 1947, ko je bil star sedemindvajset let, je obesil oficirsko kapo na klin in se oprijel politike. To ni bilo naključje, zakaj istega leta se je poročil z najmlajšo hčerko Winstona Churchilla, Mary, in stari politik, ki je bil takrat sicer v opoziciji, a je čez nekaj let spet postal ministrijski predsednik, ga je vzel pod svoje krilo, kakor pravijo temu Angleži.

Tri leta pozneje je bil izvoljen za poslanca v volilnem okraju Bedford in tako prvič prišel v parlament. Kmalu je začel politično delati s svojim tatom in ga je med drugim spremljal tudi na bermudsko konferenco s predsednikom Eisenhowerjem. Toda zet ni dolgoval svoje politične karriere tati. Njegov vzpon v konservativni stranki se je nadaljeval tudi potem, ko se je stari Churchill poslovil od politike. Leta 1955 je vstopil v vlado kot parlamentarni podsekretar v ministru za letalstvo, potem je bil nekaj časa državni sekretar za obrambo, dokler ni leta 1960 naposled postal član ožje Macmillanove vlade kot minister za kmetijstvo. Ko so bili konservativci poraženi na volitvah leta 1964, je postal najprej odgovoren za obrambo in potem za zunanje zadeve v tako imenovani konservativni vladi v sencu.

Toda na naslednjih parlamentarnih volitvah leta 1966, ko se je utrgal plaz glasov v korist laburistov, je Soames izgubil svoj sedež v parlamentu in tako je bil lani sva voljš, ko je George Brown istakl primerno osebo za našega človeka v Parizu. Kot veleposlanik je Soames dobro vedel, da mu vse letanje okrog francoskih ministrov, vabljenje novinarjev in bobnanje britanskih stališč na deželi in v Parizu nič ne pomaga, dokler ne bo dobil pravega estikaa s stari generalom na Seini. Zdeli si je pogovor »lète-à-lète«, na štiri oči s predsednikom in res je de Gaulle že lani novembra predlagal, da bi skupaj kosila, toda takrat je bil Soames bolan in ni mogel sprejeti povabila. Čakati je moral do 4. februarja letos. Toda kosilo ni bilo pomembno, pomembnih je bilo 45 minut pred kosilom. Soames in de Gaulle sta se sama pogovarjala v predsedniškem delovni sobi v Elizejski palači. To, kar je Soames slišal od de Gaulle, preden sta se pridružila drugim gostom, ga je prepričalo, da se je spiacalo čakati na to kosilo. De Gaulle je v bistvu - in tega bista ne zanikajo niti Francozi - dejal tole: Evropsko gospodarsko skupnost bi bilo treba odpraviti. Namesto nje bi ustanovili »veliko evropsko gospodarsko združenje, to da v njem bi bil ožji svet političnega združenja. Za direktorij« - ob tem izrazu so Francozi divji, ker ga de Gaulle ni uporabil, a ga Britanci kar naprej navajajo - bi sestavljale Francija, Velika Britanija, Zvezna republika Nemčija in Italija. Dalje, to razširjeno evropsko gospodarsko združenje bi bilo »območje svobodne trgovine«, ki bi bilo obilneje povezano kot EGS. Omogočilo bi tudi menjavo kmetijskih pridelkov. De Gaulle tega sicer ni dejal, a je bilo razvidno iz njegovega razmišljanja, da bi se v to območje svobodne trgovine lahko vključile tudi druge države poleg Britanije. Skupaj z EGS bi bilo treba odpraviti tudi NATO. Če bi Evropa postala resnično neodvisna, ne bi potrebovala NATO z ameriško prevlado in poveljniško zgradbo. Evropa mora postati popolnoma neodvisna »v svetovnem smislu«. Francija se je popolnoma osamosvojila od ZDA, toda tega niso storile druge države v zahodni Evropi, najmanj Britanija. Zato ima de Gaulle še vedno pomisleke o njej. Soames je takoj spoznal, da je to generalovo razmišljanje politično izrednega pomena. Niso ga presenetile predsednikove besede o NATO, ker se v bistvu ne razločujejo od njegovega znanega stališča. Pač pa je zasledil dve novi stvari: možnost opuščanja EGS in ustanovitve »direktorijaa«. Ali je bila to past? Ali je de Gaulle v resnici namignil na možnost plodnih, tajnih pogajanj med Londonom in Parizom? Ali pa je hotel tik pred Nixonovim obiskom v Evropi diskreditirati London v ameriških očeh, češ da se spušča v pogajanja, na katerih bi bila omenjena možnost opuščanja NATO? Ta vprašanja si je gotovo zastavljali Soames, ko je nesel na Quai d'Orsay, zunanje ministru, pokazal svoje poročilo o de Gaullem »razmišljanju«. Po Soamesovih trditvah so mu ga odobrili, po francoski verziji mu ga niso. Toda za Soamesa navedenja ni bilo tako pomembno, kaj je nameraval de Gaulle s svojimi presenetljivimi »predlogi«. (Tudi na ta izraz se v Parizu zelo jezijo, češ da de Gaulle ni dal britanskemu veleposlaniku nikakršnih predlogov.) Soames je poslal poročilo vladi v London. In tam so na najvišjem mestu očitno izračunali, da je de Gaullevo razmišljanje past. Medtem so že začele švigati strele iz Pariza v London in obratno zaradi zasedanja sveta Zahodnoevropske unije, ki so ga sicer Britanci brez francoske privolitve. Soamesovo poročilo je bilo še diplomatska skrivnost, toda London si je zavaroval hrbet tako, da je zaupno obvestil vselej vseh petih članic EGS. Klesingerja je osebno obvestil premier Wilson, ko ga je obiskal v Bonnu. Soames je bil menda proti temu obveščanju članic EGS, toda dobil je odgovor: »Britanija neče, da bi se dogajalo kaj takega za njihovimi hrbti.« Soames je menil, da bi bilo treba prijeti de Gaulle za besedo in vsaj pogledati, ali misli resno ali ne. Toda zadeva že ni bila več v veleposlanikovih rokah. In ko je afera bruhnila na dan - Britanci pravijo zato, ker so manjo začeli najprej namigovati francoski časopisi - je beže hotel Soames odstopiti. To so zanimali in Soames, vsaj doslej, še ni odstopil. Toda lahko je prepričan, da bo njegovo ime ostalo povezano z eno izmed tistih epizod v odnosih med Francijo in Britanijo, ki so v zgodovini že nekajkrat burile duhove in razvneli sovražstvo na obeh straneh Rokavskega preliva. BOZIDAR FAHOR

IRONIJS: V EVROPSKI AMBULANTI

Reorganizacija zahodne Evrope

De Gaulle utira pot Straussu?

Francoski predsednik je „glasno razmišljaj“ o neodvisnosti. Toda v burji, ki jo je sprožil, vstajajo zelo resna vprašanja.

Pogovor med predsednikom Francije Charlesom de Gaullem in veleposlanikom Britanije Christopherjem Soamesom je v zahodni Evropi in še zlasti med Parizom in Londonom razveljavil tako nasprotij in protislovij, kolikor jih po drugi svetovni vojni najbrž še nikdar ni izbruhnulo hkrati. Drugod in še zlasti med Washingtonom in Moskvo pa je skoraj gotovo vzbudil toliko pozornosti, kot že dolgo ne kaka ideja ali pobuda, ki ne prihaja iz kroga supersil. Poskusimo iz trenutne diplomatske burje izluščiti trdno jedro; odmisli vse, kar je trenutne narave; osredotočite se na vprašanja, ki bodo brzkone odločala o medsebojnih razmerjih sil na evropski celini v prihodnjih letih ali celo desetletjih; in razbrati, kaj de Gaullova pobuda pravzaprav pomeni.

Iz prhe demantijev in kontrademantijev je mogoče izločiti jedro de Gaullove razglabljanja, ki ga ni zanikala še nihče.

Prvič. Britanija naj bi se naposled je povežala z evropsko gospodarsko integracijo. Evropsko gospodarsko skupnost bi to tako spremenilo, da bi jo bilo treba nadomestiti s širšo, rahlejšo zvezo evropskih dežel, ki bi prosto trgovale med seboj.

Drugič. Tej širši skupnosti naj bi dajale občo smer in ton Francija, Velika Britanija, ZR Nemčija in Italija.

Tretjič. Ob takšni povezavi bi postala severnoatlantska zveza nepotrebna. Treba bi jo bilo sodmetati.

To so torej neposredne linije de Gaullove razglabljanja o prihodnosti. V tem trenutku nas sedanja politično-diplomatska orkestracija ne zanima. Zanima nas, kako so se zamislili povezane; z dolgoročnimi interesi same Francije; s prihodnostjo zahodne Evrope in Evrope kot celote; s prihodnostjo svetovnih odnosov; in naposled z našim položajem, ki je del Evrope in sveta.

Vsa ta vprašanja segajo zelo daleč, vanja se vključuje vrsta elementov, ki jih tu ni mogoče niti naštet. Zato se moramo strogo omejiti. Vse ugotovitve so hipotetične, vse sklepanje je pogojno in vsi zaključki so samo bolj ali manj verjetni.

Francija in Evropa

Iz naštetih temeljnih de Gaullovih zamisli je razvidno, da drž. bar so izjavili francoski uradni predstavnik. V njih ni ničesar, kar bi ne bilo različna francoska politika zadnjih let. Tu naidemmo nacionalno neodvisnost na vrhu prioritetskega seznama, »Evropa domovina in morda celo »Evropa od Atlantika do Urala«.

NACIONALNA NEODVISNOST: Izbidno definicijo za razmišljanje o tej temi je v teh burjih dveh izročil svetovni minist. Michel Debré, ki je bil tik pred izjavo pri de Gaulle, Rebej, »Kar zadeva Francijo, pomenita besedi »Evropa« in »evropsko združevanje« ob popolni ohranitvi industrijske, politične in spherne druge vrste neodvisnosti. Edino ob ohranitvi neodvisnosti ima skupnost evropskih narodov lahko kakšno vlogo v svetu«.

S stališča mednarodnega prava in politike proti temu ni niti ročice ugovora. Po pravni plati je neokrnjena suverenost, vrhovnost nevladnih principov mednarodnih odnosov, ki se mu država lahko deloma odreče samo s prostovoljnimi aktom. Po politični plati je to naravni cilj, ki težko k njemu v sločnem vse države stve. Po gospodarski in vsajdeli plati pa ostajajo tu krepki pridržki. Govoriti o popolni gospodarski neodvisnosti je v času, ko je priča vse globlji evropski gospodarski povezovanju, pa tudi vse krepkejšim vojaškim soodvisnostim skoraj nesmišlj. V splošnem je danes reano mogoče uveljaviti samo snajvečo možno mero neodvisnosti, nikakor pa ne spopolne neodvisnosti.

Ce Debrejove izjavo primerjamo z vrsto de Gaullovih tekstov in z analizo njegovih skicj iz preteklega obdobja, lahko ugotovimo, da je znanjini minist. kratko in malo izrazil samo predsodnikov credo. Ce pa je tako, meri francoska politika k nečemu, česar do popočnosti ni mogoče uresničiti. Mogoče je seveda daino: toda arenesničljivi delo ciljev, ki jih ta p-litika zasleduje, se vedno vzbuja resne dvome.

EVROPA DOMOVIN: Oglejmo si najprej gospodarsko plat. Predsednik de Gaulle razglablja o nadomestitvi EGS s široko, a rahlejšo povezavo p-tem, ko se je EGS kot celota v desetih letih obstoja spremenila v drugo industrijsko in prvo trgovinsko veslišo sveta, na zj traj pa svojim članicam nedvomno močno pomagala k naglemu gospodarskemu vzponu in razvoju. To se je zgodilo v veliki meri zato, ker so ustanovni akti EGS predvideli neohlape carinske temveč popolno ekonomsko unijo s prostim pretokom blaga in storitev, delne sile ter kapitala. De Gaulle zdaj nastopa v bistvu zoper to. Najkrepkejša točka njegovega stališča je dejstvo, da nahaja zaveznika v nacionalizmu, ki je tudi v visokorazvitih družbah izredno krepka sila. Toda najbistvejša točka njegovega stališča je, da v skrajni posledici nastopa proti naravnemu povezovalnemu toku, ki vse krepkeje prepleta nacionalne ekonomije po vsem svetu in še toliko bolj v razvitem delu. Šibkost tega stališča v daljšem razdobju ni toliko to, da vzbuja odpor pri partnerjih; šibk: st. je bolj to, da skuša, če hoče ali ne, zavreči tok časa. Iz tega pa vzklikajo resna vprašanja.

Oglejmo si potem glavne poteze vse politične podobe znotraj zahodne Evrope. De Gaulle tudi uvaja n.v element: usmerjalno skupino Francije, Britanije, ZR Nemčije in Italije. Praktično to po vsem

videzu pomeni, da skuša sestaviti znotraj Evrope nov koncert štirih pomembnejših zahodnoevropskih sil, koncert po vzorcu, kakršne poznamo iz zgodovine devetnajstve stoletja in deino se iz prve polovice dvajsetega. Toda v s'ehernem koncertu morajo obstajati ravnotežja, na njihovi podlagi pa tudi nekakšna hierarhija.

Kakšna podoba zahodne Evrope?

Po merilih, ki so veljala v obdobju koncertov veselil, je pgljavino merilo za sestavo ravnotežij in za razvrščanje v hierarhijo vojaška in deloma gospodarska moč. Po tem merilu je Francija z atomskim orožjem na prvem mestu, sledi Britanija, tretja je s kopensko močnim Bundeswehrom Nemčija in četrta Italija.

Toda obdobje koncertov veselil je že dolgo mimo. Merila so se spremenila, z jedrsko-raketnim orožjem sta iz vrst klasičnih veselil izskočili supersil, ki se odlikujeta z neprimerno večjo jedrsko-raketno močjo in gospodarsko dominacijo. S tem pa so se spremenili tudi odnosi med deželami, ki so ostale v vrsti nekdanjih klasičnih veselil, so pa danes samo še sile s'rdnjega razreda. Razmerja med njihovimi gospodarskimi močmi so postala veliko odličnejša kot prej, ker je pomen njihove vojaške moči relativno upadel. Če bi zdaj štiri države, ki jih naštevata de Gaulle, razvrstili po teh merilih, bi brez posebno hudih dvomov prišli do naslednjega zaporedja. Prva ZR Nemčija, ki ima najkrepkejšo in najbolj dinamično gospodarstvo, najmočnejšo klasično vojsko v zah. deli Evrope in prvi samo za centimeter od raketno-jedrsko sproščila. Druga Francija z atomsko vojsko, a s šibkim, notranje neuravnoteženim gospodarstvom, ki obeta še mnoge težave. Tretja Velika Britanija z atomsko močjo, a s posebno neuravnoteženim gospodarstvom. In četrta Italija.

Ta četverica je zdaj vključena v mreže EGS, NATO in še drugih organizacij, vendar pa tako, da je ZR Nemčija, ki je potencialno daleč najmočnejša, vendarle neka-ko vključena med mnogo omejevalnih obveznosti. Toda za koliko časa? In zlasti se, če bi dve od teh mrež — EGS in NATO — popustili?

EVROPA OD ATLANTIKA DO URALA? Seveda omejitve, ki jih ZR Nemčija nalagata članstvu v EGS in NATO, ne gre prece-njevati. ZR Nemčija že od vojne dalje skroti predvsem posebno mesto, ki ga ima v odnosih med supersilama. Za sovjetsko politiko je ZR Nemčija nekakšen talec, ki je nenehno na muhi. Za ZDA je v Evropi ZR Nemčija najnaravnejši in v atlantskem sistemu ključni partner, mimo katerega ne morejo in nečejo. Obe supersilvi se globoko zavedata nemškega gospodarskega, vojaškega in geopolitičnega položaja. Zato država tu odn-se na mrtvi točki. Toda — samo dokler traja v Evropi takšno ravnotežje sil, kakršno obstaja že od vojne sem. Če pa se to ravnotežje kakorkoli premakne ali poruši, se utegnejo razkleniti ali vsaj razširiti tudi omejitve, ki zdaj vežejo ZR Nemčijo.

Pariski vrh se brzkone zaveda, da v primeru, če bi se ZR Nemčiji bolj odvezale roke, Francija na lestvici moči ne bi mogla stati više kakor vzhodna sosedja in da najbrž ne bi mogla biti niti v ravnotežju z njo. Če prej ne, je moral to jasno spoznati v lanski novembrski valutni krizi, ko je Bonn — doma, pri sebi, kar je značilno — pred gospodarskimi ministri udaril s pestjo po mizi in zagugal: mi mar ne bomo devalvirali. Takrat je prvič po vojni ZR Nemčija praktično kljubovala vsej zahodni družbi z ZDA vred, jo odnesla in jasno demonstrirala, kakršna je razvstitev gospodarskih sil. Zgodilo se je to v trenutku, ko je bila še vedno vpleta v omejevalne mreže odnosov s supersilama in odnosov z zahodnoevropskimi partnerji. Toda o tem, da ZR Nemčija čaka svoj dan, skoraj ni nobenega dvoma. Napodi lahko ta dan tedaj, zo se premakne ali poruši sedanje ravnotežje sil v Evropi.

Charles de Gaulle in njegovi sodelavci najbrž razmišljajo tudi o takšnih možnostih. Toda vprašanje je, kako. Če bi se nameravali obdržati v zahodnoevropskih okvirih, bi najbrž skušali ustvariti protitež za Nemčijo tako, da bi oživili Entente Cordiale, zgodovinsko zavezništvo z Britanijo, ki jo je Harold Wilson v modernizirani obliki dobesedno ponujal, zo je de Gaulle govoril o britanskem vstopu v EGS in o svetilka-joših se obetih svetovnih tehnologij. Pariz je to zavrnil, češ da je Britanija predvsem ameriški trojanski konj, delegat ameriškega hegemonu z onstran Atlantika. A če to odpade, potem je bilo mogoče skovati edino učinkovito brado za Nemčijo tako, da bi se Francija tesneje povezala s Sovjetsko

zvezo. Sovjetska politika po vsem videzu že več let namiguje v to smer in Francija igre ne zavira, pač pa jo delno — in kaže, da po Češkoslovaški še bolj — sprejema. Toda doklej in kako daleč, še ni jasno.

Dežnika supersil

Kakor je nujno, da obstaja neko ravnotežje sil v zahodni Evropi, tako je še bolj nujno — vsaj pri sedanjih realnostih — da obstaja neko ravnotežje sil po vsej Evropi. To se pravi, tudi če sta vključena vpliva Sovjetske zveze in Združenih držav. Če poskusimo zamisliti francoskega predsednika sooditi s to potrebo, pa postane precej jasno, da bi z enostranskim rahljanjem NATO in EGS precej prizadeli tudi to globalno ravnotežje sil. Naravno bi bilo torej pričakovati, da se bodo ZDA de Gaullovim idejam krepko postavile po robu. Morda, čeprav zveni to navidez paradokсно, se jim utegne postaviti na neki točki po robu tudi Sovjetska zveza, zakaj iz prakse je razvidno, da supersil vse popolneje dojemata, kako je treba streči mehanizmu ravnotežja, medsebojnih snukov in koncesij. Toda zdaj še ne.

„Faktor Strauss“

Nemara tedaj, ko bi zagrozilo, da se bo evropsko ravnotežje premaknilo za toliko, ko bi ZR Nemčija lahko segla po večjem vplivu in nagradah. V Nemčiji takšni načrti obstajajo. Eden, morda najresnejši in najdoslednejši, je orisan v »njigi« Herauforderung und Antwort. Ein Programm für Europa. (Izjav in odgovor. Program za Evropo.) Avtor je Franz Josef Strauss, zahodnonemški finančni minist. in prejkone bodoči kancler (morda že letošnje jeseni, kdo ve). Njegova vizija ni zastarela. Nemčija s'uber alles, temveč moderna Nemčija sprima inter pares — ne torej Nemčija nad vsem, temveč prva med enakimi. Nemčija, ki naj bo center široke evropske integracije z Britanijo, Francijo, Italijo in vsem, kar je vmes, ki naj dominira predvsem z gospodarsko in delo za dodatek z vojaško močjo, ki naj v odnosih od supersil, če bo treba, zaigra tudi na karte Kitajske, Japonske in mnogih dežel tretjega sveta — skratka globalna Nemčija. Kaj zdaj še manjka od tega projekta? Pravzaprav skoraj nič več, razen premika evropskega ravnotežja med supersilama, ki bi Nemčiji — Nemčiji in ne Franciji, ki to delo poskuša zdaj — dopustil postaviti se na ravnotežno točko in balansirati Rube z Američani in narobe, pri tem pa sebi graditi pozitve vse večje moči.

Francoski predsednik ta projekt nedvomno pozna. Toda kaj misli o njem in o francoskih interesi, ki sta mu dragi? Tudi to je zelo resno vprašanje.

Rezultati

Sprico vsega tega je jasno, zakaj so tri ideje iz Pariza razpihale toliko burje. Charles de Gaulle, veteran iz mnogih hudih bojev, seveda ve, da je treba iti v silerno akcijo nujno z maksimalnimi zahtevami, če hočeš po soočenju z realnostjo uveljaviti zase optimalen projekt. Zato temeljnih linij njegovega glasnega razmišljanja pred Soamesom najbrž ni treba jemati povsem dobesedno. Toda ker najbrž ni nikomur dano, da bi dobora vedel, kaj leži meja med njegovimi dejanskimi cilji in tistim, kar je zanj samo maneversko sredstvo, tega ni mogoče presojati drugače kot po tistem, kar je rekel.

Nezaj rezultatov tega poskusnega soočenja njegovega stališča z realnostmi bi torej lahko izrazili takole: — širjenje in sproščanje EGS, toda tudi nastop zoper naravne gospodarske pove-zave; — rahljanje NATO, toda tudi (v tem trenutku) enostransko rušenje ravnotežje sil v Evropi; — nastop proti bloku, toda tudi nastop za dirigentsko četverico; — poskus brzdanja zahodnoevropske moči, toda nemara tudi odpiranje poti prav tej moči, ki si želi vodilne vloge.

Vse to je seveda najprej zahodnoevropska in nato zahodno-vzhodna igra. Je pa tudi evropska in sredozemska, torej igra, ki se razvija v prostoru, kamor segajo bistveni interesi naše družbe in države. V de Gaullovih idejah nastopata vsaj dve težnji, ki se, kot kaže, v temelju ujemata z usmeritvijo naše zunanje politike: sproščanje EGS, ki bi našemu gospodarstvu prejkone predvsem koristilo, in rahljanje blokov. Obstajata pa tudi vsaj dve nevarnosti, ki ne zadržata samo nas: direktorji štirih, za katerega je vprašanje, ali bi bil za dosti boljše kakor bloki, in rušenja ravnotežja sil v Evropi, ki bi utegnili ZR Nemčiji onemogočiti prevladočjo vlogo na evropskem zahodu in Sovjetski zvezi še močnejši pritisk na evropskem vzhodu ter na Sredozemlju.

Delno se torej de Gaulle zamisli, če jih vzamemo, kakor so bile izrečene, ujema jo z demokratizacijo evropskih odnosov in našimi interesi, delno pa ne. Pri tem je treba vnovič poudariti, da je vse to zelo samo, če je analiza dovolj dosledna in sklepi dovolj zanesljivi. A če je tako, bi bilo treba to upoštevati pri graditvi politike de Gaulleja, ki v zadnjih mesecih počasi do Francije, ki v zadnjih mesecih počasi do med uradno prijateljstvo na direktnih zvezah in hladno odbojnostjo na zvezah, ki tečejo čez EGS.

DUŠAN DOLINAR

UCINKOVITEJSI UKREPI? V Montrealu zaseda mednarodna organizacija OZIN za civilno letalstvo. Na dnevnem redu je tudi zahteva po učinkovitejših ukrepih za varnost v letalskem prometu. Na sliki: delegata ZDA, ki sta zahtevala razpravo o tem vprašanju. Telefoto: UPI

Po napadu na žiriškem letališču

Z letalsko vozovnico pod krogle ali v Havano

Sedanje pravne sankcije in tehnični ukrepi za varnost v letalskem prometu ne zadoščajo

Po napadu palestinskih komandosov na letalo izraelske družbe El Al na žiriškem letališču Kloten je spet postalo aktualno vprašanje: kako zavarovati letala civilnih letalskih družb in njihove potnike na tleh in v zraku? S tem vprašanjem, ki se v zadnjem času pojavlja vse bolj pogosto, se že nekaj let ukvarjajo pravni in tehnični strokovnjaki raznih držav, vendar doslej še ni učinkovitih ukrepov, ki bi lahko preprečili ugrabitve letal ali napade nanje.

vprašanje v tajnih pogovori s Kubanci. Predlagali so, naj bi se vsi tisti kubanski begunci, ki se želijo vrniti na Kubo, vračali z ameriški letali, ki odhajajo na Kubo po Kubance, ki se želijo izseliti v ZDA. S tem bi brzkone število ugrabitev precej zmanjšali, vendar v Havani na ta predlog doslej še niso odgovorili.

Israelska vlada se je v zvezi s žiriškim atentatom obrnila na mednarodno organizacijo za civilno letalstvo (OACI), ki deluje v okviru OZN in združuje letalske družbe iz več kot sto držav. Izrael zahteva od organizacije snujne ukrepe; razen tega pa se je izraelska vlada oglasila tudi na vse članice svetovne organizacije s pismom, s katerim jih opozarja, kakšne posledice bi utegnili imeti ta atentat za mednarodno civilno letalstvo.

Na drugi strani zemeljske krogle, v Mehiki, pa so se dni prav tako zatevali, naj bi bil prihajni mesec v Mexicu mednarodni sestanek, posvečen problemom varnosti v civilnem prometu. Mehicani seveda niso toliko zaskrbljeni zaradi napadov na izraelska letala kot zaradi ugrabitev nekatereh mehiških letal, ki so bila prisiljena spremeniti smer poleta in pristati na Kubo.

Tudi IATA, mednarodno združenje za letalski transport, je zahtevalo, naj vlade in Združeni narodi odločno intervenirajo, da bi preprečili ponovitev takih dejanj. Na drugi strani zemeljske krogle, v Mehiki, pa so se dni prav tako zatevali, naj bi bil prihajni mesec v Mexicu mednarodni sestanek, posvečen problemom varnosti v civilnem prometu. Mehicani seveda niso toliko zaskrbljeni zaradi napadov na izraelska letala kot zaradi ugrabitev nekatereh mehiških letal, ki so bila prisiljena spremeniti smer poleta in pristati na Kubo.

Prav to delo poteka v Montrealu v Kanadi redno zasedanje organizacije OACI. Kolikor je mogoče zvedeti, nekateri delegati zahtevajo, naj na tem zasedanju razpravljajo tudi o ugrabitvi letal in napadih nanje. ZDA menda predlagajo, naj bi organizacija izdelala seznam in konkratne ukrepe za preprečevanje takih dejanj, nekateri drugi delegati pa so priporočili, naj bi ustanovili stalni odbor, ki bi vodil preiskave o vseh takih primerih. Toda ker potekajo zasedanja organizacije za zaprtimi vrati, se še ne ve, ali o teh problemih res razpravljajo; vendar pa je spričo sedanje ga položaja logično pričakovati, da so na dnevnem redu tudi ta vprašanja in brzkone bo organizacija izdelala kakše nove pobude in predloge.

Kot rečeno, pa poznamo že zdaj nekatere pravne in tehnične ukrepe za preprečevanje takih napadov. V zadnjih letih so se namreč primeri ugrabitev močno pomnožili. V Združenih državah in v državah Karibskega območja imajo čedalje hujše težave zaradi kubanskih beguncev, ki ugrabljajo ameriška, mehiška, venezuelska in nekatera druga letala ter jih presmerjajo z rednih linij proti Havani. Lani so tako preusmerili na Kubo med drugim nič manj kot 26 letal ameriških družb in kaže, da bo letos ta rekord še presežen. Res je sicer, da pri teh ugrabitvah še ni prišlo do nesreče in da so vse družbe dobie svoja letala in potnike nazaj, toda jasno je, da povzročijo to gusarsko letalskim družbam veliko gromotno škodo.

Podobne ukrepe so zdaj začeli uporabljati na nekaterih evropskih letališčih, da bi preprečili nove napade na izraelska letala. Res je, da je ljudi, ki nameravajo napasti letalo, laže odkriti, ker morajo imeti pri sebi orožje. Toda na drugi strani je veliko težje kontrolirati množico potnikov, ki se nenehno zliva na letališča. Izraelci očitno poskušajo zdaj zavarovati potnike in letalo tako, da imajo v letalih oborožene tajne agente. Toda če tak agent neoposobi napadalec, lahko te zmanjša število žrtve in gromotno škodo, ne more pa napada pre-činiti, ne glede na to, da te metode ni mogoče imeti za splošen recept za obrambo letal.

V Evropi se je v zadnjih mesecih ravno tako zgodilo več podobnih primerov. 23. julija lani so palestinski komandos ugrabili izraelsko letalo na poti iz Rima v Tel Aviv in ga preusmerili v Alžir. 26. decembra lani so komandos napadli izraelsko letalo na letišču v Atenah in ga močno poškodovali, enega potnika pa ubili. Dva dni pozneje je Izrael napadel letališče v Beirutu in uničil 13 libanonskih letal. In naposled so palestinski komandos 18. februara napadli izraelsko letalo na letališču v Zürichu in ga močno poškodovali, enega pilota pa hudo ranili, da bo verjetno vse življenje ostal invalid.

Podobne ukrepe so zdaj začeli uporabljati na nekaterih evropskih letališčih, da bi preprečili nove napade na izraelska letala. Res je, da je ljudi, ki nameravajo napasti letalo, laže odkriti, ker morajo imeti pri sebi orožje. Toda na drugi strani je veliko težje kontrolirati množico potnikov, ki se nenehno zliva na letališča. Izraelci očitno poskušajo zdaj zavarovati potnike in letalo tako, da imajo v letalih oborožene tajne agente. Toda če tak agent neoposobi napadalec, lahko te zmanjša število žrtve in gromotno škodo, ne more pa napada pre-činiti, ne glede na to, da te metode ni mogoče imeti za splošen recept za obrambo letal.

Sankcije za preprečevanje takih dejanj na področju mednarodnega prava in prava posameznih držav so zelo skromne ali pa jih sploh ni. V mednarodnem pravu poznamo je eno konvencijo, ki govori o ugrabitvah letal. To je tako imenovana tokijska konvencija, ki so jo sklenili 14. septembra 1963 v Tokiju. Konvencija govori o kaznivih in nekaznivih drugih dejanjih v letalih in v enajstem členu vsebuje tudi nekatere določila glede ugrabitve letal. Ta določila med drugim določajo, da morajo države, podpisnice konvencije, onemogočiti, da po veljnih letala čimprej spet dobi poveljstvo nad letalom in da lahko čimprej obpustijo dalje. Nadalje pravijo tudi klavzule, da morajo države podpisnice prijeti osebe, ki so osumljene ugrabitve ali namena, da bi ugrabile letalo, in jih zadržati tako dolgo, kot je potrebno zaradi morebitnega sednega procesa ali izročitve. Države podpisnice morajo po določilih konvencije tudi takoj začeti preiskavo o vsakem primeru ugrabitve in v določenih okoliščinah lahko ugrabitve iz druge države izženejo v državo, v kateri se je vrtilo v letalo.

Podobne ukrepe so zdaj začeli uporabljati na nekaterih evropskih letališčih, da bi preprečili nove napade na izraelska letala. Res je, da je ljudi, ki nameravajo napasti letalo, laže odkriti, ker morajo imeti pri sebi orožje. Toda na drugi strani je veliko težje kontrolirati množico potnikov, ki se nenehno zliva na letališča. Izraelci očitno poskušajo zdaj zavarovati potnike in letalo tako, da imajo v letalih oborožene tajne agente. Toda če tak agent neoposobi napadalec, lahko te zmanjša število žrtve in gromotno škodo, ne more pa napada pre-činiti, ne glede na to, da te metode ni mogoče imeti za splošen recept za obrambo letal.

Ta konvencija ima dve veliki pomanjkljivosti. Prvič, z ničimr ne označuje ugrabitve letala ali napada nanj ali na potnike kot dejanje, ki je samo po sebi kazniv, oziroma kot skritev svetovnega prava, v katerega okviru sodi, na primer, gusarstvo na morju, trgovanje z ženskami in otroki itd. Če bi konvencija vsebovala tako smrtelno kazno, najmanj pa dvajset let zaporov, v Mehiki pa velja za tako dejanje kazen 25 let zaporov.

Podobne ukrepe so zdaj začeli uporabljati na nekaterih evropskih letališčih, da bi preprečili nove napade na izraelska letala. Res je, da je ljudi, ki nameravajo napasti letalo, laže odkriti, ker morajo imeti pri sebi orožje. Toda na drugi strani je veliko težje kontrolirati množico potnikov, ki se nenehno zliva na letališča. Izraelci očitno poskušajo zdaj zavarovati potnike in letalo tako, da imajo v letalih oborožene tajne agente. Toda če tak agent neoposobi napadalec, lahko te zmanjša število žrtve in gromotno škodo, ne more pa napada pre-činiti, ne glede na to, da te metode ni mogoče imeti za splošen recept za obrambo letal.

Toda ne Mehiki ne ZDA ta določila zdaj, ko imajo zaradi preusmeritev letal na Kubo največ škodo, ni ne pomagajo, ker Kubanci doslej niti enega ugrabitelja niso hoteli izročiti državi, ki je ugrabila njeno letalo. Američani zato poskušajo rešiti to

Podobne ukrepe so zdaj začeli uporabljati na nekaterih evropskih letališčih, da bi preprečili nove napade na izraelska letala. Res je, da je ljudi, ki nameravajo napasti letalo, laže odkriti, ker morajo imeti pri sebi orožje. Toda na drugi strani je veliko težje kontrolirati množico potnikov, ki se nenehno zliva na letališča. Izraelci očitno poskušajo zdaj zavarovati potnike in letalo tako, da imajo v letalih oborožene tajne agente. Toda če tak agent neoposobi napadalec, lahko te zmanjša število žrtve in gromotno škodo, ne more pa napada pre-činiti, ne glede na to, da te metode ni mogoče imeti za splošen recept za obrambo letal.

ANDREJ NOVAK

Z obiska v Zagrebu

„Ko zacveti divja češnja“

Nela Eržišnik piše tudi drame

Prišel sem k Neli Eržišnik, tej že 20 let prvi jugoslovanski estradni igralki, misleč, da bom tudi tale intervju opravil po estradno. Ampak 45-letni ženski Charlie Chaplin me je v svojem zagrebškem stanovanju v Palmotičevi ulici presenetil. Trčil sem po malem šilcu češkega konjaka v tako velikansko steno hladno prodornega razuma, da so se mi jela zdeti moja vprašanja uboga, smešna in kratkoma nepotrebna.

rat, ko sem videla igrati sira Olivera, zame naši Shakespeare niso več tako močni.»

— Ze štiri leta delate kot svobodna umetnica. V jezi ste se razšli s hrvaškimi narodnim gledališčem ...

žiserji je zapustilo zagrebško dramsko gledališče že deset glavnih igralcev. Recimo, Mija Jevremović, pa Subić, pa Sven Lasta, pa jaz in še jih je.

— Kdo naj vlada v teatru, če sploh kdo vlada?

— V teatru je samo igralec. Pravzaprav, najprej je delo in takoj za njim igralec, ki umetnikovo stvaritev presnavlja. In šele potem, ampak krepko potem, pride na vrsto režiser.

— Za kakšno gledališče ste?

— Za svoje gledališče. Hočem reči, da morda temeljiti teater na nacionalni kulturi. Za tako gledališče sem. Videla sem Ionesca, taktat je bil moda. Igrala sem ga. Saj je sploh ljudski. Ampak se zmeraj nisem našla v njem tisto, kar sem našla v Kolarjevem delu Svojega telesa gospodar.

— Potem kratkoma ne priznate tujih mojstrov drame?

— Velikostno mora biti igrati Lady Machbet. Toda, če bi se morala tisti hip opredeliti, bi se znova odločila za narodno gledališče. Mislim, da v tej nacionalnosti tiči telesova moč. Režiserji delajo napake. Zavoljo izživljanja se lotevajo svetovne literature.

— Kaj pa Brechtovo gledališče?

— Ne maram ga. Preveč je direktno, preveč agitacijsko. To dela teater papirnat. Rada bi igrala »Mati korajžov«. Ampak svoje sodbe ne morem spreminiti. Brechtov Galileo Galilei traja štiri ure. Kaj le hoče s to dolgotrajnostjo pokazati občinstvu v tem dinamičnem času? Se Sartra sa ne da gledati štiri ure v gledališču. Mogoče je vse slabo v tem, da delamo gledališče težko, ker se hočejo režiserji delati genije.

— Shakespeara tudi ne marate?

— To je neizčrpen pisec. On je nekaj, kar je večno. Je vrednost. Rada ga prebiram, rada ga gledam tudi v gledališču. Toda od tak-

— Zdi se, kot da bi se vam po toliko letih gledališče malce priskutilo?

— »Zdaj gledališče moram imeti rada, ko grem proti pensiji. Ni druge izbire. Sicer pa ne vem, če slikar ravno uživa, ko ustvarja podoba. Tako tudi jaz, Nela Eržišnik, v tem postu.«

— Kaj je potem Nela Eržišnik?

— »Povedala bom, kaj nisem. Nisem salonska igralka.«

— Ste že kdaj rekli sami pri sebi: Odslej pa ne bom več igralka?

— Ne, nikdar. Bi se že moralo zgoditi zares nekaj hudega. Deska bi mi morala pasti na glavo.«

— Splenke, vas te niso napelejale k takim mislim?

— »Ah, ne. Morda bi lahko izrekla Neli igralki slovo, če bi se nekaj korenitega spremeni v družbi, če bi, denimo, prišlo do popolnega zanemarjanja tega poklica. Če bi občinstvo nenadoma začutilo obci odpor do odrskih desk, tedaj, da tedaj...«

— V zabaviščnih sporedih se mnogokrat pokažete kot skromna, a jezična zagrebška čistilka Marica Hrdalo. To je oseba, ki ste jo sami izumili. H komu se obrača, komu govori?

— »Pravzaprav malim ljudem. Toda mali ljudje smo vsi. To so lahko tudi tisti najvišji. Hočem reči, da so zame mali ljudje tisti, ki se niso poslašali v smislu človeškega, ki se niso degenerirali. Govorim v dušo enostavnim, iskrenim in radoživim neposrednim ljudem. Gmotne razmere niso pomembne. Vendar pa je v življenju že tako, da gre poštenim, torej malim ljudem, slabše kot tistim drugim. Prav gotovo se potem bolj

Nasi sodobni slikarji in kiparji

Ivan Seljak - Čopič

Akademski slikar Ivan Seljak-Čopič, rojen 1. 1927. v Idriji, pripada prvi generaciji naših slikarjev, ki so študirali na ljubljanski akademiji za likovno umetnost. Čopič je dokončal tudi specialko za monumentalno slikarstvo pri prof. G. A. Kosu. Njegove prve likovne stvaritve pa segajo se v dobo partizanskih let, ko se je udeležil pohoda XIV. divizije na Stajersko in potem sedeloval pri delu Centralne tehnike. Tam si je nabiral znanja pri akademskih slikarjih-partizanih. Miheliču, Pirnatu in Jakcu. Po končanem študiju in že med njim se je Čopič začel hitro uveljavljati zlasti kot ilustrator in domiseln, občutljiv ustvarjalec monumentalnih zidnih dekoracij. Razstavjal je večkrat v Ljubljani (v Jakopičevem paviljonu z »Gruppo 53«, v Mali galeriji, na mednarodnem grafičnem bienalu) pa drugod samostojno in na razstavah društva slovenskih likovnih umetnikov, tako v Zagrebu, Beogradu, Mariboru, Celju, Crnomlju, Skofji Loki, Idriji, Zagarju, Titogradu, Sarajevu, vzhodnem Berlinu, Veroni, Vicenzi, Udinih (Intartu 1968), Moskvi itd. Iz mnozice njegovih ilustriranih knjig omenimo le »Udarnika« (že 1. 1943), Maupe-

Ze v najzgodnejših likovnih prizadevanjih Ivana Se. jake-Čopiča je bilo očino hoteenje po urejanju, po custvenem a tudi di po miselnem likovnem vrednotenju prvih sil. Močno sta vplivala nanj prva učitelja Pirnat in Mihelič, ki sta mladega risarja in grafika usmerila v konstruktivno trdno poustvarjanje vidnih pojavov v naravi, v realistično gradnjo prostorske iluzije in telesnosti. Temu iskanju je ostal Čopič zvest tudi med študijem na ljubljanski akademiji. Pozneje opažamo pri njem posledno iskanje realističnih tonskih in barvnih odtenkov. V svojih prvih dekorativnih izvedbah na Glasbeni matici in v domu mlisce pa je nakazal osnovno nagneenje, ki je pozneje povsem prevladovalo in pomeni še danes vidno prvino Čopičevega likovnega nazora: želja za monumentaliziranjem, ki se kaže v ekspresionističnih poenostavitvah in deformacijah glede na format, vsebino in pogovarjanje oblik med seboj.

Na svoji razstavi v Mali galeriji je pokazal, da mu realistični študij ne bo več cilj, ampak le vmesna stopnja, preko katere bo dospel do osebnostnega izraza. Tudi na razstavi s »Skupino 53« leta 1954 je z litografijami potrdil, da ga je pritegnilo iskanje sodobnih preoblikovanih gledane stvarnosti. Človeška figura mu je postala več kot funkcionalno oblikovana telesnost, postala mu je vir oblikovnih razločitev za izražanje lastne vsebine. Sledila je doba členjenja, seciranja realnih obrisov in likov. Njen višek pade v čas študija v Parizu na šoli znanega kubista in likovnega teoretika Andréa Lohsa. Ti analitični poskusi, so bili le kratkotrajni, zakaj Čopiču je lasten druževni, sintetični oblikovni princip. Ta mu je narekvalo ekspresivno sintetične oblike gledanih predmetnosti, ki jih je slikar razgrinjal po površinah platna, papirja ali stene. Pri tem se ni otrekal na novo ustvarjenemu plastičnemu občutku, ko je s cedaje bolj razživetu arabesko v nasprotjih napetih, razgibanih ter togih obrisov ustvarjal reliefno iluzijo sredi ploskovitih ozadij. Prirojen občutljivost za izrazno deformiranje je dobilo poudarjeno vrednost v občutenem in domišljenem ogledu kompozicije, ki je Čopiču vedno posebno učinkovita pr-

vina likovnega jezika. Skoraj ni risbe, akvarela, tempere, grafike ali olja, kjer nas ne bi slikar presenetil prav z nenavadno kompozicijo; čeravno nam predstavlja čisto navadne reči, znane uporabne predmete, preproste ljudi in pokrajino; čeravno ga pritegnejo največkrat vsakdanji prizori s cest, delo po tovarnah in na polju ali drobni prizori iz NOB. Naslikano vsebino prepoji z likovno izbranostjo, brez vsake hotene zvišenosti ali simbolike.

Izrazno deformiranemu obrisu in trdnograjeni kompoziciji Čopič podreja druga izraza. Barva je vselej umirjena, služila mu predvsem za harmonično popestitve ekspresivnih likov. Tudi strukturalistične poudarjene, nikoli ne računata učinke reliefnih nanosov barv. Celo v risbah mu je rokopisna mreža ploskev predvsem tonska oznaka, ne pa iskanje oku zvaljajočih struktur. Vselej pa upošteva posebnost slikarskih materialov. Tako je znal mojstrsko uporabiti tehniko zgrafita in mozaika v številnih zidnih dekoracijah, ki predstavljajo po izičnosti in izvornem izrazu najboljši del Čopičevega likovnega ustvarjanja (Lipica, Brdo pri Kranju, Zagorje). V celoti štejeemo njegov slikarski in risarsko-grafični opus za kvaliteten prispevek pri nas redkim delom konstruktivistično ekspresivne smeri, ki je našla pri njem značilno v monumentalno sintetično obravnavo.

Kar velja za Čopičevo slikarstvo, risbo in grafiko, velja tudi za njegovo obsežno ilustratorsko delo. Poudariti je treba, da je prav na tem področju Čopič prelomil s prenekatro utrjeno tradicijo. Tako pomenijo njegove ilustracije »Partizanskih zgodbe« odmak od vsakega sabloniziranja, saj s svojo likovno problematiko opozarjajo na dosti bogatejšo vsebino leti osvobodilne borbe. Tudi v interpretaciji Andréjeve povesti »Aška in voške« se ni ravnal po ustaljenih načelih otroške ilustracije, marveč si je usodil s svojimi likovnimi poglobili popestitri ta začarani svet najmlajših in si po pravici prislužil štiri nagrade za dosežke na tem področju.

MARIJAN TRSAR

Pismo z Dunaja

Gledališka prizadevanja

Volkstheater je že več kot dvatisočpetstokrat igral po predmestjih

Da bi pripovedoval o življenju, bom začel s smrtjo. Konec leta 1968 je umrl ravnatelj dunajskega Volkstheatra Leon Epp. To gledališče je vodil šestnajst let. Pod njegovim vodstvom je postalo eno izmed najbolj znanih na Dunaju in tudi drugod. To pa predvsem zaradi posebnih programskih prijemov, s katerimi je skušal seznanjati dunajsko občinstvo, ki je izredno konservativno, s težjimi sodobnimi deli. Enega izmed svojih abonmajev je imenoval Konfrontacije. Programsko je gledališče usmerjal v štiri skupinah.

V prvi skupini je uprizorjal dela, v katerih se je odzival času. Igrali so Sartra, O'Neilla, Osborna, Brechta, Hochmutha in, kot zadnjega lasti, Baldwin, katerega »Blues for Mr. Charlie« obdeluje rasistični problem v ZDA. To delo je bilo zadnje, ki ga je Epp režiral.

Drugo skupino so sestavljale sodobne drame Tennesseeja Williamsa, Cocteauja, Zuckmayerja, Ionesca in drugih sodobnih piscev. V tretji skupini se je ukvarjal s klasiko od Shakespeara do Cehova, Hauptmanna in Wedekinda. Zadnja skupina pa je bila posvečena ljudskim besedilom. V njej niso igrali le Nestrova in Raimunda, ampak tudi Horwatha, Fagnolia in druga.

Na to zadnjo programsko skupino je navezal Leon Epp svoj socialni angažman. Tebe gledališča je skušal oživiti v predmestnih dunajskih okrajih, kjer je industrija z delavstvom. Volkstheater je v zadnjih letih več kot dvatisočpetstokrat gostoval po dvoranah teh predmestij.

Decembra lani je bila v Volkstheatru premiera Brechtovega »Dobrega človeka iz Sečunnasa«. To delo so si prizadevali igrati po brechtovski. Značaj epskega gledališča so skušali pričarati že s plitvim odrom. Vse se je odigravalo v ospredu, kot bi kdo kazal slike, publika pa bi bila poklicana, da jih presoja. Režiral je Gustav Manker, ki je za umrlim Eppom prevzel ravnateljsko mesto.

Januarska premiera v Volkstheatru je bila namenjena Čehu Milošu Macoureku, in sicer njegovemu delu »Igra o Suzanu«. Avtor se navdušuje nad malenkostnimi vsakdanjostmi, išče njihov poetični čar, najde včasih surrealistične kombinacije teh nadobnosti in jih splete v ironične poante na aktualne družbenopolitične dogodke.

Igra o Suzani se odvija v situacijah slehernika: družina, šola, urad, praktično življenje, otroci, vojna, starost. Prizazuje jih z vidika tako imenovanega filistra, uniformiranega »dobrega državljana«, ki je tako do skrajnosti lojalen, da je prenehal samo-

stojno misliti in prevzema življenjske norme, od koder pač že prihajajo. Iz te situacije gradi dramatično svojo družbenokritično satiro. Njen nosilec je junak, ki se sprva na vsakem koraku spopita nad zmešanostjo ranostjo takšnih norm, dokazuje, kako družba tiranizira posameznika, dokler v svojem zastojnem uporu ne resignira in postane robot. V domu za starčje nazadnje le še prikimava zdravniku, prikima mu tudi tedaj, ko mu da zdravnik smrtno injekcijo. Igra polna črnega humora, za katerim se skriva tragika sodobnega človeka.

Scena je bila domišljajska, njene, na deformirani kubizem spominjajoče oblike so dobro ustrezale dramaturških zahtevam, čeprav se po drugi strani zazdi, da so bile nekoliko preveč abstraktne.

V Burghtheatru so v Avstriji prvokrat uprizorili »Nürnberski process« Roifa Schneiderja. Za to gledališče, ki je na Dunaju programsko najbolj konservativno, je bila uprizoritev sodobne drame s sodobno tematiko zanimiv eksperiment. Skoda je, da komad ni dober. Pravzaprav ni nič drugega, kot izveček iz 20.000 strani obsegujočega zapiski procesa ter ni zato prav nič dramatičen. Primerjava z Weissovo »Raziskavo«, ki se ukvarja z isto tematiko, nam lahko najbolj pokaže pomanjkljivosti Schneiderjeve drame. Tam, kjer se Weiss angažira (ali po pravici ali ne — to v tem primeru ni tako pomembno), je oseben, je napad na publiko, ki je bila tudi sokriva te situacije. V takem primeru Schneider molči ali pa soltomsko citira. Tudi Weiss v svoji dramti citira, a to tako surovo, da se zgroziš. Pri Schneiderjevih citatih pa vzameš vse to zločinstvo le na znanje in se kvečjemu čudiš, da je vse to sploh bilo mogoče.

Režiser Kurt Meisel je moral iz te statičnosti potegniti vsaj toliko akcije, da ne bi prinesla spanca med publiko. Močno si je prizadeval, vendar ga scenograf Lois Egg pri tem ni podpiral. Ob tej priložnosti sem si ogledal fotografije z Nürnberskega processa, ki vzbujajo tesnobo in napetost in že optično dajejo vtis, da za obtožene iz te situacije ni izhoda. Scenograf je sicer povzel shemo tega tribunala, a je pozabil, da v drami avtor ne prikazuje vseh obtožencev, temveč le štiri najhujše zločince. Tako se je tesnoba razgubila na velikem odru in vsak se je lahko vprašal, čemu obtoženci ne izrabijo takega praznega foruma in ne zbežajo.

Sicer je razveseljeval, da se tudi to gledališče poskuša aktualizirati, ko so na univerzi že razpravale, ali sploh potrebujemo takšno ustanovo. Toda človek bi si želel boljše drame, v kateri ne bi bilo škoda

napanjati tako odličnih igralcev, kot jih to gledališče ima.

Kot zadnjega je tokrat omenil že Theater in der Josefstadt, v katerem so prejnj mesec igrali »Tri sestere« A. P. Cehova. Nisem si mogel predstavljati, da je Cehova možno tako napačno igrati, iz njegove atmosfere so ustvarili dolgočas; tisti, ki Cehova ne pozna, je s predstave gotovo odšel z vtisom, da je to slab avtor.

Premiera v januarju pa je bila tukaj posvečena dvema enodejankama Angleža Johna Bowena pod skupnim naslovom »Polže hišice«. Ideja »Polžjih hišic« izvira iz angleškega pregovora »My home ist my castles. Gre za tipični angleški plot, ki določa ravnanje človeka. Znotraj plotu je vse dovoljeno, onstran pa vse prepovedano. Obe enodejanki se ukvarjata z ljudmi, ki so izgubili stik z družbo.

V »Čipkasti obleki« gre za stare gledališke igralce, ki jih je občinstvo, ko so zadnji nastopili, odklonilo. Odtelej nihče več ni zapustil svoje hiše, razen nekdanjega impresarija, ki se potika naokrog, išče iznjudene predmete in jih nosi v urad za najdenine. Vrh njihovega življenja je vsako leto praznovanje tistega dne, ko so prvič nastopili na odru. To leto pa jim manjka denarja. Sicer prodajo staro čipkasto obleko prve igralka, vendar izkupiček ni zadosten. Tedaj pa prva igralka umre, in kobero v častniku oglas, da neko podjetje išče mrljice kot poskusne predmete za neko novo obliko pogreba, svojo kolegičo prodajo temu inštitutu.

V enodejanki z naslovom »Trevora« gre za dve mladi lezbijki, ki živita v skupnem stanovanju. Ko se napovedo starši ene od obeh deklet, si v zadregi najmeta fanta s ceste, da bi igral vlogo zaročenca. Ko pa se nepričlašeni pojavijo še starši drugega dekleta, mora fant igrati tudi ljubimca druge lezbijke. Siljanej teren za komično situacijo, ki se blesteče in naglo vrstijo druga za drugo, tako da en zag lovi drugega. Seveda pride sešparstvo na dan, toda starši, ki resnice nečete uvideti, se brž poslovijo. V svoji požnji hišici ostaneeta obe lezbijki zopet sami. Kolikor v prvi enodejanki primanjkuje dramatičnih situacij, jih nadomestite prizori iz druge. Scenograf je naredil presek skozi tako polže hišico, ki jo je v prvem komadu napolnil s staro opremo, v drugem pa s ekstravagantnim pohištvom. Ansambel je predvsem v drugi enodejanki igral zelo animirano, česar smo v tej hiši, ki se ukvarja s bulvarskim teatrom, že navajeni.

HORST OGRIS

NELA ERŽIŠNIK Prvakinja jugoslovanskega estradnega gledališča

— Cisti socialist? — Jasnno. Od kar vem zase, sem socialistka in humanistka. — Ni lahek posel, biti komik? — Bilo bi jih polno, komikov, če bi bilo to delo lahko. — Zelo ste priljubljeni pri ljudeh? — Televizija, film in radio, to je ta prekleti medij, ki odloča o popularnosti. Igrala sem v filmu. Od tod me ljudje poznajo, ne od drugod. Vaša Duša Počakajeva tudi ne bi bila taka Počakajeva, kot je, če ne bi igrala v filmu. — Komu dajete prednost, gledališču ali filmu? — V teatru igrati, to je edino resnično. Filmska igra je bolj ali manj trik, tako kot je tudi ves film en sam trik. Lahko doživim eno filmsko sekvenco. Ampak to je še zmeraj samo drobec. — Ali si morda kdaj zaželite, da bi na odrskih deskah zaigrali resno vlogo? — Da. Z njo se hočem posloviti od odrskih desk. Za to slovo sem že napisala tragikomedijsko »Ko zacveti divja češnja«. V teh sdvji-jih češnjah je mati, ki divje ljubi svojo hčer. Hoče po vsej sili napraviti iz nje gospo. Toda to se ji ponesreči. Ubije svojo hčer, najprej psihično, potem pa še fizično. — Nela Eržišnik, dramatik? — Da, strasten grafoman sem. Pogledje, v tem zvezku so pesmi. Ampak nobene ne dokončam. Razmišljam in razmišljam, da bi napisala kar ciklus dram. Obdelala bi zgodji širo doželo odnosov med starši in otroki. — Imate radi otroke? — Rada. Radoživi so in zaupljivi. To oboje imajo tudi živali. Jaz pa zato obožujem tudi živali. Pred upokojitvijo sem. In v pokolu bi bila, brez šale, še najraje ravnateljica živalskega vrta. Veste, bolj zaupam živalim kot ljudem. — To je grenko? — Ljudje so me dostikrat izdali. So človečki, ki želijo drugemu napraviti hudo. Morda je to nekakšna bolezen, morda je užitek, ne vem natanko. Lahko pa izvira ta divja želja po povzročanju hudega tudi iz nekakšne nemoči. Ali je to zavist? Kaj vem, toda ta se da odpraviti. Vendar pa je v nekaterih ljudeh tako nepreklicno navzoča kot žolč. — Ali ste tudi vi komu storili hudo? — Nisem pri spovedi. S premislekom nisem nikomur nikdar storila hudo. Ko se človek zave svoje vrednosti, tedaj preseže zavist. — Zdi se, da ste do kraja umirjeni in »travnovesen« človek? — Na oko sem flegmatik. Toda, če sem imela kakše motnje, je bilo to zmeraj zaradi živcev. Morda sem tista, tih voda. Sem racionalen človek. Toda včasih vseeno prevladajo čustva. — Kje so? — Imam čir na želodcu. Moja čustva se vidijo na rentgenu. — Kakšno mnenje imate o sebi? Se opazite nad lastno vrednostjo, se štejete za več vredno? — Iščem, delam. Vem, kaj in koliko znam. Doumela sem svojo moč in vem, da ni slabo tisto, kar delam. — Vas ni strah neuspeha? — Ne. Neuspeh je nujna posledica uspeha in narobe. Sicer pa je neuspeh spodbuda uspeha. — Vojna, razmišljate o njej? — Vojna je sestavni del človeka. Sovražim jo pa se je ne bojim. V njej bom izgubila vse ali pa bom ostala. Toda v tem je že upanje. V smrti ni upanja. Nobenemu človeku ne verjamem, da se ne boji smrti. Toda to je bojazen pred smrtjo v fizični obliki. Ljudje se bojijo, da bo hudo umreti. Groza jih je misli, da bi čutili smrt. Tako je vse naše življenje ena sama obramba pred smrtjo. — Se vi bojite smrti? — Ne. Bojim se samo bolezni. — Poznate slovensko literaturo? — Poznem, ampak malo jo prevajajo. Moramo začeti prevajati Slovence in Makedonce. Sploh pa bi morali mi Jugoslovani obvezno znati slovenski in makedonski jezik. PRIMOZ ZAGAR

IVAN SELJAK-ČOPIČ: SARABORER SKLADNIŠKA DEKORACIJA (tempor, 1956)

Stik s tujino

Evropa in mi kot neuslišani ljubimci

„Kongres“ Primoža Kozaka v italijanščini

Pred dnevi sta se pri nas oglasila književnika Primož Kozak in Marjan Rožanc...

Slovenska evropska zavest je čisto nekaj posebnega. Utemeljena in izoblikovana je pod tistimi pogoji, ki tu pravimo naša...

In pod udarcem tega spoznanja, ki je v nas nenehno pričujočno in ki je v našem razmerju do Evrope (kajti o obrnjenem vrstnem redu pravzaprav skorajda se ne moremo govoriti) dan za dnem, leto za leto, obdobje za obdobjem in združeno v njenem prostoru, njenem duhovnem in ozemelskem ozračju.

Vse kaže, da na vse to in še marsikaj reagiramo kot kakšni neuslišani ljubimci. Vemo za svoje vrednote in vrednost, poznamo svojo vročo ljubezen, toda subjekt našega oboževanja stupa dan za dnem, leto za letom, obdobje za obdobjem mimo nas in nas ne opazi. Taksie govednosti nam, krutko malo, ne vrača. In v takem, kot je znano, neuslišane ljubimca zajame nekakšna nerazsodnost. V svoji čustveno razžigani samotnosti začneja videvati in razumevati samo samega sebe, trmoglav postane, kujav in brez dejanskega povišanja užajen. Če se njegova oboževanja, v našem primeru Evropa, vendarle ozre nanj, če se mu približa, tedaj postane nenadoma ves otrepel in brez besedi, pričakovanje, seveda, da se mu bo zdaj zdaj znanostno in sploh z vsakršno pozornostjo bogato obrestovalo to, zaradi česar je toliko časa trpel. Če se nam torej, v kakšnem primeru, Evropa približa v podobli ljudi, ki bi želeli z nami navezati stike, ki bi nas hoteli pobliže spoznavati in v svojem interesu, kajpada, izrabljati naše vrednote, tedaj ravnamo in se ponasamo tako, kot da je to edino njihova dolžnost in kot da bi morala biti pobuda brez pomislekov predvsem na njihovi strani. Z drugimi besedmi: v takih primerih nekako otroplo razburjena pričakujemo, da nas bo prišel odkrival in odkrival, pri tem pa domala ne mimogledno s prstom, da bi se mu približali tudi sami.

Se na misel nam, stoletnim razočaranim neuslišancem, ne pride, na primer, da ima pri tem tudi on, kdor želi, se seveda, svoje interese, da bi se tudi Evropa rada razkrivala nam, da bi morali biti odnosi izmenjavne in soopajljanja z eno besedo enakopravni, ne pa takšni, kot bi jih, recimo, nenadoma in ljubezni vneta ljubimca — Evropa morala izkazovati našemu narodu, tj. čez vsa mero milovalni, potrpežljivi, brez vsakega koristoljublja.

S takim ravnanjem dokazujemo, da nismo Evropa, da smo strahotno zaprti in zagledani sami vase in da je to pravzaprav tisti način, po katerem se nam je doslej posrečilo, da smo se obdržali kot skupnost.

V takih protislovnih občutkih, smo ugotovljali v pogovoru in uredništvu, živimo torej Slovenci v Evropi in živi Evropa sredi nas. Iz evropskega miselnega in čustvenega prostora držamo predvsem to, kar se prilaga našim travmam. Za drugo, sproščenost, bolj zdravo, odprto in prevrentno, se tako rekoč ne zmenimo. Kratko malo nam ni mar, čeprav je tudi isto Evropa. Toda izmalčenost naše tako dolgo gojene in nikoli uslišane ljubezni nam ne dovoljuje več, da bi se preporno in samozavestno razgledovali po svojem kontinentalnem okolju. Gojimo naprej svoje rane in ranice, svojo kujavo otroplost in na them se zmeraj pričakujemo, da nas bo svet odkril in se nam vr vsega še lepo zahvalil, da smo toliko časa potrpežljivo čakali nanj.

Nedvomno res, naš obstoj s svojimi ustvarjalnimi viri, možnostmi in tudi rezultati je vredeti hvale ne glede na izmalčenosti, v katere nas je oblačila in nas še oblačila zgodovina. Toda opisani način našega pasivizirane prodiranja v svet ni pravi, ne more, žal, tak biti. Svet je račun in merjenje sil; sentiment, ki ga morda se zmeraj pričakujemo, je domena slabih romanov. Naša zgodovina, tipajoča iz sedanosti v prihodnost, pa ni roman, čeprav je tudi našeta in tudi krvava, temveč prav zato se kako gola stvarnost.

Ob tem se nam je v pogovoru, ki ga povzemamo, neogibno zvestilo vprašanje: kako torej prodirati v svet in kako dopuščati, da se ta svet tudi sam zajeda v nas? Odgovor je bil kar se da splošen in jasen: na enakopravni podlagi. Sprejemajmo, da bomo lahko dajali, dajajmo, da bomo lahko sprejemali. Imejmo odprte oči in ušesa za svoje okolje, da bo enako ostrih čutil tudi svoje okolje, da bo enako brzkome more dozor narod vstopati v siri svet, tudi maloštevilni narod med številno neprimerno bogatejšo sosedo. Ker — tega se smemo zavdati, o tem nam govorijo tudi vzgledi in izkušnje drugih malih narodov —, številnost se ni pogoj za kvaliteto, čeprav je po drugi strani nedvomno pogoj za njen plamsa.

S takimi in podobnimi pogledi se spušča krog naših piscev v sodelovanje z Giancarlo Vigorellijem, publicistom in esejistom, generalnim sekretarjem KOMES (mednarodna zveza levih književnikov) ter generalnim sekretarjem I. L. T. E. (mednarodna založniškoizdatniška družba, ki vzhodi na leto v tisk 3 milijarde 600 milijonov lir), založnikom nekdanje revije »Europa letteraria« in sedanje »Il Dramma«. V slednji, prenovljeni, ki opravlja evropsko informacijo s področja filma, televizije in gledališča, je Vigorelli v četrti natisni »Kongres« Primoža Kozaka hkrati s spremnim esejem Marjana Rožanca »Umetniško in politično. Dramo je v italijanščino prevedel naš tržaški rojak Aleš Lokar. Po že utrjenih dogovorih bo v isti reviji v kratkem izšel dramski tekst Dušana Jovanovića »Norci«, uredništvo »Problemov« pa je za istega založnika postavilo dve antologiji: izbor sodobnega slovenskega esaja in izbor sodobne slovenske lirike. Obe antologiji bo uredništvo, mimo grede povedano, ponudilo tudi Slovenski matiji in Srbski književni združitvi.

S slednjo akcijo se izpričuje potreba po razhajanju naših zaprtosti tudi v okviru Jugoslavije same. Kajti prav tako, kot je upravičeno mogoče govoriti o naši togosti v evropskem prostoru, bi lahko na dolgo in najbrž ne manj nazorno razmišljali tudi o Slovenski zaprtosti v jugoslovanskem okviru. Tudi za ta primer velja maksima, po kateri se — seveda v svojo veliko škodo — prav malo ali nič ne ravnamo: sprejemajmo, da bomo lahko dajali...

JOZE SNOJ

Tre atti di Primož Kozak Traduzione di Alessio Lokar

»KONGRES« V ITALIJANŠČINI

Prva stran prevoda Kozakovega »Kongresa«, ki je izšel v reviji »Il Dramma«. Revija izhaja v Rimu in Torinu. V njenem mednarodnem uredniškem odboru so Arthur Adamov, Mario Apollonio, Jean-Louis Barrault, Ingmar Bergman, Diego Fabbi, Max Frisch, Paolo Grassi, Jan Grossman, Philip Hope-Wallace, Pavel Kohout, Goffredo Petrass, Raul Radice, A. M. Ripellino, Roberto Rossellini, Alfonso Sastre, Giorgio Strehler.

Med revijami

Prešeren v ukrajiniščini

Odmevi slovenske literature v slovanskem svetu

Letošnja stodvajsetletnica Prešernove smrti je v minulih februarjskih dneh odmevala tudi v drugih slovanskih deželah. Najlepše se je spomnilo Prešerna glasilo Zveze ukrajinskih pisateljev, v Kijevu izhajajoča »Literaturna Ukrainas« v 11. številki (7. februarja). Odmerila je Prešernu tri stolpce velikega formata in približila devet njegovih pesmi v prevodu Andreja Mališkiha, ukrajinskega pesnika, ki v sodelovanju s poznavalcem našega jezika, literarnim kritikom in prevajalcem Vilom Grimičem pripravila za knjižno izdajo večji izbor Prešernove poezije. S prevodi, ki jih je zdaj priobčila »Literaturna Ukrainas«, je naš pesnik prvi predstavil kulturnemu občinstvu Ukrajine. Uvodno besedo o klasiki slovenske poezije je spisal Vill Grimič in v več kot 40 vrsticah zgoščeno karakteriziral pomen Prešerna, ki je tudi zanj »spesnik evropske in svetovne slave«. Svoj sestavek pa začneja z daljšim citatom iz zdaj že sto let starega Stritarjevega uvoda v drugo izdajo Prešernovih poezij, Mališkovi ukrajinski prevodi Prešerna so gladki in lepi. Med njimi so pesmi »Struname«, »Sila spominja«, »Soldatska«, »Zgubljena vera«, »Kam«, »Nezakonska mati«, in druge. Prešernu posvečeni stolpci največjega ukrajinskega literarnega lista so

okrašeni tudi s Prešernovo sliko ter s pogledom na pesnikovo rojstno hišo, na Triglav in na motiv z Ljubljaničino.

Ko registriramo za ukrajinski prispevek k spoznavanju Prešerna, bodi omenjen še daljši sestavek »Slovenija bližje«, ki ga je priobčila »Literaturna Ukrainas« že prejšnji mesec (17. januarja), in sicer iz peresa drugega kijevskega prijatelja slovenske književnosti O. Bondarenka. Pisec v uvodu na kratko označuje dosedanje, žal dokaj pomanjkljive kulturne stike med Slovenci in Ukrajinci. Predvsem omenja obiske nekaterih ukrajinskih pisateljev v Ljubljani in v drugih krajih Slovanije ter stike, ki jih je imel z njimi naš pisatelj Anton Ingolci; prav ti stiki so imeli ugoden vpliv na sedanje ukrajinsko zanimanje za slovensko književnost. Nato Bondarenko skoraj v celoti navaja članek pisca tve vrstice »Odmevi slovenske literature v Kijevu«, ki je izšel lani 21. decembra v sobotni prilogi »Delo« in v katerem je beseda predvsem o Grimicem ukrajinskem prevodu Ingolcičevega romana »Na splošno«. Ob koncu svojega sestavka napoveduje Bondarenko že zgoraj omenjeni ukrajinski izbor Prešerna in piše, da bo to Mališkovo knjigo izdala kijevska založba »Knjivost« v svoji zbirki »Perlini svitovoj liriki« (Biseri svetovne lirike).

Izmed mladih čeških poznavalcev slovenskega jezika in literature se v zadnjem času večkrat oglašajo Jaroslav Pánek, ki ga je dr. Oton Berkopec pridobil za nadaljevalca tradicionalnih kulturnih zvez med Čehi in Slovenci in ki celo v govornji besedi zelo dobro obvladuje slovenščino. Pánek je v praškem dnevniku »Svobodné slovo« priobčil dne 11. februarja članek »Zvezda slovanske poezije«. V njem je beseda o 120 obletnici Prešernove smrti in o velikem umetniškem pomenu Prešernovega dela. Posebej omenja Prešernove osebnostne stike s češkim pesnikom K. H. Mácho, ob koncu pa ugotavlja značilno dejstvo, da Prešernova poezija ni našla prevajalca, ki bi jo bil mogoče enakovredno prevesti v češčino. To, kar se je doslej storilo, so bili samo poskusi, bodisi naključni, bodisi taki, ki kvaliteto nikakor niso ustrezali. Ostala je potemtakem velika vrzel v naši prevodni literaturi in prav tako velika naloga za naše pesnike in prevajalce. Tako sklepa Jaroslav Pánek svoj jubilejni sestavek o Prešernu. Morda pa se bo le uredništvo češki izbor Prešerna ob sodelovanju dr. Otona Berkopca priznani pesnik in prevajalec Josef Hříšal; njegovi dosedajski prevodi poezije iz tujih jezikov dajejo poročstvo, da bi tako utegnili tudi Prešerna v kar se da lepem prevodu. — Jaroslav Pánek je doslej prevedel v češčino in revnino objavil več slovenskih razprav, sodeluje pa s prispevki o slovenski kulturi tudi v praškem radiu, a v načrtu ima nekaj večjih prevodov iz našega slovstva. Svoje posebno zanimanje za Cankarjevo delo je že lani pokazal s člankom »Obletnica slovenskega genija« (Svobodné slovo, 11. decembra 1968), ki v njem označuje visoke kvalitete Cankarjevega dela in piše, da je bilo v češčino prevedenih že okrog 20 njegovih knjig, vendar žal ne vedno v taki češčini, da bi bila adekvatna lepemu in ritmičnemu jeziku izvornika. Tudi po letu 1945 je ostal Cankar (s petimi knjigami) najbolj prevajan slovenski pisatelj na češkoslovaškem.

BOZIDAR BORKO

Pogovori o vsakdanjem knjižnem jeziku (5)

O časopisnem jeziku (III)

Po navadi že naprej vem, kje bom našla gradivo za kritična premišljevanja: ne je v večini pogovor, marveč prav tako v novinarskih poročilih o sestankih, sejah, konferencah političnih organizacij. Zdi se mi, da tukaj novinarji ne vedo prav dobro, kaj bi — poročati morajo zvesto, pa tudi jezikično in slogovno primerno — se več, tudi razumljivo. Zvestoti na ljubo se največkrat odredijo tako zahtevam po jezikočno in slogovno primernem kakor tudi po razumljivem.

Tudi meni bi bilo najlaže, če bi se zavarovala s prizanesljivo in rekla, da drugače ni mogoče povedati, da je to pac politični jezik — strokovni jezik ali žargon strokovni jezik, ki bi ga razumelo le nekaj ljudi po so se navadili nanj politični delavci, ki se v njem sporazumevajo. A s tem bi nikomur ne napravila usluge — predvsem pa zakrila stvarnost.

Pri nas je namreč težava v tem, da krog političnih delavcev ni in ne bi smel biti zaprt in da potrebuje in uporablja politični jezik zmeraj več ljudi z zelo različno izobrazbo. Vsi ti skupaj s političnimi delavci ta jezik oblikujejo in razvijajo v medsebojnih pogovorih, največ pa na različnih posvetovanjih. Ta širina pa seveda močno obtežuje. Vsebinske je, da se govornika beseda komaj razločuje od pisane. In politični jezik — strokovni jezik — in kaj potem, če so poslušalci — pa tudi ne žargon, ki bi zunanji krogi lahko učinkoval groteskno, prav v nasprotju s hotenim govornikov. Predvsem pa ne bi smel biti obremenjen s tako imenovanimi praznimi besedami. Prazne besede — kako se v tej oznaki jemata jezikoslovna znanost in tisto, kar imenujemo zdrava pamet. Kvečjemu da je zdrava pamet manj prizanesljiva in da označuje s »praznim govorenjem« veliko več kot prizanesljiva znanost s »praznimi besedami«. Kratko povedano: bogata, polna vsebina mora biti povedana v prav takem sočnem, polnem jeziku — in kaj potem, če so poslušalci? Tudi poslušalci se da razumljivo!

Naše življenje, naš napredek, predvsem pa mi vsi to zaslužno. In misel, ki to naše življenje oblikuje, mu daje podobo in ga usmerja.

Kakšna pa je beseda, ki jo novinarji povzemajo s sestankov? In izvečki iz različne zveze komunistov, ki jih objavljajo? Kongres zveze komunistov — bo iz malo začetnic poizkusim — mi mislim s tem naslova organizacije tudi druga gibanja in stranke, če so to stvarna imena, pišemo z malo začetnicami! in priznati moram, že me je strah. Kaj ko bi vpeljal jezikovne vodije, da bi popravljali prispevke za razpravo? Šalo na stran — kdor je takšna besedila popravljati, ve, kako zahtevno in predvsem nepravilno delo je to. Se daleč nista dovolj znanje in veščina, obvladati je treba tudi politično misel, se vanjo vživeti — saj drugače ne moreš niti prebrati še manj svetovali. Vse to pa lenja vaje in predvsem posebnega, živga zanimanja. A v naglici bi bilo tudi od take pomoči komaj kaj prida. Kaj ko bi poskusili sami govorniki in pisniki besedil izbrati svoje besede in oblikovati razumljive stavke? Pobožna želja jezikoslovca? Pa ni v njej nič nedosegljivega — in o odnosu do dela, kakor se kaže v jezikovnem izrazu, sem tudi že pisala.

Česa se tako bojim? Da bomo spet brali ali poslušali sestavke, ki bodo mrtvo padali v prostor, brez pravega odmeva, kajti besede, objavljane v sicer dosti slovenske stike, ne bodo učinkovale tako, kakor bi želeli govorniki. Če s pripravljajnih sestankov sem bodisi iz novinarskih zapisov ali iz gradiva, objavljene v časopisju, izbrala nekaj primerov, da bi ob njih začutili, kaj je narobe. Kot jezikoslovca bi me moralo seveda najbolj zanimati verjetno tisto, kar je v skladu z normo knjižnega jezika, na primer, ali je predmet v zanikanem stavku v rodniku in podobno. Največkrat napačna, zame prav barbarska raba tožilnica v takih primerih, je danes res močno razširjena — morda ima govor pri tem nemaljšo zaslugo. Toda če začnebam iz celote — iz pomena, ki ga vsebujejo razpravljanja, se moram ustaviti ob drugih rečeh.

V enem poročilu sem brala take zapise razpravljanja: Drugo pa so seveda metode. Nemogoče bi bilo priti med ljudi in jim vsiliti kandidatne liste. Če rečem »med ljudmi grem«, pomeni, da grem tja, kjer je veliko ljudi, drugače pa je, kadar tako govorim v žargonu član zveze komunistov — in potem novinar za njim zapise, kajti v taki rabi bi bralci lahko začutili razloček med člani zveze komunistov in nečlani. To pa seveda ustvarja nepotrebnost in nezazeleno razmerja.

Pa na primer se ni najhujši, čeprav je hudo iskadanji. Da bralci ne berejo takšnih sestavkov — moja anketa bi bila čisto zasobna in vzorec ni bil prevelik — pa so krive neprimerne in napačne, prav nič potrebne besede in zveze, način, ki smo ga največ prevzeli in ki ga viedemo še iz narodnosvobodilnega boja: Centralni komite ZKJ nalaga kot dolžnost vsem komunistom, da se v okviru Socialistične zveze prizadevajo in napno ustvarjalne sile v usklajevanju ciljev programa Socialistične zveze. (Povedati bi bilo mogoče takole: naloga vsem komunistom, da si v okviru Socialistične zveze ustvarjalno prizadevajo doseči cilje programa Socialistične zveze. Seveda pa je možnostni več.) Kar tu učinkuje ravno narobe od željenega, je prav zares nepotrebno in najbrž nepremišljeno kopičenje izrazov, ki učinkujejo pretirano, bahato in v današnjem svetu najbrž smešno. Tak slog me — žal — spominja na znamenito Palaco kulture v Varšavi, nakičeni nebotičnik po sovietskem vzoru, ki mu pravijo Poljaki »torial«. Odveč je najbrž roče poudarjanje kot dolžnost, najbolj pa odvrniti seveda zveza: naj napno ustvarjalne sile v usklajevanju ciljev — Predloga je in prenerodna in zaradi vseh teh lastnosti tolikanj odveč, da odvrne trditvi težo. Če je hotel govornik poudariti ustvarjalnost, potem tega ne bi smel zmašiti v stavek, ki pripoveduje nekaj drugega. Prav tako bi bilo tudi preveč, če bi zapisal, da si v zvezi sili prizadeva, kajti tudi z vsemi silami je bilo že tolikokrat po nemarnem razbijeno, da je izgubilo svojo prepričevalno moč. Seveda pa jo bomo našli velikokrat v

sovjetskih besedilih in od tam pri vseh njihovih vplivancih. Mi pa si danes komajda kaj prestavljamo ob kakemni stavku: Opozoril je, da moramo zdaj vse sile usmeriti v uresničevanje resolucije VI. kongresa ZKS.

Beseda ustvarjalen je zelo moderna. Predstavljam si, da je čisti, ki jo je prvi uporabil, čisto dobro misli, namreč, da mora vsak član pomagati poiskati organizaciji učinkovite oblike dela. Toda za to preprosto, čeravno zaradi tega ni manj pomembno misel, je beseda ustvarjati, ustvarjalen pretežka, preveč doneca, saj jo po navadi uporabljamo, kadar govorimo o umetniškem in znanstvenem ustvarjanju, lahko seveda tudi o političnem, kadar je na takšni ravni. V vsakdanjem razpravljanju pa je prav gotovo odveč in samo zvečuje število nejasnih, mističnih besed, ki so se tako rdnico usedle v našem vsakdanjem političnem jeziku. Kako imeniten je na primer stavek: — morda CK razviti ustvarjalni dialog in takšno dejavnost, ki ne bo opravljal kurativno, marveč bo usmerjena predvsem k ugotavljanju vzrokov, ki vplivajo na razne težnje v naši družbi. Tegale nisem imela namena prevesti, saj blešči na čelu stavka ustvarjalni dialog (najbrž bi temu lahko rekli sproščen, živ razgovor ali kaj podobnega, morda tudi ploden: tako pa se gremo modernega Koseskega z zvenecim zvončkanjem z zvezami, kakor je ustvarjalni dialog!), a mislim, da je prav, če mimogrede pokažem, kako zelo na široko plešemo misel, ki jo usmerjena predvsem k ugotavljanju vzrokov, ki vplivajo na razne težnje v naši družbi, ko bi prav gotovo več povedali, če bi rekli: ki bo ugotavljala, kaj vpliva na razne težnje v težnje v naši družbi. Seveda je to tudi imeniten preskus: če zlate nalepke odstranim, ostane včasih — nič. Takrat je treba še bolj poseči v polno in povedati naravnost.

Beseda boj pa je v takšni rabi naravnost neuničljiva (njena ostarela sorodnika borba, boriti se se izmučena počasi umikata). Zadržki se je na nekem plenumu nekdo pobahal, češ da so lahko zadovoljni z rezultati svojega boja in svojih uspehov. Kakšnega boja? se je treba vprašati. Razen če trdo, vsakdanje delo imenujemo v presenečenju pomeni boj! Samo politična v nevarnosti pravi in preneseni pomen!

ZK se bo v predvolilni dejavnosti dosledno borila za zakonitost in demokratičnost celotnega volilnega postopka, da bo ta potekal javno in na demokratični tribuni. Morala bi bilo bolj ZK se bo v pripravah na volitve potegovala, da bo celotni volilni postopek zakonit in demokratičen. Dalje ne navajam več: kajti v besedi demokraticeen je že pomen jasnega in narobe, zato bi se bilo treba odločiti: ne vem pa, kam bi s to demokratično tribuno. Če se med besedami s podobnim pomenom ne moremo odločiti in jih nasujemo vse, učinkujejo drugače, kot smo hoteli: kar po pregovoru, da preveč dobrega naenkrat škoduje!

Kakor z bojem je seveda tudi z uporom: Komunisti pa se bodo odločno uprli v javni demokratični borbi vsakemu delovanju ki organizirano volilne kampanje, ki bi nastala za Socialistične zveze. Odločno se upreti v javni demokratični borbi pomeni v najboljšem primeru, da bodo v razpravi dokazali, da volilna dejavnost znan Socialistične zveze ni primerna in zakaj ni primerna. Stavek s takšno vsebino bi bil najbrž bolj »programski kot pa fraza, ki ji stokrat ponovljeni nihče več ne verjame.

S temi nekaj primeri sem komaj odprla strani našega političnega slovaja. Predvsem pa sem hotela opozoriti, kako takšen jezik učinkuje. S takšnimi zvezami je nekaj podobnega kot z lažjo: ni pomembno toliko, da se iz zveze v rabi posvajajo, bolj pomembno je, da jih uporabljamo tudi takrat, kadar ne pomenijo čisto natančno tega, kar naj bi pomenile, uporabimo jih, da bi učinkovali ali nemara tudi da bi zakrili pravo vsebino. Zaradi take rabe postanejo prazne in bralci jim ne verjamejo.

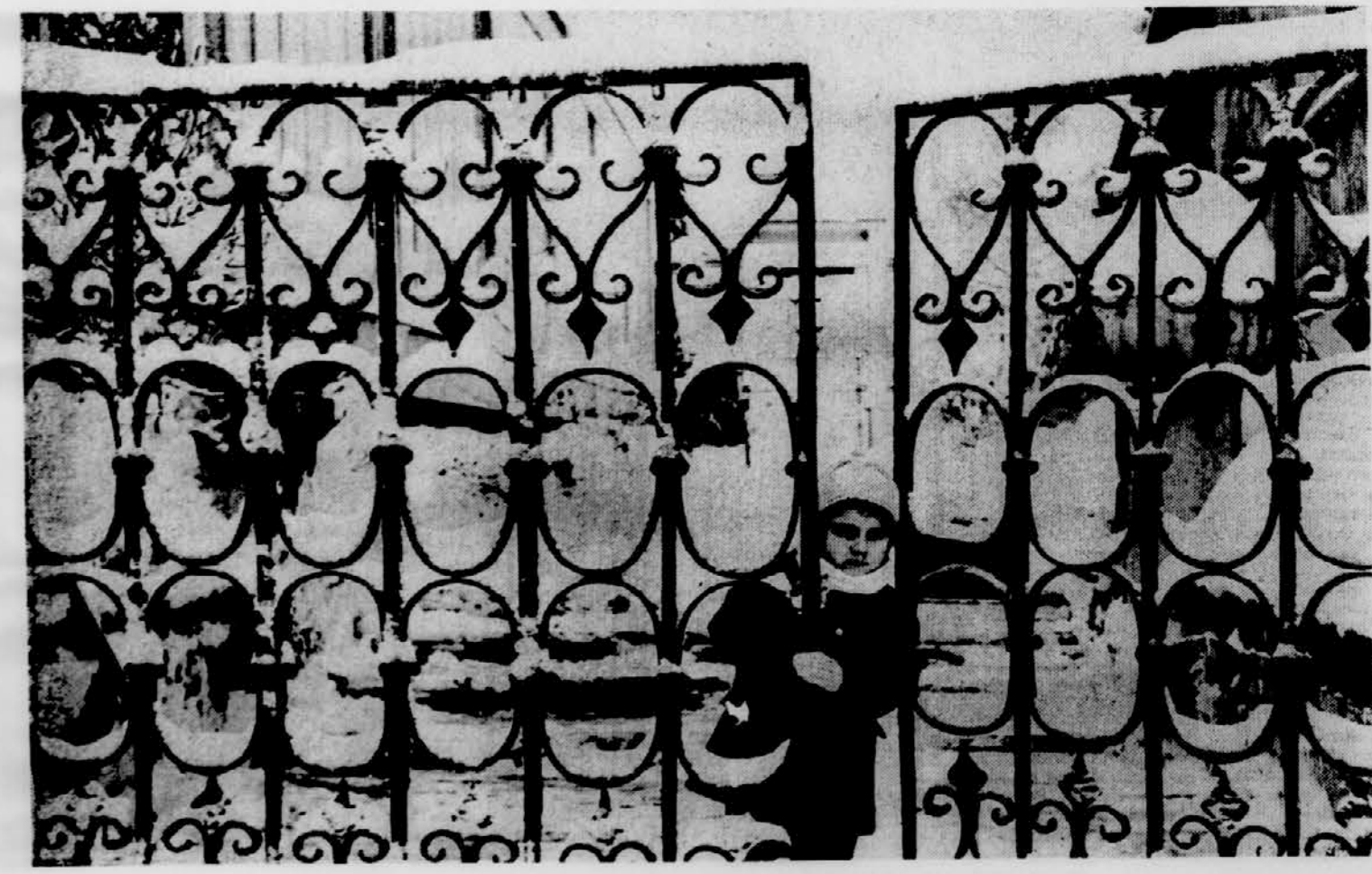
V razpravljanju sem morda premalopoudarila prehatvanje misli, kar povzroča, da se vežejo v celoto včasih odvečne besede, npr: CK je — sestavni del večje števila centrov, v katerih se odloča in kreira politika (najbrž je dosti: se oblikuje ali kreira politika), premalo sem pokazala na najbrž občutljive teme: domači izraz pove naravnost, beseda subitlen pa pomeni (po pravčpisi): tanek, rahel, nadroben — in tega govornik prav gotovo ni mislil. Tudi skade iz žargona naj bi prioritetno upoštevale: naj bi upoštevale po temle vrstnem redu ali v prvi vrsti. In če bi začela razpravljati o smiselnosti termina idejnopoličičen, bi najbrž za vse drugo zmanjkalo prostora. Pa bi bilo treba takšne ostanke temeljito pretehtati. Ker mislijo, da so besede vsakdanjega jezika v povodnji besed najbrž izgubile pomensko težo, jih govorniki »približajo« z vsem mogočim. Je tako lahko različnim pridivnikom konkretnim v eni sami razpravi (na vsakem konkretnem področju, merila — iz konkretne politične ocene, kakšno konkretno politiko voditi, kandidati ustrezajo takšnim konkretnim merilom). Zal tudi ni prostora za razmišljanje o naslovih posameznih komisij, ki so tako dolgi, da zaobsegajo vse naloge, npr. komisija za organiziranost in razvoj ZK. Vedeti bi bilo treba, kako bodo besedila s takšnimi poimenovanji obremenjena — in izbrati krajše naslove!

Nekaj primerov — in kot rečeno: bojim se nove poplave podobno malo vrednih besed. Novih pridivnikov v stare zveze — ali bi se res ne dalo po domače? Ne v imenu kakšnega starega ljudskega jezika in podobno — da se ne bi napak razumeli. Stroka — bo kdo rekel. Pa mi bo vsak priznal, da tole ni prav nič strokovno.

Politični delavci se vse premalo zavedajo, kako koristna je lahko kulturna jezikovna oblika v vsakdanjem političnem življenju — in koliko neskrbna škoduje. Ali pa se morda motim — in je nejasnost začelena?

Kljub vsemu mislim, da bi bilo treba ob vseh spremembah politične vsebine že z davnjim sprenititiji tudi jeziku, v katerem se v okviru organizacij — v tem primeru zveze komunistov — govori in piše.

BREDA POGORELEC

POLDE GRAHNIK: ORNAMENT

ZOFKA KLEMEN (1945), Visoka šola za sociologijo, politične vede in novinarstvo

CIRIL BAŠKOVIČ (1947), Visoka šola za sociologijo, politične vede in novinarstvo

MILENKO MATANOVIČ (1947), Filozofska fakulteta

RUDI RIZMAN (1944), Visoka šola za sociologijo, politične vede in novinarstvo

SAMO SIMČIČ (1947), Akademija za gledališče, radio, film in televizijo

Pereč pogovor

Študenti in revolucija

Idejni pluralizem v praksi: nosilci različnih konceptov na ljubljanski univerzi govornijo o temeljnih vprašanih študentskega gibanja

Znano je, da so ljubljanski študenti za temelj svojega združevanja razglasili svobodo in bogastvo političnih in življenjskih usmeritev. S tem so tudi načelno utrdili izraziti idejni pluralizem, ki je bil že doslej ena poglobljeno značilnosti študentskega gibanja v Ljubljani. V znamenju provokativne širine že več let izhaja študentski list Tribuna, idejna različnost je že od nekdaj posebna mikavnost študentskih zborov, najbolj očitna pa je postala med junijskimi dogodki. Nova študentska organizacija se je zavestno oprla na to gonilno silo študentskega gibanja. V novem ozračju so se že uveljavile nekatere izrazitejšie usmeritve. V uredništvo smo povabili nosilce teh težej med ljubljanskimi študenti. Zeleli smo, da v pogovoru kritično pretresejo svoje poglede in načelna izhodišča. Objavljamo nekoliko skrajšan magnetofonski zapis pogovora, v katerem so sodelovali Zofka Klemen, Ciril Baškovič, Milenko Matanovič, Rudi Rizman in Samo Simčič.

Rudi Rizman: Potrebno se mi zdi, da rasiščemo odnos med internacionalizmom in tistim, kar določa naše lastno gibanje. Mi se v internacionalno študentsko gibanje nisimo vključili s svojimi pozicijami, temveč smo se pridružili valovanju zunaj našega prostora.

Mislím, da je bistveno to, da se ob kitajski kulturni revoluciji, novi levici, ob praksi birokratskega socializma v SZ in državnega kapitalizma in managerske revolucije na Zahodu sprašujemo o poti, ki naj jo uberemo.

Slovenska družba po mojem postavlja dileme dvojnega značaja. Tako tiste, ki jih postavlja razvita poznavalska družba, kot tudi tiste, ki nastajajo v strukturah na nasprotnem polu poznega kapitalizma — na birokratsko socialistični poziciji.

V našem položaju imajo študentje pred seboj tri možnosti: predvsem zaradi koncentracije te populacije, zaradi njenega zmerom heterogenega socialnega sestava in zaradi znanja, ki ga imajo. To so tri prvine, ki bodo kljub pasivnosti in nesposobnosti organizatorjev morale omogočiti neko valovanje in dokazati, da 10.000 študentov nekaj pomeni.

S tem pa se nisem odgovoril na temeljno vprašanje. Zdi se mi, da smo v krizi odgovorov na vsa vprašanja. Ljudje dvomijo v programe, ker jih ponavadi uresničujemo posredniške skupine, in s tem seveda program izgubijo svoj izvorni pomen. Jaz postavljam gibanje predvsem v okvir iskanja novega pomena ob ugotavljanju nesmisla vseh obstoječih programov, gibanj in skole, ki je abstrakcijsko utemeljena.

Samo Simčič: To, kar bom povedal, ni koncept nekakega gibanja — študentskega ali proletarskega. To je moje življenje. To, da sem študent, je naključje, in to, da sem Slovenec, je spet naključje. Živim pač v svetu in ta svet je eksplozijski, buržoazen. Ko skušam ta svet polno živeti, ne morem živeti samo v svetu konsumpcije. Zato skušam doživljati to skoz revolucijo. To se pravi — nenehno kljubovanje, in to tako kljubovanje, da po njem svetu pripadam. To je mogoče zelo zapleteno. Kjerkoli sem, sem v opresji, ki me ogroža; vsak položaj me skuša eksploatirati in zato sem nenehno eksaltiran. Ta nenehna eksaltacija je zame revolucija — na ta način lahko temu svetu še pripadam.

Zofka Klemen: Ali v tej revoluciji misliš predvsem naše ali tudi neko manjšo skupino, v kateri se vsak dan giblješ oziroma se poskušaš povezovati z njo?

Simčič: Seveda, to delam. Delam v skupini študentov — na akademiji za gledališče. Tam je pač tako, da profesorji, ki obviadajo neko znanje ali pa imajo samo neko družbeno moč, eksploatirajo študente. Jaz izbežem plakate. Temu se pridružujejo tudi drugi. Pri tem ne gre samo zame, gre za nenehno eksaltiranost vseh, ki z mano živijo in ravno tako čutiljo ogroženost svoje eksistence. Tu ne mislim samo mentalno ogroženost, ampak tudi fizično.

Rizman: Zdi se mi, da je zdaj možno eksploatacijo opredeliti predvsem skoz naravne razlike v posameznikih. Mislím, da Simčič vidi eksploatacijo ravno v teh razlokih. Kolikor je ta razlika temelj za svobodo — da si namreč nismo vsi enaki — v tem smislu sem za eksploatacijo. Zato

sem tudi za to, da tisto, kar imenujemo delavski razred, ne more in ne sme biti obsojeno večno na ta svoj položaj, temveč da mora biti prav zanje možnost, da se dvigne na drugo ravnino, da se delavski razred znebi okovov posredovanja skoz politično arbitražo in birokratsko manipulacijo ter tako postaja vseobčilen fenomen te družbe, ki je lahko ogrožen le še sam po sebi in ne prek nečesa zunaj sebe.

Klemen: Vprašanje proletarske oziroma proletarske revolucije je zelo delikatno predvsem zato, ker smo v minulemu stoletju še lahko govorili o proletariatu kot o najnaprednejšem razredu. Zdaj, ko se ta razred že zaveda svoje zgodovinske vloge, pa po drugi strani vidimo, da na Zahodu pada v pasivizacijo. Kdo je potem zdaj tisti sloj, ki naj bo najbolj revolucionaren? Ali se lahko govorimo o proletarski revoluciji? Ali naj bodo študentje tisti sloj, ki hitro reagira na vsa družbena dogajanja? Vendar mislim, da študentje marsikdaj samo razkrinkavajo, ne kažejo pa poti, po kateri bi se lahko uresničilo tisto, kar morda sami želijo. Ali naj bodo študentje nekakšna vest, ki naj opozarja delavce na njihovo zgodovinsko vlogo? Ali gre morda le za tradicionalno revolucionarno povezavo med intelektualci in proletariatom? Mislím, da je pri nas prav to povezovanje zelo šibko.

Rizman: Morda bi lahko govorili o izoliranosti študentov.

Klemen: Tako je. Mogoče je temu vzrok tudi to, da naš tisk premalo objektivno piše o študentskem gibanju. Naša javnost je precej napačno obveščena o tem. Tako je bilo lani, ob junijskih dogodkih, ob kulturni potemnici ob Katalogu, Tribuni itd. Študentje, ki imajo svoja samostojna mnenja, so nekako črno pobarvanje — z njimi vred pa vsi študentje. Tako slisim: »študentje, to je vse skupaj pokvarjeno. Ne vedo, kaj bi si izmislili. To izhaja iz tega, kar je pisal tisk, in iz interpretacij na televiziji.

Milenko Matanovič: S tem pogovorom nisem zadovoljen. Vse temelji na: snaj bje. Živim tako, da ne poznam teorije; razdobje je med mislijo in dejanjem, kadar je to teorija je potrebna takrat, kadar je to razdobje večje. Govorite: snaj bje. To opažam tudi pri študentski organizaciji. Preveč je postaj do takrat, dokler nečesa ne uresničite. Sam se ukvarjam s slikarstvom, z vizualnimi sredstvi. To, kar je pri meni politično, je v tem, da namesto, da bi razstavljali samo v galeriji, razstavljam tudi na cesti. To je direktni preskok. To ni čakanje, to je takojšnja realizacija.

Ciril Baškovič: Vseso si brez teorije ne moremo misliti praktičnih rešitev. Ciovek je zaradi zadovoljevanja eksistenčnih materialnih potreb danes moral (in hotel) privoliti v racionalni koncept družbene ureditve Na račun zvišanja življenjske ravnine je moral privoliti v funkcionalizem. Ta mehanizem pa je postal ovira za boljše zadovoljevanje drugih temeljnih potreb — potrebo po ustvarjalnosti, polnih družbenih odnosih itd.

Slovenska družba je zljaj v fazi, ko funkcionalizem (še) ni postal prevladujoč, ampak se šele uveljavlja. Še zmeraj lahko izbiramo med družbo ljudi kot popolnih bitij in družbo ljudi, reduciranih na potrošno-proizvodne enote v funkcionalni strukturi.

Matanovič: Lepo si povedal in razložil, kako je pri nas. Zanima me, kaj pa konkretno storis, da temu ni tako.

Baškovič: Odlučili smo se ustanoviti študentsko skupnost, ker smo ugotovili, da kritika funkcionalizma ne zadostuje, ampak je treba omogočiti, da se uveljavijo vse težnje in pogledi. Šele potem je možna učinkovita akcija.

Matanovič: Jaz ne vidim tega delovanja. Kaj s'e napravili, da bi se to širilo?

Simčič: Govorís o akciji študentov in o tem, naj vsakdo izrazi svojo težnjo. Iz svoje izkušnje lahko povem: na Akademiji za gledališče, ki je neverjetno slaba šola in strašno reakcionarna, smo začeli odprte diskusije, pustili smo svobodo težen. Zgodilo pa se je to, da se ni nič zgodilo, vse je ostalo na ravnini logike, ratia, politične intrige. Verjetno takšna anarhična struktura obstaja samo brez cilja, samo kot anarhična sama.

Matanovič: Očitno je v študentski organizaciji metoda slaba. To, kar je storil Samo Simčič — ustanovil je skupino, je veliko bolj konkretno delovanje, veliko bolj impulzivno. To je bolj neposredna metoda, stvari se takoj realizirajo.

Simčič: Govorís o akciji študentov in o tem, naj vsakdo izrazi svojo težnjo. Iz svoje izkušnje lahko povem: na Akademiji za gledališče, ki je neverjetno slaba šola in strašno reakcionarna, smo začeli odprte diskusije, pustili smo svobodo težen. Zgodilo pa se je to, da se ni nič zgodilo, vse je ostalo na ravnini logike, ratia, politične intrige. Verjetno takšna anarhična struktura obstaja samo brez cilja, samo kot anarhična sama.

Matanovič: Lepo si povedal in razložil, kako je pri nas. Zanima me, kaj pa konkretno storis, da temu ni tako.

Baškovič: Odlučili smo se ustanoviti študentsko skupnost, ker smo ugotovili, da kritika funkcionalizma ne zadostuje, ampak je treba omogočiti, da se uveljavijo vse težnje in pogledi. Šele potem je možna učinkovita akcija.

Matanovič: Jaz ne vidim tega delovanja. Kaj s'e napravili, da bi se to širilo?

Simčič: Govorís o akciji študentov in o tem, naj vsakdo izrazi svojo težnjo. Iz svoje izkušnje lahko povem: na Akademiji za gledališče, ki je neverjetno slaba šola in strašno reakcionarna, smo začeli odprte diskusije, pustili smo svobodo težen. Zgodilo pa se je to, da se ni nič zgodilo, vse je ostalo na ravnini logike, ratia, politične intrige. Verjetno takšna anarhična struktura obstaja samo brez cilja, samo kot anarhična sama.

Matanovič: Očitno je v študentski organizaciji metoda slaba. To, kar je storil Samo Simčič — ustanovil je skupino, je veliko bolj konkretno delovanje, veliko bolj impulzivno. To je bolj neposredna metoda, stvari se takoj realizirajo.

Simčič: Verjetno bi združitev študentov bila možna samo na ta način, da bi vsi nenehno skupaj živeli. Tega pa je v Ljubljani ni moči izvesti Če pa bi živeli skupaj vse: eksploatacijo, potrošnost, kreativnost, potem bi bila to prava skupnost. To pa je za prakoznizem. Horda.

Rizman: Postavljam vprašanje: ali morda ne vidis, da si bil sam konstituenti reakcionarne situacije na Akademiji. Ali ni ravno ta reakcionarnost potrebovala antipod, ki jo je še naprej krepil in vzdrževal, ker bi sama absolutizacija te reakcionarnosti nedvomno pripeljala do usodnega izbruha Da pa do tega ni prišlo, je nemara vzrok ravno akcija skupine, ki je na neki način nrana reakciji in jo vzdržuje.

Simčič: Vendar sem jaz popolnoma zadosten. Na Akademiji je še vedno opresivna situacija. Kaj se bo iz tega razvilo, ne vem in me to niti ne zanima.

Matanovič: Ne gre za realizacijo misli. To obstaja — to je: ravno to daje širino vsemu.

Klemen: Morda pa je problem v tem, da se marsikdo ne vpiše na fakulteto z željo, da bi si pridobil znanje. Tu je ogromno število študentov s čisto različnimi interesi, ki se ne vključujejo v nemir, v upor proti reakcionarnosti. Ta populacija, ki nima interesa, da bi študirala, se tudi ne more istovetiti s študentom. Zato je tudi težavno govoriti o splošnem študentskem gibanju.

Matanovič: Je pa tudi veliko študentov, ki jim univerza zbuje vse interese, da bi študirali Očitno univerza ni tisto, kar bi študente združevalo.

Klemen: Ne mislim, da bi morala biti prav univerza kot institucija integracijski dejavnik ki bi vezal študente. Študentje bi se morali združevati mimo institucije. Že s tem, da postanesh član tega sloja, bi moral postati član skupnosti.

Matanovič: Brž ko zgubim zaupanje v univerzo, ne morem več biti študent.

Simčič: Točno, omenil sem, da sem študent po goleni naključju. Vendar: kjerkoli se pojavim moje ime, piše sraven študent. To, kar rečem, imajo za študentsko mnenje. Toda jaz nisem študent, jaz sem človek. Vsak moj akt je poln človeški akt.

Klemen: Vprašanje je, če je univerza res sinonim za iskanje. Marsikdaj je univerza sama reakcionarna, ne ustreza niti našemu načinu življenja niti samemu študiju.

Simčič: Se pravi, da bi bilo treba univerzo opustiti za dve leti in jo popolnoma spremeniti.

Klemen: Če bi to storili, bi morda nova univerza ustrezala tistim, ki bi jo reorganizirali. Po štirih letih pa bi se pokazalo,

da je potrebna spet dveletna pavza. Sprememba zahteva širši razvoj in širši proces.

Simčič: Optimalni projekt bi torej bil — permanentna radikalna spremenljivost.

Matanovič: Univerza ne zadošča. Brž ko se študent fizično upre, se loči od študentske skupnosti. Če do tega pride, potem pričakujem od študentske zveze neko aktivnost, ukrep do vseh, tudi do profesorjev itd.

Baškovič: Zame je študent človek, ki opravlja družbeno dejavnost: študij. Če temu odredimo značaj dela, potem odredimo tudi družbeno pomembnost študentove dejavnosti. S tem pa povemo, da strokovnost v naši družbi ni pomembna. Zato je ena od izhodiščnih točk — naj nam normativno priznamo družbeno potrebnost našega dela. Gre samo za normativno priznanje stvarnega stanja.

Simčič: To pomeni, da poskušamo svoje delo prodati družbi. Družbenega priznanja jaz ne potrebujem: ker to je že v svojem bistvu delo.

Baškovič: Vendar z normativnim priznanjem pridobimo tudi pomembne pravice, ki večajo našo moč, s katero bomo lahko potem uveljavljali svojo kritiko. S tem nam dajo v roke instrument, da tudi sami nekaj spremenimo. To je bistveno. Instrumente bomo imeli v rokah — vprašanje pa je, kaj bomo z njimi poskušali uresničevati. To vprašanje pa se razrešuje na nivoju ene od faz samourpravljanja kot procesa, tiste, ki ji pravimo dogovarjanje.

Matanovič: To je ravno tisto, kar mene pri vseh stvari moti — metoda samega postopka. Samo Simčič to naredi: greš na ulico, tam nas vidijo, čutijo, slišijo.

Simčič: Fraza je logična manifestacija neke dejavnosti. Gre pa za dejavnost samo. Gre za to, da sebe fizično manifestiraš.

Rizman: Meni se tudi v okviru logičnega postavljanja vprašanja. Gre za situacijo, ko študentski voditelji domišljajo projekte — vendar pa je vodilna skupina v agresivnem odnosu do študentske večine. Zdaj smo na pragu institucionalizacije naših zahtev. Študentski voditelji pa se morajo spraševati, kaj če množica pribojnih pravico ne bo izkoristila. Se pravi, da je bila tu že na začetku manipulacija, samovolja.

Matanovič: Mislím, da je celotna organizacija tako slaba, da veliki večini sploh ne da možnosti za nestrinjanje, ker večina ne ve, za kaj gre. Govorim vseskoz o metodi.

Klemen: Junija je bila dvorana v Naselju polna, ljudje so ploskali. Zdaj, ko je potrebno širše aktiviranje, pa se je ta množica zgubila, zato pa je seveda tudi vodstvo večkrat frazersko. Zakaj je torej množica ploskala? Ne izključujem pa možnosti, da vodstvo morda ne išče širšega stika s študenti.

Matanovič: Problem je v tem, kako to narediti; če bi bili tvoji teoretski članki, ki so objavljeni v Tribuni, razglašeni na televiziji, bi jih poznalo veliko več ljudi. Gre za to, da ljudje to zvedo — gre za medij. Transparent je medij, ker je na ulici, kjer ga vsak vidi. Preveč je teh postaj do delovanja.

Klemen: Ravno pri mediju se moramo vprašati, kdo bi bil sposoben resnično seznanjati študente z osrednjimi stvarmi. Ali naj bo to televizija? Najbrž ne, ker le malo študentov ima in gleda televizijo. Ali naj bo to dvorana, kjer je očitno, ali vsi podpirajo zahteve ali so proti njim.

Matanovič: Na zborovanju v Naselju je bilo videti — ali vsaj jaz sem tako videl — da ni bilo pomembno, kaj je kdo rekel, ampak, kako je rekel. To je politična stvar. Bil je menda Bratko Kreft, ki je prav tulil, da so mu naočniki padli dol. Imel je veliko več odziva kot tisti, ki so brali.

Simčič: To je fizično v vsaj stvari. Primer Bratka Krefta je samo primer, kako projekt nikogar ne zanima, gre samo za to, da se znebimo te strukture, da je te strukture konec. Prepustiti skratka, da logos in fizis spontano delujeta hkrati, ne pa razdvojeno.

Matanovič: Forma sama je že menjanje strukture.

Rizman: Po Baškovičevih pojasnilih se mi postavlja vprašanje, kaj potem, ko bo program študentske organizacije realiziran. Ko bo ta organizacija uresničena, bo postala odveč.

Matanovič: Tudi v Franciji se je pokazalo, da projekt ni važen. Maoisti so hodili skupaj s fašisti. V programu je bilo: treba je urediti parkirne prostore za balinane, vrniti ljudem občutek za praznike. To s politiko nima nobene zveze — ampak s tem, kako živimo.

Rizman: Naša univerza ni univerza, ampak multiverza — višja strokovna šola, ki vzgaja profile za proizvodnjo. Prva naloga, ki se tu postavlja, je torej, da začne producirati dobre kadre, šele potem bo lahko skočila iz te svoje kože. Pri nas se utopija zdaj kompenzira z realnostjo — ne pa, da bi realnost pripeljala do utopije.

Matanovič: Trdijo, da je človek zdaj na višku svojih sposobnosti med 19. in 25. letom. Družba pa je urejena tako, da te ljudi šele pripravlja za poklic med časom, ko so na vrhu. Oni torej niso to, kar bi želeli. Pri nas ne moreš biti tisto, kar si: delas nekaj drugega, kot bi želel.

Baškovič: Ves smisel reorganizacije je v tem, da omogočimo družbeni prostor, kjer bodo študenti iz kakršnihkoli svetovnomazorskih in življenjskih pozicij lahko nastopali, ne da bi jih kdo pri tem oviral (razen ustave). Torej: legalizacija pluralizma iniativ, izrazov. Vodstvo organizacije je pri tem predvsem koordinacijski organ. Gre za to, kaj študentje sami sprejmejo, upoštevaje določena pravila igre. Pravila igre samo zato, da se s tem izognemo popolni

anarhiji, ki ni učinkovita. Med samim dogovarjanjem pa je neka stopnja anarhije nujna. Anarhija v tem smislu, da vsakdo izraža kakršnekoli interese. — Vendar pa se lahko zgodi, da bo študentsko množično mišljenje bolj konservativno, kot si mislimo.

Matanovič: Toda če se večina ne strinja z neko težnjo, potem se ne strinja s tistimi, ki to težnjo nosijo, to je z njihovim življenjem — ker ne gre za projekt, ampak za to, kar oni so.

Rizman: S tem se postavlja vprašanje mitološkega odnosa do antične demokracije, ki jo pogosto mehanično prenašamo v našo prakso. Glede na dolgo zgodovinsko delitev dela so zdaj strokovni in drugi razločki, ki omogočajo demokracijo na višji ravni. Reči hočem, da demokracijo bogatijo razne manjšine, ki lahko o nekaterih problemih govorijo veliko bolj realno kot pa mehanična večina.

Baškovič: To se ujema z načeli študentskega organiziranja. Manjšini je vedno dopuščena možnost (in nihče ji je ne more kratiti), da sama uresničuje svoj projekt in si hkrati skuša pridobiti podporo drugih.

Vsako napredno mnenje je nekoč novo in v manjšini. Kdo je pri nas na univerzi lahko nosilec naprednih družbenih projektov? To so vse angažirane skupine, še posebej pa tista, ki razglašata za avantgardno — to je ZK. Mi se deklarativno odgovodujemo v programu ZK in stvar postavljamo takole: program naj se uresničuje v praksi s tem, da se komunisti zavzemajo za najbolj pametne rešitve, da si v stalni akciji pridobe podporo večine in se ji tako zares postavljajo na čelo.

Pogovor je vodil RASTKO MOONIK

JOCO ZNIDARSIČ: »DRUZINA«

Morton Sobell trdi: Nisem bil vohun

Tretji obtoženev v procesu proti Rosenbergovima na prostosti

Pred šestnajstimi leti sta bila Ethel in Julius Rosenberg — obtožena atomskega vohunstva v korist ZSSR — justificirana na električnem stolu v Sing Singu. Njun sokrivcec Morton Sobell pa je bil obsojen na 30 let zapore. To je bilo v letih maccaarthisma, lova na čarovnice in korejske vojne. Vprašanje je, če bi bila Rosenbergova za iste obtožbe usmrčena sedaj, v obdobju mirne koeksistence. Zdržene zaradi posebnega položaja, ki so ga prevzivali, bi zdaj za enake obtožbe verjetno bolj potrebovale pomilostitev obtoženih. Sobell je te dni prišel iz zapora. Dopisnik milanske Panorame v New Yorku ANTONANGELO PINNA se je pogovarjal z njim in obnovil ves primer.

Na večer 19. junija 1953 sta bila v ameriškem zaporu Sing Sing na električnem stolu justificirana možki in ženska, ki so ju 5. aprila 1951 obsodili na smrt pod obtožbo, da sta Sovjetski zvezi posredovala skrivnost atomske bombe. Bila sta zakonca Rosenberg, Ethel in Julius. Do zadnjega trenutka sta izjavljala, da sta nedolžna. Drugi trije možki, ki so bili obsojeni kot člani vohunske mreže, v kateri naj bi bila delala Rosenbergova, so v zaporu prestajali kazen. Bili so brat Ethel Rosenbergove David Greenglass, ki je priznal, da je preskrbel skico in opis atomske bombe; Harry Gold, ruski kurir, ki je tudi priznal krivdo, in Morton Sobell, ki so ga spoznali krivega vohunjenja, ne pa tudi, da je bil vmešan v atomsko vohunstvo. Sovjetski vicekonzul v New Yorku Anatolij Jakovlev, domnevni vodja vohunske dejavnosti, je decembra 1949 zapustil ZDA.

JULIUS ROSENBERG IN NJEGOVA ŽENA ETHEL OB IZREKU SMRTNE KAZNI

preživeli 18 let, 5 v Alcatrazu, sedaj pa se je vrnil k družini v skromno stanovanje v Greenwich Village v New Yorku.

Njegova žena počuje naravnostno vede v neki newyorški srednji šoli, 19-letni dolgoletni sin Mark je tehnik, zaposlen pri elektronskih računalnikih, hči Sidney pa je poročena in mu je podarila že vnuka. V prihodnjih 12 letih se bo moral Sobell enkrat na mesec zglasiti sodnim oblastem in dokazati, da ima v hiši informacije, ki so preveč dragocene, da bi jih uničil, in preveč nevarne za širšobroto ter ga povabil, naj se z njim odpelje k Juliusu Rosenbergu, ki mu bo izročil gradivo, za katerega je Ethel izpovedal, da je bila kaseta 35-milimetrskega filma, za katerega je bil vohun.

Kaj Sobell danes pravi o Elitchejevih obtožbah?

«Elitchejevo pričevanje je migneno in dvoumno. Niti enega stavka ni, ki bi se glasilo: Morton Sobell je storil to in to. Rekli bi, da je bilo 99 odstotkov tistega, kar je povedal, resnica, en odstotek pa izmišljen. Toda ta en odstotek je spremenil v laž tudi drugih 99 odstotkov, ki mi sami po sebi ne bi škodovali.»

Kaj pa epizoda s kaseto filma. Te si menda ni mogel vse izmisлити? »To je vse izmišljeno. Je pa na primer res, da sem ga vprašal, če pozna mlade naprednjake. V družbi, kjer sem delal, sem imel možnost najemati osebe in zato sem se zanimal za mlade inteligentne ljudi z odprtimi idejami. Potem je Elitchev tudi dejal, da sva se pogovarjala o tehničnih zadevah, da sem ga povabil za neko publikacijo in mu postavil vprašanja v vohunske namene. Vse je res, razen v vohunske namene. Bil si povsem nedolžen pogovori med dvema inženjerskima, ki sta delala na istem področju. Pogovarjala sva se skratka o svojem delu.»

Mehanik skicira atomsko bombo

Druga priča obtožbe je bil David Greenglass, star 29 let, poročen, oče dveh otrok, po poklicu mehanik. Bil je kaplar pri pehoti in kasneje je napredoval v podnadrednika, leta 1944 pa so ga poslali v Los Alamos, kjer so v sklopu načrta Manhattan izdelovali atomsko bombo. Dejal je, da mu je žena Ruth decembra 1944 povedala, da je Julius Rosenberg dejal, da jaz delam pri atomski bombi in da je Julius dal informacije Sovjetski zvezi. Tudi David Greenglass je bil vpisan v zvezo mladih komunistov, za kar naj bi ga bila pogovorila sestra.

David Greenglass je izpovedal, da je odšel 1. januarja 1945 na dopust v New York in privolil, da bo svaku nabavil nekaj risb lecastih kalupov za eksploziv, ki so tvorili vzglavniki atomske bombe, ter kak ducat strani opisa. Kasneje je srečal neznanca (»Rube«), ki mu je postavil tehnična vprašanja, na katera ni znal odgovoriti. In Rosenberg je dal njemu in njegovemu bratu Ruth en krajše skatle od Jella, zelo priljubljena ameriškega želatinastega desertja, ki naj bi ga uporabila kot razpoznavni znak z osebo, ki vaju bo prišla obiskat. Greenglass se je vrnil v Los Alamos in čez nekaj mesecev se mu je pridružil tudi Ruth. Družina Greenglass je vžela v njem stanovanje v Albuquerque, nekaj deset kilometrov oddaljenem mestu od Los Alamosa.

Tretjega junija 1945, bila je nedelja —

obsojen na 14 let zapore. Britanski znanstvenik ni povedal imen dveh ameriškega agentov, ki sta ga zasliševala. Omejil se je le na zelo površen opis ameriškega agenta. Toda mreža, ki jo je nastavila FBI, se je kaj hitro zadržala. V Philadelphiji so 23. maja 1950 aretirali biokemika Harryja Golda, ki je takoj priznal, da je Fuchsov sokrivcec. Med 23. majem in 26. septembrom je FBI aretirala skupno devet sumljivih ljudi, med katerimi so bili David Greenglass, obo Rosenberg in Morton Sobell. Vrata sproščila, ki jih je izdalo pravosodno ministrstvo, je prepričala Američane, da je bila vohunska mreža, ki jo je organiziral Sovjetska zveza v ZDA, odkrita in razbita.

Najslavnejši vohunski proces v ZDA se je začel 6. marca 1951 v New Yorku. Obtoženi so bili Julius Rosenberg, Ethel Rosenberg in Morton Sobell. Harry Gold je bil že decembra obsojen na 30 let. Davida Greenglassa, poglavitno obremenilno pričo obtožbe, ki je bil že oktobra pred sodiščem priznal krivdo, je dan po obsodbi Rosenbergovih in Sobella isti sodnik obsodil na 15 let ječe.

Državni tožilec Irving Saypol, ki je začel razpravo, se je z naslednjimi besedami obrnil na poroto: »Z dokazi smo pokazali, da Rosenbergova in Sobell niso bili zvesti naši deželi, temveč komunizmu, komunizmu v ZDA in komunizmu na vsem svetu.« Obramba je najodločneje protestirala, trdeča, da ne gre za proces proti komunizmu, in roče poroto, naj ne naseda podobni obsodbi hysteriji.

Morton Sobell je stopil v dvorano, ne da bi bil vedel za podrobnosti obtožbe, razen v splošnem, da je obtožen vohunstva. Državni pravobranilec Saypol pa je kaj hitro stvar pojasnil, ko je poklical pričo Maxa Elitcheja, elektrotehniškega inženirja. Sobellovega kolega z univerze, tovariša pri delu in sosedu. Elitchej je pričal, da je Sobell pripadal isti komunistični skupini v Washingtonu kot on, ko sta skupaj delala v oboroževalnem uradu mornarice. Sobell je potrdil, da je bil res vpisan v mladinsko komunistično gibanje, toda nikoli ne v partijo. Elitchej je dodal, da je od Juliusa Rosenbergovega, ki mu je predlagal sodelovanje pri vohunski dejavnosti, izvedel, da je tudi Sobell vpleten. Elitchej je tudi dejal, da ga je Morton Sobell nekajkrat vprašal, če pozna mlade naprednjake, ki bi bili pripravljeni sodelovati v vohunjenju.

Pričevanje Maxa Elitcheja

Ključna epizoda, ki jo je navedel Elitchej, pa se je nanašala na poletje 1948. Njegov sestra je prišla Elitcheju iz Washingtona v New York in dejal Sobella, da sta mu sledila seden ali dva avtomobila FBI (»Elitchej se je bal FBI, ker je mornarici prikrikl svojo komunistično preteklost in bi ga bili zato lahko obsodili na pet let zaradi lažne izpovedi). Sobell mu je razdražen dejal, da ima v hiši informacije, ki so preveč dragocene, da bi jih uničil, in preveč nevarne za širšobroto ter ga povabil, naj se z njim odpelje k Juliusu Rosenbergu, ki mu bo izročil gradivo, za katerega je Ethel izpovedal, da je bila kaseta 35-milimetrskega filma, za katerega je bil vohun.

Kaj Sobell danes pravi o Elitchejevih obtožbah?

«Elitchejevo pričevanje je migneno in dvoumno. Niti enega stavka ni, ki bi se glasilo: Morton Sobell je storil to in to. Rekli bi, da je bilo 99 odstotkov tistega, kar je povedal, resnica, en odstotek pa izmišljen. Toda ta en odstotek je spremenil v laž tudi drugih 99 odstotkov, ki mi sami po sebi ne bi škodovali.»

Kaj pa epizoda s kaseto filma. Te si menda ni mogel vse izmisлити? »To je vse izmišljeno. Je pa na primer res, da sem ga vprašal, če pozna mlade naprednjake. V družbi, kjer sem delal, sem imel možnost najemati osebe in zato sem se zanimal za mlade inteligentne ljudi z odprtimi idejami. Potem je Elitchev tudi dejal, da sva se pogovarjala o tehničnih zadevah, da sem ga povabil za neko publikacijo in mu postavil vprašanja v vohunske namene. Vse je res, razen v vohunske namene. Bil si povsem nedolžen pogovori med dvema inženjerskima, ki sta delala na istem področju. Pogovarjala sva se skratka o svojem delu.»

Mehanik skicira atomsko bombo

Druga priča obtožbe je bil David Greenglass, star 29 let, poročen, oče dveh otrok, po poklicu mehanik. Bil je kaplar pri pehoti in kasneje je napredoval v podnadrednika, leta 1944 pa so ga poslali v Los Alamos, kjer so v sklopu načrta Manhattan izdelovali atomsko bombo. Dejal je, da mu je žena Ruth decembra 1944 povedala, da je Julius Rosenberg dejal, da jaz delam pri atomski bombi in da je Julius dal informacije Sovjetski zvezi. Tudi David Greenglass je bil vpisan v zvezo mladih komunistov, za kar naj bi ga bila pogovorila sestra.

David Greenglass je izpovedal, da je odšel 1. januarja 1945 na dopust v New York in privolil, da bo svaku nabavil nekaj risb lecastih kalupov za eksploziv, ki so tvorili vzglavniki atomske bombe, ter kak ducat strani opisa. Kasneje je srečal neznanca (»Rube«), ki mu je postavil tehnična vprašanja, na katera ni znal odgovoriti. In Rosenberg je dal njemu in njegovemu bratu Ruth en krajše skatle od Jella, zelo priljubljena ameriškega želatinastega desertja, ki naj bi ga uporabila kot razpoznavni znak z osebo, ki vaju bo prišla obiskat. Greenglass se je vrnil v Los Alamos in čez nekaj mesecev se mu je pridružil tudi Ruth. Družina Greenglass je vžela v njem stanovanje v Albuquerque, nekaj deset kilometrov oddaljenem mestu od Los Alamosa.

Tretjega junija 1945, bila je nedelja —

je nadaljeval Greenglass — je na vrata naše hiše potikal možki in dejal: »Pošljite me Juliusu in pokazal drugi krajec rastrene škatle od Jella. David je možak, ki je bil Harry Gold, izročil se nekaj edite lecastih kalupov. V zameno je dobil 500 dolarjev. Naslednjega dne jih je Ruth 400 naložila v banko. David Greenglass je nadalje pričal, da je septembra 1945 znova odšel na dopust v New York in izročil Juliusu Rosenbergu še eno skico, ki jo je prav tako sam napravil na podlagi »pogovorov, ki jih je ujel v Los Alamosu, in je predstavljala celotno atomsko bombo, ter obrazložila načelo simpozije bombe iz Nagasaki. Točilstvo je predložilo več risb, ki jih je bil skiciral Greenglass po aretaciji.

O lecastih kalupih je pričal Walter Koski, fizikalni kemik, ki je delal v Los Alamosu. Dejal je, da je bil David Greenglass navaden mehanik in da so bile risbe »okorne«, so pa »dovolj zgornje osvetljevale važno načelo«. O skici bombe je pričal major John Derry, diplomiran inženir elektrotehnike, bivši zvezni oficir generala Leslieja Groveja, vojaškega komandanta načrta Manhattan v Los Alamosu. Državni tožilec pa je vprašal, če risba sbistveno in točno kaže operativno načelo bombe iz leta 1945. Derry je odgovoril pritrdilno in dodal: »To je bomba, ki smo jo odvrli na Nagasaki, podobna ji je.«

Skrivnostna risba

»Poglejmo, kaj je bila dejanska ta risba.« pravi zdaj Morton Sobell. »Ali je bila kopija risbe, za katero pravi Greenglass, da jo je bil izročil Juliusu Rosenbergu? Ne. Bila je risba, ki jo je izdelal Greenglass po svoji aretaciji, torej narejen dokaz. Greenglassa so aretirali. Po aretaciji napravi risbo in pravi: Dal sem jo Rosenbergu, atomska bomba je. Prav smešno! Kakor če bi na primer jaz narisal cilindar in postavil vanj še en manjši cilindar pa dejal, da je prvi polnjen s kisikom, drugi pa s kerosenom. Potem pa pokazal še drugi znak, ki bi ga imenoval motor, in dejal, da je to skrivnostna raketa. Le kdo bi me jemal resno?«

»Z odvetniki smo mislili,« nadaljuje Sobell, »da je nekdo, ki se na to stvari spozna, naredil risbo za Greenglassa. Nismo mogli misliti, da so tako slepo razglasili za atomsko bombo. Leta in leta smo skušali doseči, da bi sodišče razpisalo razpravo o tem argumentu tako, da bi bila risba naslednja objavljena (imeli so jo za »skrivnost«) in bi lahko poklicali kot priče nekatere znanstvenike. Ob našem zadnjem poskusu, pred skoro tremi leti, se je poskušalo tožilstvo znova upirati z znanim argumentom o tajnosti. Toda neki kronist New York Timesa je tožila postavil na laž. Telefoniiral je komisiji za atomsko energijo in izvedel, da Greenglassove risbe nimajo več za »skrivnost«. Tedaj je vlada morala popustiti in risbo objaviti.

Razprava, ki jo je zahteval Sobellov odvetnik, je bila poleti 1966. Kot izvedenica sta nastopila dva znanstvenika načrta Manhattan, Henry Linschitz in Philip Morrison, ki je bil odgovoren za izdelavo bombe, katere je eksplodirala v Alamogordu (prvi poskus) in tistih, ki so jih vrgli na Japonsko. Linschitz je izjavil, da dejal risba zelo zmedeno, dvoumno in povsem nepopolno podoba bombe s plutonijem iz leta 1945. V zelo posplošenem smislu je res, da so bile eksplozivne sleče uporabljene za implozijo srednjega jedra, ki je vsebovalo delo plutonija in berilija, ker je bil ves sistem razporejen v sferični simetriji. Nemočno pa je v bistvenih podrobnostih in ne vsebuje poglavitnih informacij s poljskimi glede sprostitve veržne reakcije.

Morrison pa je izjavil, da je to prava osnovna risba, karikaturna bomba. »Če o imel major Derry res priloženo večkrat videti izdelovanje bombe, kakor je dejal na procesu, bi bil moral priti do sklepa, da ji ni prav nič podobna.« je dodal Morrison in nadaljeval: »Njegovo pričevanje dokazuje, da se na nevtrone in berilij ni prav nič spoznal.« Nobelovec, fizik Harold Hurey, tudi na bivši član načrta Manhattan, je izjavil, da se povsem strinja s pričevanji Morriona in Linschitza.

„Rusko darilo“

V nadaljevanju svojega pričevanja je David Greenglass pripovedoval, da se je kasneje, ko so ga odpustili iz vojaške službe, vrnil v New York in nekaj časa delal v Rosenbergovi delavnici. Dejal je, da mu je po aretaciji Klaus Fuchsa svak ukazal, naj pobegne čez Mehiko in naj si preskrbi fotografije za potni list; dal mu je tudi 5000 dolarjev v dveh obrokih. Greenglass ni odpotoval in so ga aretirali. Njegovo priznanje je privedlo do aretacije Rosenbergovih. Ruth Greenglass je potrdila možovo izpoved in se posebej ustavila na neki podrobnosti, na posebni misti, ki jo je vsak uporabljal za mikrografiranje in je bila, kot je dejala — »rusko darilo«.

Harry Gold, ki so ga pripeljali iz zapora, je pričal o svojih srečanjih s Klausom Fuchsom. Pripovedoval je tudi, da je 3. junija 1945, potem ko mu je ruski vicekonzul Jakovlev izročil drugi krajec škatle od

MORTON SOBELL NA PROSTOSTI V New Yorku sta ga iz ječe spremlja policajca; zraven njega je žena Helen

Ugrabitev v Mehiki

Sledila so druga, manjša pričevanja. Vaznejših je bilo le osem in so se nanašala na Sobellovo potovanje v Mehiko. Sobell je odpotoval iz New Yorka nekaj dni po aretaciji Greenglassa in ga je FBI aretiriral v Laredu potem, ko ga je mehiška policija izgnala.

Ni bil izgon, temveč ugrabitev,« pripoveduje zdaj Morton Sobell. »Nekoga večera so prišli k meni v Mexico City trije tipi z naperjenimi revolverji in me obtoževali, da sem Johnnie Jones, ki je zagrešil tatvino v Acapulcu. Dejal sem, da se ne pišem tako, da nisem bil nikoli v Acapulcu in da želim poklicati ameriško veleposlanstvo. Vlekli so me dol po stopnicah, me strpali v taksi in me prepeljali. Žena in otroci so mi sledili v drugem taksiju.»

Po raznih peripetijah so Mortona Sobella pripeljali na mejo, kjer so ga izročili FBI. »Mislim, da je tiste mehiške policije podkupila FBI.« pravi gospa Helen Sobell. »Na meji, sem slišala mehiškega vojnega agenta, ki je dejal drugič: Zal mi je bilo tako ravnanje, da ni »do drugič«. V hotelu v Laredu me je obiskal agent FBI in mi dejal na, sodelujem. Ne morete si misliti gospe, koliko stvari se boste spomnili, če boste delali z nami.»

»Mehiške« priče so na procesu izpovedale, da je Sobell v Mehiki ugrabljen razna izmišljena imena. Za obtožbo je bil to še en dokaz, da je Sobell pobegnul in je torej kriv.

Atomski vohun

Sobellu pa je rekel: »Niti trenutek ne dvoumno, da ste zapleteni v vohunsko dejavnost, vendar dokazi ne kažejo nobene dejavnosti, ki bi bila v zvezi z načrtom atomske bombe.«

Sedaj Sobell pojasnjuje: »Zelo radi bi me bili obsodili na smrt, toda niso mogli. Zadovoljili so se s 30 leti. Nikakor bi mi ne bili mogli dati nižje kazni, ker bi mi težko obrazložili ljudem potem, ko so me po časopisih razglasili za atomskega vohuna.«

Priznivo sodišče je 25. februarja 1952 potrdilo kazni, čeprav je za Sobella eden od treh sodnikov izrazil nasprotno mnenje in trdil, da bi imel pravico do obnove procesa. Dne 13. oktobra 1952 je tudi vrhovno sodišče ZDA, z enim samim glasom proti, zavrnilo pritožbo obrambe. Predsednik Dwight Eisenhower je 11. februarja 1953 odobril splošno Rosenbergovih za pomilostitev z motirajo, da nje njun zločin premissijena izdaja celotne nacije in bi lahko povzročila smrt mnogih, mnogih tisočev nedolžnih ljudi.

Setega junija 1953, 12 dni pred datumom, določenim za justifikacijo, so odvetniki Rosenbergovih predložili sodniku Kaufmanu nove dokaze, da bi dokazali, da sta Greenglassova lagala: našli so mizo Rosenbergovih, bila je čisto navadna miza, ki jo je neka veleblagovnica pred leti prodala za 21 dolarjev, kakor je bil izpovedal Julius Rosenberg; brat Davida Greenglassa je pod prisego izjavil, da je vedel, da je brat David ukradel uran v Los Alamosu in ga potem odvrnil v reko v New Yorku, kakor je bil omenil tudi Julius Rosenberg. Pritožba je prišla prav do vrhovnega sodišča, ki jo je zavrnilo s petimi glasovi proti štirim. Vrhovni sodišče je nato opodilno 19. junija s šestimi glasovi proti trem zavrnilo še eno, zadnjo pritožbo.

Dne 19. junija zjutraj sta Rosenbergova izdala pismeno izjavo: »Pravosodni minister nama je večkrat predlagal, da bi bili vladno življenjski rešeni, če bi sodelovala v vlado... Nisva pripravljena, da bi naju izkoristili za pranje umazanega medja krivične in barbarske rasizma... Našino spoštovanje resnice, človeške vesti in dostojanstva ni naprodaj.« Julius Rosenberg je umrl na električnem stolu ob 20.06. Ethel Rosenberg pa ob 20.16. Tisto noč so po vsem svetu ljudje bedeli v znak protesta in demonstrirali v sprevedih. Tri dni kasneje je sodnik vrhovnega sodišča Felix Frankfurter razložil, zakaj je glasoval proti justifikaciji Rosenbergovih: »Zanimati svoje mnenje o zadevi, ki se rše dve črveljskih življenj polem, ki je zastor je padel, bi se lahko zdelo zgolj patetično. Toda tudi zgodovina terjaja svoje.«

Odkritja dveh pisateljev

Isto prepričanje je spodbudilo ameriška pisateljica Walterja in Miriam Schneir, da sta se odločila proces Rosenberg-Sobell obnoviti v knjigi »Vabilo k preiskavi«, ki je izšla leta 1965. Avtorja trdita, da so imele priče obtožbe vse razloge za lažno pričanje: Max Elitchej, ker je prikrikl svojo prejšnjo pripadnost komunističnemu mladinskega gibanju, Greenglassova sta bila kompromitirana zaradi kraje urana. Harry Gold pa je bil patološki tip, masohist, tako pišeta.

Nekaj besed, ki jih je izrekel na procesu, na katerem je bil obsojen na 30 let ječe: Hočem vedno predstaviti avtoritativnost in podlost svojega zločina... Moram biti najstrožje kaznovan za tako hudo strahotno stvar, ki sem jih zagrešil... Z moje strani ne bo tretjajohi prosej za pomilostitev. Način, kako se koski ogromne mozaika, katerega del sem bil, veličastno združujejo, je prispeval mojemu življenju fantastično veselje in občutek popolnega zadovoljstva.« Pred tem je sprejel branila, samo pod pogojem, da mu ne bo brani izdajati se krivega in sodnik ga je moral pozvati k redu, ker je svojo krivdo počel priznavati, se preden je bila prebrana cela obtožnica.

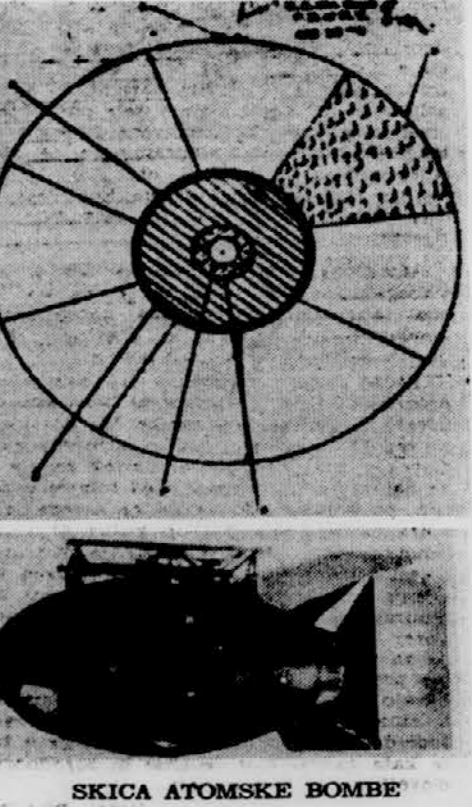
Ko prehajata od psihologije k dejstvu, zakonca Schneir odkrivata dejstvo, ki bi bilo lahko pomembno: v času, ko je potekal, med aretacijo Harryja Golda in Davida Greenglassa, se je Gold na dolgo pogovarjal s svojimi branilci o tem, kako ga je zasliševal FBI. Te pogovore so prenesli na trak. V teh posnetih pogovorih, za katere so do objave knjige ni vedelo, govori Harry Gold o Klausu Fuchsu in industrijski špijonaži, nikoli pa ne omenja Davida Greenglassa, ne srečanja v Albuquerqueju, niti kraje škatle od Jella niti gesla »Pošljite me Julius.«

Možno je, da je objubil FBI, da o tem ne bo govoril, ali pa je prikrikl del resnice. Možnost pa je tudi, kot domnevata Schneirjeva, da je bila zgloba o Albuquerqueju »špijonaža« kasneje. Proučila sta Goldov prijavni list v hotelu Hilton. Ugotovila sta, da je v enem katu s persom datum 3. junija, v drugem pa pečat 4. junija. (Gold je izjavil, da se je prijavil v hotelu 3. junija zjutraj in odšel še istega popoldneva, potem ko je obiskal Greenglassove.) Obrnila sta se na Elisabeth McCarthy, odvetnico in slavno grafolingvistko iz Massachusettsa. Izjavila je, da se ji zdaj prijavni list drugačen od tistih ki so jih leta 1945 uporabili v hotelu Hilton (majhne razlike v tiskanih črkah in v podrobnosti klišev) in tudi inicialke uradnice so zelo verjetno ponarejene. Vendar pa je imela grafologinja v rokah le fotografijo. Če bi hotela priti do točne ugotovitve, bi potrebovala original, na katerem bi lahko ugotovila tudi starost uporabljenega črnila. Toda original je bil uničen, ali pa je v arhivih FBI.

Ob tem Schneirjeva ugotavlja prived: da tega prijavnega lista ne bi bili smeli sprejeti kot dokaz, ker iz njega ni bilo »sno razvidno, ali je bil Gold v Albuquerqueju 3. ali 4. junija; drugič: povsem možno je, da je bil ponarejen precej let po letu 1945. Zakaj naj bi bil ponarejen? Zelo enostavno, pravi Schneirova: Goldova prisotnost tistega dne v Albuquerqueju (dan predno je Ruth Greenglass deponirala v banki 400 dolarjev) je bila potrebna, da bi s pomočjo Golda povežala Davida Greenglassa in Rosenbergova s sovjetskimi vicekonzulom.

Druga izjava Elizabeth McCarthy o Goldovem prijavnem listu je v arhivu odvetnika Marshalla Perlina, ki je že pred leti prevzel nase obrambo Mortona Sobella. Perlina se je pripravil boriti, če bi prišlo do obnove procesa Rosenberg-Sobell. Toda ali se bo?

»Odvisno je od mojega klienta. Komaj je prišel iz zapora in ne vem kako se bo odločil. Poleg tega pa tudi ni rečeno, da bi boj uspel. T-150 smo jih izgubili v milijardnih letih. Zadeva Rosenberg sodil v isto kategorijo kot zadeva Sacco in Vanzetti. Možnost za rehabilitacijo Rosenbergovih in Sobella je odvisna od političnega ozračja, ki bo v prihodnjih letih v tej državi.« Tako pravi Perlina.

SKICA ATOMSKE BOMBE

Citološke preiskave

Vedeti pravočasno — in ozdraviti

Pomen in organizacija boja proti raku

Kadar je diagnoza — rak... Se od tedaj, ko je pomenila skoraj vedno neogibno smrt, se zajedla v ljudi globoka bojazan pred njo...

Imamo zagotovilo in dokaze o povsem uspešnem zdravljenju, o tako rekoč stodontni ozdravitvi, če pri bolniku odkrijejo bolezen kar najbolj zgodaj, na samem začetku...

Zajeti s preiskavami na ta način vse prebivalstvo, kajti v krajih ali ordinacijah, kjer nimajo laboratorija, ni težko dobiti izvide tako, da pošlje zdravnik bris na preiskavo v bližnji laboratorij...

Mimo citoloških preiskav je prednost boja proti raku v ginekologiji še v tem, da dopolnjuje diagnostiko kolposkopija, to je pregled s pomočjo drobnogleda pri pacientki...

V samem pogovoru je videti, da idealen uspeh, ki naj bi ga pri zgodnjem odkrivanju raka nudila citologija, niti ni tako težko dosegljiv. Tudi izkušnje iz nekaterih drugih držav bi govorile temu v prid.

uspeh, ki naj bi ga pri zgodnjem odkrivanju raka nudila citologija, niti ni tako težko dosegljiv. Tudi izkušnje iz nekaterih drugih držav bi govorile temu v prid.

Pri nas v naši republiki, smo prvo težavo tudi že preodolili, imamo že precej zdravnikov in laboratorijev in tudi številke pregledov se pno še znatno povečuje. Vendar bi dočelo sistematičnost dela še prej in lažje doseglji, če bi dejavnost razširili tudi zunaj ginekoloških ustanov, predvsem na splošne ambulante.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

V Bosni in Hercegovini, kjer morajo računati s dokaj značilnim območjem, so se odločili za tako organizacijo dejavnosti, ki bi jim praktično prinesla kar največjo uporabnost, se pravi, da podobno kot v Sloveniji stremijo za zajetjem čim širšega kroga žensk na redne preglede.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Še vizija

Predor ČSSR — Jadran

V picilih dveh urah bi prišli z morja v osrčje Evrope

Želja, da si s dostopom na morje odprejo okno ali pa tudi kar vrata v svet, je že pred leti spodbudila česke strokovnjake, zlasti dr. Karla Záběka, da so začeli preučevati razne možnosti najugodnejše povezave z morjem.

Seveda čehi niso mogli niti pomisliti, da bi do svoje dežele speljali od morskih obal prekop ali da bi napravili reke tako plavne, da bi se lahko po rečnih tokovih povezali z morjem. Zato so se ogreli za predor, ki bi jih pod zemljo po najkrajši poti povezal z najbližjo morsko obalo.

Predor, ki so si ga zamislili češki strokovnjaki, bi se od najjužnejše točke v zahodnem delu ČSSR, ki leži blizu Českých Budějovic, usmeril pod zemljo premočno do Jadrana. Seveda bi bila smer predora takšna, da bi dosegel zvezo z morjem na čim bolj severni točki jadranske obale, torej nekje med Koprno in Trstom.

Narči, pravzaprav idejne skice, ki so jih pripravili strokovnjaki, računajo, da bi bil predor dolg blizu 350 kilometrov. Rekli smo že, da bi bil skoraj popolnoma premočen, tako da gre praktično kar za zračni predor, ki bi vozil skozi predor, samo dvakrat zagledal bel dan — prvič nekje v bližini Donave, drugič pa na jugu Avstrije ob Karavankah, verjetno nekje blizu Celovca.

Kakšne piznosti bi imel tak predor, v katerem bi lahko vlaki vozili najmanj s hitrostjo 150 do 200 km na uro? Predvsem

je tu velika prednost popolna neodvisnost od vseh vremenskih nevednosti. V vseh letnih časih — pozimi, jeseni, spomladi in tudi poleti — so železnice in ceste izpostavljene najrazličnejšim motnjam in vplivom. V predoru ne bi poznali ne megle, ne snega, niti dežja, poledice, plazov, vetra in drugih ured. Potem ne smemo pozabiti, da so med ČSSR in Jadranskim morjem precejšnje naravne ovire — Alpe, Karavanke in srednje visoko gorovje na českoslovaško-avstrijski meji.

Čprav zdaj gledam sam po sebi ni kdove kakšno drago, še slabši finančni položaj v zadnjih letih žal vplival na to, da se je številni pregledov skrajšalo. Če pogledamo samo statistiko citoloških pregledov, narejenih za 5 ginekoloških ordinacij na ljub-

ljanski polikliniki, vidimo, da jih je bilo leta 1966 26.000, leta 1967 pa je še 17.000. Zlasti sistem obradovanja s pomočjo pavšala je kriv, da iščejo približne na tako neustrezen način, ki se finančno spremeni v izgubo v trenutku, ko je rak prekasno odkrit in terja ogromne stroške za zdravljenje.

Citologi zahtevajo, da njihova dejavnost ne sodi v preventivo. Ne bi se tu pogajali za izraz, če ne gre za posledice, namreč, da se preventivo pri nas vse prehitro lahko omeji in da ponavadi zanjo zmanjka denarja, ker jo odpravimo od skladov socialne zavarovanja in največkrat zmanjšamo plačnika. Če kje, bi sistem plačevanja po storitvah tu prinesel korist, ugodno pa bi tudi bilo, da bi se isgnili notranji transakcijski, posebej npr. plačevanju in se usmerili za direktno plačevanje take storitve tisti enoti, ki jo opravi. S tem bi se tudi najlažje isgnili v zdravstvo zaradi nehalnega teženja, kje skrajšati dejavnost, kje privarčevati majhen denar, ki se obrne kasneje v veliko izgubo.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

V Bosni in Hercegovini, kjer morajo računati s dokaj značilnim območjem, so se odločili za tako organizacijo dejavnosti, ki bi jim praktično prinesla kar največjo uporabnost, se pravi, da podobno kot v Sloveniji stremijo za zajetjem čim širšega kroga žensk na redne preglede.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

Do podobnih dognanj prihajajo tudi v drugih naših republikah, kjer ponekod bolj, drugod manj uspešno prilagajajo zdravstveno organizacijo novosti, ki jo prinaša taka znanost, kot je npr. citologija.

KNJIŽNE NOVOSTI CANKARJEVE ZALOŽBE

GLEDALIŠKE KRITIKE

V knjigi je avtor sbral gledališke kritike, ki so mu nastajale ob spremljanju gledaliških predstav zvečne v naši osrednji gledališki hiši — v ljubljanski Drami, in to od 1961. do 1968. leta (le ena kritika je starejša). Razen ocen predstav ljubljanske Dramine je v knjigi še nekaj ocen uprizoritev drugih gledališč.

ŽIVLJENJE IN SMRT

Knjiga prinaša zvečne prozo leta 1944 v Dachau umrlega Iva Grahorja, in sicer tisto prozo, v kateri se je pisec kot literarni ustvarjalec najpristneje izrazil. Razen tega je v knjigi objavljena še njegova komedija Antikrist, kakor tudi izbor njegovih člankov in esejev, ki so še zmeraj vzmernirjivo aktualni.

IVAN CANKAR IN SLOVENSKA POLITIKA 1918

Obsežno delo dr. Kermavnerja je nadvse pomemben prispevek k slovenski znanstveni misli ter našemu sedanjemu pogledu na dogajanja in idejne tokove pred petdesetimi leti, tako usodni za naš narod.

PESMI - PODOBE IZ SANJ

V popularni miniaturni zbirki, ki jo že vrsto let uspešno izdaja Cankarjeva založba in izhajajo v nji predvsem vrhunska dela slovenske književnosti, je za 50-letnico Cankarjeve smrti izšla knjižica, ki prinaša Cankarjeve pesmi in Podobe in sanj, torej njegovo mašteto liriko in krono.

SREČANJA Z GORAMI

Knjiga je pravzaprav cvetnik planinskih spisov izpod peresa dr. Mihe Potočnika, našega znanega alpinista in sedanjega predsednika PZS.

MLADOSTNIKOVO VEDENJE

To je že 15. zvezek popularne Knjižnice za starše. V njem naš znani pedagog dr. Peditšek odkriva staršem skrivne vzroke vedenja njihovih mladoletnikov. Šele ko jih bodo spoznali, bodo lahko svojemu mladoletniku dobri in smiselni svetovalci.

PROTESTIRAM

Starši gledajo mlade, vidijo: slabi dijaki, dolgočasnici, naveličanci, huligani, samomorilci... In strmijo: kako, odkod? Saj smo se borili za njihovo lepo prihodnost. Mladi gledajo svet lažnega blišča, togo, vase zaverovano in moralno topjo okolje: vi ste ustvarili ta svet, vi ste odgovorni zanj — pravijo, in protestirajo. Če še nimajo svojih izoblikovanih načel, hočejo vsaj šokirati, vznemiriti, spališči. Je med tema dvema svetovoma most, morda vsaj majava brv? Gotovo premišljujete o tem tudi vi. Preberite knjižico PROTESTIRAM, pomagala vam bo.

IZBRANI FILOZOFSKI SPISI

Knjiga prinaša v izboru dr. B. Majerja tekste in odlomke iz Sartrovih filozofskih del in nam bo tako omogočila, da se bomo spoznali tudi s Sartrovim sicerem. Delo je izšlo v obliki misel in besed. — Cena: kart. 34,00 N-din

MORNAR NA KONJU

Temperamentno opisano razbuzano življenje pisatelja Jacka Londona izpod peresa Irvinga Stoneja, znanega in popularnega pisca biografij znamenitih moških. — Cena: pl. 50,00 N-din.

HOTEL

To je moderno napisan roman z enim samim prizoriščem — s prizoriščem v hotelu, kjer se marsikaj zgodi v enem samem tednu. Po svoji naravi je roman mikaven prav za slehernega bralca: za ljubitelje napetega branja, kakor tudi za tiste, ki cenijo resno in psihološko poglobljeno pisanje. — Cena: pl. 44,00 N-din.

PREKLETI KRALJI

Z mojstrskim peresom šivahnice in plastično napisan zgodovinski roman o Franciji v času od Francoza proti zadnjim templarjem do začetka stoletne vojne med Anglijo in Proanco. Vse delo obsega 6 zvezkov. Zdal sta v eni knjigi izšla prva dva, in sicer: Zeleni kralj in Zlati kraljica. — Cena: pl. 54,00 N-din. (Sredi leta bo CZ izdala še nadaljevanje zanimive pripovedi: štiri romane v dveh knjigah.)

Knjige zahtevajo po vseh knjigarňah ali pa jih z izpolnjeno naročilnico naročite na naš naslov

CANKARJEVA ZALOŽBA Ljubljana, Kopitarjeva 2. NAROČILNICA. Pošljite mi (nam) naslednje knjige: Ime in priimek naročnika oz. nastov podjetja, ustanove... Ime in priimek naročnika oz. nastov podjetja, ustanove... Ime in priimek naročnika oz. nastov podjetja, ustanove...

Znanost in igra

Elektronski računalniki in šah

Brez natančnih navodil še ne gre

Vprašanje, ali lahko elektronski računalnik igra šah, se je pojavilo ob nastanku računalnikov in že od takrat močno privlači tako šahiste kot matematike. Burne razprave o tem med ljubitelji šaha imajo navadno le intuitivno ozadje, pri čemer se pojavljajo vsa mogoča mnenja. Od najbolj skeptičnih do tistih, ki pripisujejo računskim strojem čudežne lastnosti in zmožnosti nadnaravnega genija. To pa je daleč od resnice. Sodobni računalniki se odlikujejo po izredni hitrosti izvajanja operacij, delajo praktično brez napak in imajo obsežen spomin, v katerem lahko shranijo velike količine podatkov in vmesnih rezultatov. Stroj je torej res kos izredno obsežnim nalogam, v bistvu pa je le marljiv delavec, ki brez natančnih navodil ne bi nedisar zmoget. Na navodila mora človek posredovati stroju v njemu razumljivi obliki in morajo vsebovati razen podatkov tudi ves postopek za obdelavo teh podatkov oziroma matematični izračun.

Stroj obvlada le najosnovnejše aritmetične in logične operacije (npr. seštevanje, primerjanje dveh podatkov). Zato mora biti v navodilih računalniku, ki se imenujejo program, dano povelje za vsak poseben korak v procesu reševanja naloge. Pri programiranju mora biti določena vsa potrebna navodila, ki ga je I. 1950 predlagal ameriški matematik Shannon. Po tej metodi naj bi stroj do globine določene kroga števila potez (odvisno od velikosti stroja) pregledal vse možne variante. Končni poziciji vsake variante bi izračunal vrednost neke ocenitvene funkcije. Ta funkcija bi bila matematično formalizirana in bi upoštevala matematične in posamične karakteristike nastalega položaja. Računalnik bi po tem izbral potezo, ki bi privedla k poziciji

Pri tem novem opisu se lahko običajna predstava o šahu povsem zabrisa, ostanje pa bistvene lastnosti igre, ki se kažejo npr. v tem, da tip skupine podatkov z določeno velikostjo karakteristika ustrezajo matematični algoritmi (računski postopek), po katerem bi bilo mogoče za vsako pozicijo na matematičen način določiti najboljši potezo. Sovjetski matematik Krinickij je že opisal postopek (ki je sicer znan iz teorije iger), po katerem bi stroj igral šah popolnoma točno. V načelu je ta način uresničljiv, praktično pa ne. Računalnik bi moral imeti namreč stalno spravljeno v spominu kartoteko skoraj vseh možnih šahovskih pozicij, za kar bi bil potreben stroj nedosegljivih kapacitet. Vsi do zdaj napisani programi slonijo na principu, ki ga je I. 1950 predlagal ameriški matematik Shannon. Po tej metodi naj bi stroj do globine določene kroga števila potez (odvisno od velikosti stroja) pregledal vse možne variante. Končni poziciji vsake variante bi izračunal vrednost neke ocenitvene funkcije. Ta funkcija bi bila matematično formalizirana in bi upoštevala matematične in posamične karakteristike nastalega položaja. Računalnik bi po tem izbral potezo, ki bi privedla k poziciji

na vrednost je bila v tej poziciji manj ugodna kot v variantah, ki nastanejo po 10. Dd3. Zato, da sta v kritični poziciji po 12. g3 hkrati napadena črna dama in konj, pa je stroj ostal seveda šah. Matematiški so pozneje napravili poskus tako, da so v programu podajali izračun variant do sedme polpoteze in je računalnik šele nato ocenil pozicijo s pomočjo ocenitvene funkcije. Po tako popravljenem programu se je stroj odločil za pravilno Dd5 10...Sc5, 11. Dd5 Sc5 12. f5 Sc5 13. h4 Sc5 14. h4g5: f6g5 15. Th7: Th8 16. Tg7: c6 17. Dd5 Tf5: 18. Tg5 Tf5 19. Df5: mat.

Moskovski program niti ne vzbuja tako slabega vtisa. Zanimivo pa je, da sta bila oba računalnika popolnoma neobojna v končnih in so zato po dogovoru igrali partije samo do štiridesete poteze.

Zadnji velik prispevek k izpopolnjevanju programa za šah je prispeval bivši svetovni prvak in inženir elektronske inštrumentarije, dolžina obravnave variant pa je gibljiva in vodi do logičnega konca variante. Če v tem se kaže racionalnost analize in sorodnost s človeškim načinom igranja.

na vrednost je bila v tej poziciji manj ugodna kot v variantah, ki nastanejo po 10. Dd3. Zato, da sta v kritični poziciji po 12. g3 hkrati napadena črna dama in konj, pa je stroj ostal seveda šah. Matematiški so pozneje napravili poskus tako, da so v programu podajali izračun variant do sedme polpoteze in je računalnik šele nato ocenil pozicijo s pomočjo ocenitvene funkcije. Po tako popravljenem programu se je stroj odločil za pravilno Dd5 10...Sc5, 11. Dd5 Sc5 12. f5 Sc5 13. h4 Sc5 14. h4g5: f6g5 15. Th7: Th8 16. Tg7: c6 17. Dd5 Tf5: 18. Tg5 Tf5 19. Df5: mat.

Moskovski program niti ne vzbuja tako slabega vtisa. Zanimivo pa je, da sta bila oba računalnika popolnoma neobojna v končnih in so zato po dogovoru igrali partije samo do štiridesete poteze. Zadnji velik prispevek k izpopolnjevanju programa za šah je prispeval bivši svetovni prvak in inženir elektronske inštrumentarije, dolžina obravnave variant pa je gibljiva in vodi do logičnega konca variante. Če v tem se kaže racionalnost analize in sorodnost s človeškim načinom igranja.

IVAN BRATKO

KULTURNI KOLEDAR

Gledališča

DRAMA SNG

Nedelja, 2. marca, ob 19.30: Abonma Prve reprize in izven. Vaclav Havel: **OBVESTILO**. Vstopnice so tudi v prodaji.

Ponedeljek, 3. marca, ob 19.30: Abonma S in izven. Vaclav Havel: **OBVESTILO**. Vstopnice so tudi v prodaji.

Torek, 4. marca, ob 19.30: Abonma G in izven. Vaclav Havel: **OBVESTILO**.

Sreda, 5. marca, ob 15.30: Abonma Dijski 2 popoldanski. Edward Albee: **KOČLIVO RAVNOVESJE**.

Sreda, 5. marca, ob 20.30: Abonma Tš 1. Edward Albee: **KOČLIVO RAVNOVESJE**.

Cetrtek, 6. marca, ob 15.30: Abonma Dijski 6 popoldanski. Jozef Javoršek: **MANEVRI** (komedija).

Cetrtek, 6. marca, ob 19.30: Abonma F in izven. Jozef Javoršek: **MANEVRI** (komedija). Vstopnice so tudi v prodaji.

Petek, 7. marca, ob 19.30: Abonma Peček večerni in izven. Vaclav Havel: **OBVESTILO**. Vstopnice so tudi v prodaji.

Sobota, 8. marca, ob 19.30: Izven abonmaja. Edward Albee: **KOČLIVO RAVNOVESJE**. Vstopnice bodo v prodaji od srede 5. marca dalje.

MALA DRAMA SNG (vhod iz Igriške ulice)

Sreda, 5. marca, ob 20. Izven abonmaja. Fernando Arrabal: **ARHITEKT IN ASIRSKI CESAR**. Vstopnice bodo v prodaji od ponedeljka 3. marca dalje. Mladini do 16 let neprimerno.

Sobota, 8. marca, ob 20. Izven abonmaja. Fernando Arrabal: **ARHITEKT IN ASIRSKI CESAR**. Vstopnice bodo v prodaji od cetrška 6. marca dalje. Mladini do 16 let neprimerno.

OPERA IN BALET SNG

Sobota, 1. marca, ob 19.30: Abonma red SOBOTA in izven. Prokofjev: **ROMEO IN JULIJA**. Vstopnice so tudi v prodaji.

Nedelja, 2. marca, ob 15.30: Abonma red Nedeljski popoldanski in izven. Gounod: **FAUST**. Vstopnice so tudi v prodaji.

Ponedeljek, 3. marca, ob 19.30: Izven abonmaja. Mozart: **FIGAROVA SVATBA**. Gostovanje celovške Opere. Vstopnice so že v prodaji.

Torek, 4. marca, ob 19.30: Abonma red B in izven. Baletni večer: B. Bartok: **CUDEZNI MANDARIN**, K. Fribec: **VIBRACIJE**, J. Francaix: **GOLI CESAR**. Vstopnice tudi v prodaji.

Sreda, 5. marca, ob 19.30: Abonma red U in izven. Górdano: **ANDRE CHENIER**. Vstopnice tudi v prodaji.

Cetrtek, 6. marca, ob 19.30: Abonma red A in izven. Baletni večer: B. Bartok: **CUDEZNI MANDARIN**, K. Fribec: **VIBRACIJE**, J. Francaix: **GOLI CESAR**. Vstopnice tudi v prodaji.

Petek, 7. marca, ob 15.30: Zaključena predstava za ZIC Jesenice. Gounod: **FAUST**. (Razprodano!)

Sobota, 8. marca, ob 19.30: Abonma red D in izven. Prokofjev: **ROMEO IN JULIJA**. Vstopnice tudi v prodaji.

Nedelja, 9. marca, ob 19.30: Izven abonmaja. Puccini: **MADAME BUTTERFLY**. Gostovanje japonske sopranistke ATZUKO AZUMA iz Tokia. Vstopnice bodo v prodaji od ponedeljka 3. marca ob 10.30 dalje.

V opernem repertoarju tega tedna posebni opozorila na dve zanimivi predstavi: ponedeljek, 3. marca ob 19.30 bo gostovala celovška Opera s svojimi najboljšimi predstavo letniške sezone, Mozartovo opero FIGAROVA SVATBA. V nedeljo, 9. marca ob 19.30 pa bo v Pucciniji MADAME BUTTERFLY gostovala japonska sopranistka ATZUKO AZUMA, ki je v Ljubljani s svojimi prejšnjimi gostovanji v Madama Butterfly ostala nepozabna interpretka vloge Co-Co-Sun. Vstopnice za gostovanje celovške Opere so že v prodaji, in še na voljo, za Madama Butterfly z gostom Atzuko Azuma pa bodo v prodaji od ponedeljka dalje.

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO

Sobota, 1. marca, ob 19.30: N. Simon, ZARES CUDEN PAR. (Komedija) Izven.

Nedelja, 2. marca, ob 10.30: Vaša matineja. ZKPO Ljubljana-Center. »Srečanje s Komornim zborom RTV«. (Vstopnice v prodaji).

Torek, 4. marca, ob 15.30: M. Mihelič, DAN ZENA. (Komedija). Abonma Torek popoldanski in izven. (Vstopnice tudi v prodaji).

Ob 19.30: N. Simon, ZARES CUDEN PAR. (Komedija). Abonma Mladinski I in izven. (Vstopnice tudi v prodaji).

Sreda, 5. marca, ob 19.30: R. Hochhuth, VOJAKI. (LONDONSKO MALO GLEDALIŠČE SVETA). Abonma ZSJ in izven. (Vstopnice tudi v prodaji).

Cetrtek, 6. marca, ob 19.30: M. Mihelič, DAN ZENA. (Komedija). Zaključena predstava za Slovenjale.

Petek, 7. marca, ob 19.30: M. Mihelič, DAN ZENA. (Komedija). Zaključena predstava za tovarno Saturnus.

Ob 19.30: M. Mihelič, DAN ZENA. (Komedija). Izven.

Nedelja, 9. marca, ob 10.30: VASA MATINEJA. ZKPO Ljubljana-Center.

Ob 15.30: M. Mihelič, DAN ZENA. (Komedija). Zaključena za tovarno Pletenica.

Ob 19.30: R. Hochhuth, VOJAKI. (LONDONSKO MALO GLEDALIŠČE SVETA).

Abonma Kolektivni G in izven. (Vstopnice tudi v prodaji).

Dreči bo na sporedu zadnja izvenabonmajska predstava izredno uspele komedije »ZARES CUDEN PAR«. Vstopnice so v prodaji, rezervacije po telefonu 21-660.

Za dan žena smo ustvarili v spored dve izvenabonmajske predstavi komedije Mire Miheličeve »DAN ZENA«. V petek 7. in v soboto 8. marca ob 19.30. Na ti dve izvenabonmajske predstavi posebej opozarjamo in obveščamo zainteresirane, da je pri predstavi na večer pred dnem žena tudi možnost skupinskega obiska. Informacije na telefon 21-660, vstopnice bodo v prodaji od srede dalje.

Mladinsko gledališče

Ponedeljek, 3. marca, ob 17. uri: Izbor poezije Francisa Prešerna in drugih klasičkov evropske romantike »V pesmih slava se bo igrala od narodov do narodov — Za gimnazijo »Moste«.

Sentjacobsko gledališče

Sobota, 1. marca, ob 20. Golar: **VDOVA ROSLINKA**, komedija z godbo in petjem. Red S in izven.

Nedelja, 2. marca, ob 16. Golar: **VDOVA ROSLINKA**, komedija z godbo in petjem. Popoldanska predstava. Izven.

Ob 19.30: Golar: **VDOVA ROSLINKA**, komedija z godbo in petjem. Večerna predstava. Izven.

Sobota, 8. marca, ob 20. Golar: **VDOVA ROSLINKA**, komedija z godbo in petjem. Izven.

Nedelja, 9. marca, ob 16. Gómer: **PEPELKA**, pravljica. Popoldanska predstava. Izven.

Ob 19.30: Golar: **VDOVA ROSLINKA**, komedija z godbo in petjem. Večerna predstava. Izven.

Malo gledališče LUTK MARIBOR

Nedelja, 2. marca 1969 ob 9.30: Nace Simončič **KLUJKEVE POČITNICE**. Abonma red KEKEC — Klub mladih Težno.

Sobota, 1. marca, ob 11.30 in 12.30: Tomasova, **LIZIKA**. Abonmajske gostovanje na osnovni šoli F. Rozmana v Sentvidu.

Sobota, 8. marca, ob 15. in 16.30: Tomasova, **LIZIKA**. Gostovanje v Borovnici (za abonma in izven).

Lutkovno gledališče Maribor

KUD »Jože Hermanek« gostuje 1. marca v Celju s predstavo Danila Vranca »Grand varieté« v kinu Dom. Lutkovne predstave bodo ob 9. 11 in 14.30.

Celje

SLOVENSKO LJUDSKO GLEDALIŠČE

Sobota, 1. marca, ob 15.30: Lebovič: **SREBRNE VEZI**. I. šolski abonma in izven.

Sobota, 1. marca, ob 19.30: Lebovič: **SREBRNE VEZI**. Izven abonmaja. Vstopnice v prodaji dan pred predstavo od 19.30 do 19.30 in na dan predstave dve ure pred pričetkom.

Nedelja, 2. marca, ob 10.30: Goodhart: **GENERACIJA**. Komedija. I. nedeljski mladinski abonma in izven.

Torek, 4. marca, ob 17.30: Lebovič: **SREBRNE VEZI**. 3. šolski abonma.

Sreda, 5. marca, ob 17.30: Goodhart: **GENERACIJA**. Komedija. Abonma za upokojene in izven.

Cetrtek, 6. marca, ob 19.30: Goodhart: **GENERACIJA**. Komedija. III. mladinski večerni abonma in izven.

Petek, 7. marca, ob 15.30: Goodhart: **GENERACIJA**. I. mladinski popoldanski abonma in izven.

Nedelja, 9. marca, ob 10.30: Lebovič: **SREBRNE VEZI**. II. nedeljski šolski abonma in izven.

Kranj

PRESENOVO GLEDALIŠČE

Nedelja, 2. marca, ob 10.30: Izven. URA PRAVLJIC — lutkovna predstava LIZIKA. Gostuje Lutkovno gledališče iz Dravca.

Ob 16. uri: IZVEN. I. Cankar: **HLAPCI**. Zadnja uprizoritev v Kranju.

Nedelja, 9. marca, ob 10. uri — Izven URA PRAVLJIC.

NOVA GORICA

GORISKO GLEDALIŠČE

V nedeljo, 2. marca 1969, ob 16. uri — C. Goldoni: **TAST PO SILI**, komedija v treh dejanjih — gostovanje v Sempasu.

V petek, 7. marca 1969, ob 20.15 — S. in B. Spewack: **NASI TRJEJE ANGELI**, komedija v treh dejanjih. Premiera za abonma red (P) in izven. Predprodaja vstopnic v Turist-biroju v Novi Gorici.

V soboto, 8. marca 1969, ob 20. uri — C. Goldoni: **TAST PO SILI**, komedija v treh dejanjih — zaključena predstava za TOMOS — v Kopru.

Lutkovni odri

ROČNE LUTKE

Resljeva c. 36

Sobota, 1. marca, ob 17. — M. Pavlik: **DVE POLNOČNI ZGODBI** — izven.

Nedelja, 2. marca, ob 17. — J. Grabowski: **VOLK IN KOZLIČKI** — izven.

Torek, 4. marca, ob 16. — J. Grabowski: **VOLK IN KOZLIČKI** — zaklj. za Osnovno šolo »Boris Kidrič«.

Sobota, 8. marca, ob 17. — M. C. Machado: **MALI STRAH BAV-BAV** — izven.

Nedelja, 9. marca, ob 17. — E. Radzewska — M. Belina: **MALA DETEKTIVSKA ZGODBA** — izven.

MARIONETE

Levstikov trg 2

Nedelja, 2. marca, ob 11. uri — J. Penzov, N. Simončič: **ZLATA RIBICA** — izven. — Ob 15. — J. Malik **ZOGICA MABOGICA** — izven.

Cetrtek, 6. marca, ob 17. — J. Malik: ZOGICA MABOGICA — izven.

Nedelja, 9. marca, ob 11. — N. Kuret: **OSTRZEK** — izven. — Ob 15. — N. Kuret: **OSTRZEK** — izven.

LUTKOVNO GLEDALIŠČE DRAVLJE

Sobota, 1. marca, ob 12.30: Tomasova, LIZIKA. Abonmajske gostovanje v Dutovljah.

Ob 15.30: Tomasova, LIZIKA. Abonmajske gostovanje v Prestranku.

Nedelja, 2. marca, ob 10.30: Tomasova, LIZIKA. Gostovanje v Prešernovem gledališču v Kranju.

Sreda, 5. marca, ob 14.15: Tomasova, LIZIKA. Abonmajske gostovanje v Senni.

Ob 16.15: Tomasova, LIZIKA. Abonmajske gostovanje v Brešanici.

Petek, 7. marca, ob 11.30 in 12.30: Tomasova, LIZIKA. Abonmajske gostovanje na osnovni šoli F. Rozmana v Sentvidu.

Sobota, 8. marca, ob 15. in 16.30: Tomasova, LIZIKA. Gostovanje v Borovnici (za abonma in izven).

Lutkovno gledališče Maribor

KUD »Jože Hermanek« gostuje 1. marca v Celju s predstavo Danila Vranca »Grand varieté« v kinu Dom. Lutkovne predstave bodo ob 9. 11 in 14.30.

Malo gledališče LUTK MARIBOR

Nedelja, 2. marca 1969 ob 9.30: Nace Simončič **KLUJKEVE POČITNICE**. Abonma red KEKEC — Klub mladih Težno.

Sobota, 1. marca, ob 11.30 in 12.30: Tomasova, **LIZIKA**. Abonmajske gostovanje na osnovni šoli F. Rozmana v Sentvidu.

Sobota, 8. marca, ob 15. in 16.30: Tomasova, **LIZIKA**. Gostovanje v Borovnici (za abonma in izven).

Lutkovno gledališče Maribor

KUD »Jože Hermanek« gostuje 1. marca v Celju s predstavo Danila Vranca »Grand varieté« v kinu Dom. Lutkovne predstave bodo ob 9. 11 in 14.30.

Malo gledališče LUTK MARIBOR

Nedelja, 2. marca 1969 ob 9.30: Nace Simončič **KLUJKEVE POČITNICE**. Abonma red KEKEC — Klub mladih Težno.

Sobota, 1. marca, ob 11.30 in 12.30: Tomasova, **LIZIKA**. Abonmajske gostovanje na osnovni šoli F. Rozmana v Sentvidu.

Sobota, 8. marca, ob 15. in 16.30: Tomasova, **LIZIKA**. Gostovanje v Borovnici (za abonma in izven).

Lutkovno gledališče Maribor

KUD »Jože Hermanek« gostuje 1. marca v Celju s predstavo Danila Vranca »Grand varieté« v kinu Dom. Lutkovne predstave bodo ob 9. 11 in 14.30.

Koncerti

SLOVENSKA FILHARMONIJA priredi v ponedeljek 3. marca ob 17. uri koncert za mladino Ekonomske srednje šole. Na sporedu bodo naslednje skladbe: Sibelius — Finska, Bizet — Arležanka, Gershwin Rapsodi in Blue, Dirigiral bo MARKO MUNIH, solist pa bo ACI BERTONCELJ.

V SREDO, 5. marca ob 15. uri pa bo v Slovenski filharmoniji pod vodstvom mladega dirigenta JOZETA FURŠTA koncert simfonjskega orkestra Slovenske filharmonije za dijake osnovne šole iz Crnomlja. Na sporedu: Smetana — »Lz českých logov in gajev« in »Vltava« iz »Moje domovine« ter Grieg — koncert za klavir in orkester s solistko DUBRAVKO TOMŠIČ-SREBOTNJAK.

SLOVENSKA FILHARMONIJA obvešča cenjene abonente rumenega abonmaja, da je dirigent MILAN HORVAT zaradi drugih obveznosti prosil za prestavitve koncerta, ki bi ga moral dirigirati z našim orkestrom dne 3. marca. Koncert bo izveden 24. marca.

LJUBLJANSKI PIHALNI TRIO, ki ga sestavljajo flavtist Fedja Rupel, klarinetist Igor Karlin in fagotist Vladimir Černe, se bo predstavil na ponovnem samostojnem recitalu v petek, 7. marca, ob 20.15 v veliki dvorani Slovenske filharmonije. Na koncertu bo sodeloval tudi hornist Jozef Falout. Spored bo obsegal naslednja dela: Haydnov Londonski trio št. 1, Rossinijev Kvartet št. 1, Brerov Trio, Ramoševo skladbo »Prolog, Dialog, Epilog«, Fortnerjevo Serenado in Osterčev Trio.

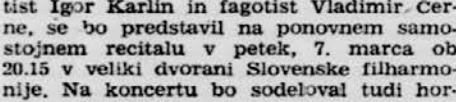
Ljubljanski pihalni trio je pred kratkim z uspehom gostoval na abonmajskega koncertu v Grazu. Poleg številnih koncertov za mladino sodeluje ansambel tudi na festivalih v Radencih in Opatinji ter snema številne skladbe za radijske postaje.

Maribor

Cetrtek, 6. marca — V unijski dvorani simfonjski koncert RTV Ljubljana. Solist ACI Bertoncelj, pianist, dirigent Samo Hubad.

Sobota, 9. marca — V kazinski dvorani ob 10.30 matineja mariborskega Baročnega ansambla pod vodstvom dirigenta Jakova Cipcaja.

Muzeji

Narodni muzej Ljubljana. Odprte so stalne arheološke zbirke. Muzej je odprt vsak dan razen ponedeljka od 10. do 12. ure, v sredo in petek pa tudi od 16. do 18. ure.

Muzej

Ogled zbirke Narodnega muzeja je brezplačen.

Muzej

V Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani je odprta stalna razstava o razvoju naprednega delavskega gibanja 1918—1941 ter ljudske revolucije 1941—1945 na Slovenskem. Obiski so vsak dan od 9. do 17. ure razen ponedeljka.

Muzej

Priradoslovni muzej Slovenije, Ljubljana. Prešernova 20. Stalne zbirke (mineraloške, paleontološke, zoološke in botanične) so odprte vsak dan razen ponedeljka od 10. do 12. ure, ob sredo in petek pa tudi od 16. do 18. ure.

Muzej

Gorenjski muzej. V MESTNI HISI je odprta stalna arheološka, kulturno-zgodovinska, etnografska in umetnostno-zgodovinska zbirka, v GALERIIJI V MESTNI HISI pa razstava keramike Marije Orthaber.

Muzej

V BAROČNI STAVBI v Tavčarjevi ulici 43 je v I. nadstropju na ogled razstava Partizanski tisk na Gorenjskem in v II. nadstropju razstava Domača obrt na Gorenjskem.

Muzej

V PRESERNOVI HISI je odprt Prešernov spominski muzej, v GALERIIJI pa literarno-zgodovinska razstava Prešeren v svetovnem slovstvu.

Muzej

Galerijske in muzejske zbirke so odprte vsak dan od 10.—12. in od 17.—19. ure.

Ljubljana

V Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani, Trg herojev 1, je na ogled razstava, ki prikazuje slovensko ljudsko kiparstvo v 15. stol. do današnjih dni. Razstava je odprta vsak dan razen ponedeljka od 10. do 12. ure, ob sredo in petek tudi popoldne od 16. do 18. ure.

Ljubljana

Moderna galerija: v razstavnih dvoranih Moderne galerije v Ljubljani je odprt oddelek stalne galerijske zbirke: slovenski slikarji impresionisti.

Ljubljana

Do vključno 9. marca je odprta retrospektivna razstava slikarskih del Marija PREGLIJA.

Ljubljana

V malih dvoranah je odprta razstava Sodobna čehoslovaška grafika.

Ljubljana

Razstavi sta odprti vsak dan od 10. do 12. ure.

Ljubljana

Malá galerija: v Mali galeriji je do vključno nedelje 2. marca odprta razstava slik, ki jih razstavlja Janez BERNIK.

Ljubljana

Od 5. marca dalje bo odprta nova razstava grafik, ki jih bo razstavljal ameriški umetnik Andrew STASIK.

Ljubljana

Malá galerija je odprta vsak dan med 10. in 20. uro.

Ljubljana

Muzej v gradu Goricičane je zaprt.

Ljubljana

Muljava in Praproče pri Grosupljem — Slovenski etnografski muzej vabi na ogled Jurčičevega doma na Muljavi in spominske sobe pisatelja Louisa Adamiča v gradu Praproče pri Grosupljem.

Ljubljana

Umetnostna galerija: razstava slovenskih kiparjev 1968.

Ljubljana

Razstavnij salon Rotovž: razstava likovnih stvaritev šolskih otrok iz Greenwicha.

Ljubljana

Muzej v gradu Goricičane je zaprt.

Ljubljana

Muljava in Praproče pri Grosupljem — Slovenski etnografski muzej vabi na ogled Jurčičevega doma na Muljavi in spominske sobe pisatelja Louisa Adamiča v gradu Praproče pri Grosupljem.

Ljubljana

Umetnostna galerija: razstava slovenskih kiparjev 1968.

Ljubljana

Razstavnij salon Rotovž: razstava likovnih stvaritev šolskih otrok iz Greenwicha.

Ljubljana

Muzej v gradu Goricičane je zaprt.

Ljubljana

Muljava in Praproče pri Grosupljem — Slovenski etnografski muzej vabi na ogled Jurčičevega doma na Muljavi in spominske sobe pisatelja Louisa Adamiča v gradu Praproče pri Grosupljem.

Naša ulica

Nekaj laži ki cikajo na šale

Dolje je stal pred krojačevim zračtom in pomeral je narejeno obleko. Zdelo se mu je, da mu sukniče ne pristojajo najboljše.

»Gubo na hrbtu dela.« je dejal krojaču.

»Kje pa! Le vi se držite preveč zgrbljeno. Sprosite se, napihite prsi...«

Dolje jih je napel in se spet ogledoval. Zdal, ko je bil »sproščen in napeta«, gube na hrbtu res ni bilo. Pač pa mu je bil spredaj precej tesen, gumbe je komaj zapel.

»Okoli pasu me veže.« je potočil.

»Stara soldaška komanda, ki pravi »trebih noter — prvi nen, s stegnjem vratom in v novi obleki, sta ga od daleč opazovala Koren in Borič.«

»Glej, kako je uboga Dolje! Zvil išta.« je rekel Koren.

»Če bi ne imel res mojštrške krojača — kakšen bi bil šele potem.« je do dal Borič.

Prijazno sem ga pouprašal: »Zakaj tako neusmiljeno mečete zrežke na tehtnico?«

Nedolžno me je pogledal in dejal: »Poglejte, Če zrežek močno vržem, vam ga doma sploh točli ne bo treba. S tem pa vam napravim še eno uslugo: so sedje v bloku vsaj vedeti ne bodo, kdaj jeste zrežke.«

Kaj moremo, človek ima pač smolo! Padel je po stopnicah in se hudo potočil. Sosed z zgornjega nadstropja namreč, tisti posebitivi profesor, v ambulanti so ga poili in našli in dostavili domov.

»Moral bi v bolnišnico.« je potočila njegova žena.

Dolje, strokornjak za te reči, je bil polklican na posvetovanje: »Kako ga je mogoče spraviti v bolnišnico?«

»Le na dva načina.« je odgovoril, »po zvezah ali pa s protekcijo. Treje poti ni.«

»In če doma umre?«

»Polem ne potrebuje več bolnišnice...«

Filatelija

Sedeli so zvečer pred televizorjem in gledali oddajo o kozmornarjih.

»Bi se ti dal istrežiti v vesolje, da bi poletel okoli zemlje ali okoli Lune?« je uprašal Borič Dolje.

Dolje je za hip pomislil in dejal: »Sploh ne!«

»Kova strahopetna!« mu je zabil Borič.

Filatelija

»Čeži, beži. Ne gre za strah. Gre te sato, ker si prej kot v osmih urah nokoži in nazaj in niti dnevne ne moreš obracunati.« je odgovoril Dolje.

Filatelija

Prišel sem v urad in se napotil k okencu, na katerem je pisalo »Vplacila«. Se preden sem potegnil denarnico iz žepa, me je uslužbenka opogorila: »Hočete vplaciti? Vplacila sprejema jo pri okencu, na katerem piše »Vplacila.«

Filatelija

Potem sem plačal in se napotil še k okencu Informacije, da nekaj potvsem. In že so me opozorili: »Informacije lahko dobite pri okencu Reklamacije.«

Povzvedel sem in šel. Pri vratih sem dejal vratarju: »Na svidenje, tovariš računovodja!«

»Ne ven, zakaj so me vsi tako začudeno pogledali.«

EVGEN JURIC